

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

НОВИК ВІТАЛІЙ АЛКОВИЧ

УДК 343.85:[343.353:630*6](477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ
СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЛІСОВОГО ФОНДУ
УКРАЇНИ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____

В. А. Новик

Науковий керівник: **Кулакова Наталія Володимирівна,**
кандидат юридичних наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Новик В. А. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2024.

Дисертація є одним з перших комплексних монографічних досліджень кримінальних правопорушень, які вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України. На основі емпіричних досліджень і теоретичних положень вітчизняної юридичної науки надано кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень, визначено їх причинний комплекс та розроблено комплекс запобіжних заходів загальносоціального й спеціально-кримінологічного запобігання. У дисертації запропоновано та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення положень національного законодавства під час реалізації заходів правового регулювання діяльності службових осіб у галузі охорони лісового фонду України.

Аналіз генезису національного законодавства дав змогу виокремити періоди правового регулювання охорони лісового фонду та відповідальності службових осіб, які здійснюють таку діяльність, що сприяло виявленню закономірності кримінальної відповідальності за правопорушення в галузі охорони лісу та проаналізувати відповідальність службових осіб, що вчиняють ці злочини. Вивчення кримінального законодавства європейських країн і найефективніших практик у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами, дало змогу виявити особливості кримінальної відповідальності за злочини в галузі охорони лісу та використати окремі норми для вдосконалення правового регулювання діяльності службових осіб у досліджуваній сфері діяльності.

Встановлено закономірності кримінальних правопорушень, які вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду, та здійснено типологізацію цих осіб, що уможливило виявлення особливостей їх мотивації та поведінки під час вчинення таких кримінальних правопорушень. Кримінальні правопорушення проти

довкілля становлять незначну частку – у середньому 0,85 % кожного року у структурі всіх правопорушень за період 2013–2024 роки. Проведеним дослідженням було встановлено, що в лісовому господарстві з 2016 року до 2019 року кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень зменшилася, однак, починаючи з 2020 року, відбулося її поступове зростання (у середньому +19,85 %). Важливою ознакою, яка характеризує стан і тенденції зазначених кримінальних правопорушень, є встановлення кількості осіб, що їх вчинили.

Результати дослідження кримінальних правопорушень свідчать про те, що попри зменшення кількості деяких видів кримінальних правопорушень у лісовій галузі, чисельність службових осіб, які їх вчинили, постійно збільшується, а саме: 2019 року (+4,3%), 2020 року (+60,1%), 2021 року (+11,0%), 2022 року (+69,4%), 2023 року (+23,7%), 2024 року (+60,4%).

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень дали підстави дійти висновку, що найбільшу кількість таких кримінальних правопорушень було вчинено в Харківській, Закарпатській і Чернівецькій областях. Найбільшу шкоду лісовому господарству було завдано в Київській (51 млн грн), Харківській (19 млн грн) та Волинській (понад 17,2 млн грн) областях, на які припадає понад половину від завданого збитку.

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що переважна більшість кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду, пов'язана з такими видами порушень: 1) не відображення в документах (лісорубних квитках) даних про рубки, проведені на території лісництва, збільшення території, лісосік, обсяг збільшення, характеристики лісу (розмір діаметра, висота розряду, категорії технічної придатності); 2) не дотримання або викривлення встановленої характеристики деревини, що зазначена в лісорубному квитку; 3) заниження величини (мінімальні показники) податку із продажу деревини (шляхом зміни (заниження) категорії, сорту, обсягу деревини).

Під час проведення аналізу поведінки службової особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, використано методологічний підхід, що пояснює

процес формування особистості, її мотивацію, конкретну життєву ситуацію, що призводить до вибору протиправної поведінки. Особливу небезпеку становить те, що протиправну діяльність у лісгосподарській галузі організовують і супроводжують посадові особи спеціалізованих державних підприємств з метою створення необлікованої деревини. Формуючи протиправні схеми, організатори вступають у змову з працівниками зазвичай керівної ланки підрозділів правоохоронних і контролюючих органів, зокрема Національної поліції України, СБУ України, Державної екологічної інспекції України, Державного лісового агентства України), яким систематично сплачується неправомірна вигода за невжиття відповідних заходів реагування щодо припинення протиправної діяльності, пов'язаної із незаконними рубками, транспортуванням, обробкою і продажем необлікованої деревини, а також сприяння правопорушникам в уникненні від передбаченої законом відповідальності.

Вивчення детермінантів кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України з різного роду причин, дав нам змогу поділити їх на чотири групи: 1) правові; 2) організаційно-управлінські; 3) економічні та 4) моральні. Недоліки в організації системи управління, зберігання, відновлення та охорони лісового господарства, обмеженість у застосуванні природоохоронних технологій, невизначеність правового регулювання лісового фонду зумовлюють вчинення кримінальних правопорушень службовими особами в досліджуваній сфері. Головними детермінантами кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, містяться в економічних відносинах, у їх суперечність, відсутності балансу в господарському механізмі, недоліках економічної політики, а також у системі розподілу засобів розвитку галузей господарства.

Розроблено напрями запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду України, заходи, спрямовані на реалізацію державної екологічної політики, формування свідомого ставлення до збереження, відновлення та охорони лісового фонду України. Запропоновано зміни до національного законодавства щодо вдосконалення системи

заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду. Обґрунтовано систему оцінки ризиків, що пов'язана з діяльністю службових осіб і потенційною можливістю вчинення кримінального правопорушення. Визначено форми взаємодії суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду України.

Ключові слова: ліс, лісовий фонд, запобігання кримінальним правопорушенням, правова охорона лісового фонду України, запобігання кримінальним правопорушенням, кримінологічна характеристика, особа злочинця, детермінанти кримінальних правопорушень, службова особа, суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням, кримінально-правова відповідальність.

ANNOTATION

Novik V. A. Criminological Characterization and Prevention of Criminal Offenses Committed by Officials in the Field of Forestry Protection of Ukraine - Qualification scientific work in manuscript form.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 - "Law". National Academy of Internal Affairs. Kyiv. 2024.

The dissertation is one of the first comprehensive monographic studies of criminal offenses committed by officials in the field of forest protection in Ukraine. Based on empirical research and theoretical provisions of national legal science, the author provides a criminological characterization of criminal offenses, identifies their causal complex and develops a set of general social and special criminological prevention measures. The dissertation proposes and substantiates proposals for improving the provisions of national legislation in the implementation of measures of legal regulation of the activities of officials in the field of forest protection of Ukraine.

The analysis of the genesis of national legislation made it possible to identify the periods of legal regulation of forest protection and liability of officials engaged in such activities, which contributed to the identification of the pattern of criminal liability for offenses in the field of forest protection and to analyze the liability of officials who

commit these crimes. The study of the criminal legislation of European countries and the most effective practices in the field of prevention of criminal offenses committed by officials made it possible to identify the peculiarities of criminal liability for crimes in the field of forest protection and to use certain provisions to improve the legal regulation of the activities of officials in the field of activity under study.

The author identifies the patterns of criminal offenses committed by officials in the field of forest protection and typologizes these persons, which allows identifying the peculiarities of motivation and behavior in the commission of the criminal offenses under study. Criminal offenses against the environment make up a small share in the structure of all offenses for the period 2013-2024, averaging 0.85%. The study found that in the forestry sector, in the period from 2016 to 2019, there was a decrease in the number of registered criminal offenses, but since 2020, there has been a gradual increase (on average + 19.85%). An important feature that characterizes the state and trends of the criminal offenses under study is the study of the number of persons who committed them.

When studying the materials of criminal offenses committed by officials in the forestry sector, a stable trend was identified, which, on the one hand, characterizes their small share in the structure of all crime (0.06%) and criminal offenses in the field of forest protection (4.1%). The results of the study of criminal offenses indicate that despite the decrease in the number of certain types of criminal offenses in the forestry sector, the number of persons who committed criminal offenses has been steadily increasing since 2019 (+4.3%), in 2020 (+60.1%), in 2021 (+11.0%), in 2022 (+69.4%), in 2023 (+23.7%), in 2024 (+60,4%).

A study of criminal proceedings has led to the conclusion that most criminal offenses are committed in Kharkiv, Zakarpattia, and Chernivtsi regions. The greatest damage to forestry was caused in Kyiv (UAH 51 million), Kharkiv (UAH 19 million), and Volyn (over UAH 17.2 million) regions, which account for more than half of the damage.

As a result of the study, it was found that most of the criminal offenses committed by officials in the field of forest protection are related to the following types of violations, such as failure to reflect in documents (logging tickets): 1) data on felling than was carried out on the territory of the forestry, increase of the territory, logging areas, the amount of

increase are not indicated in the documents (logging tickets); 2) forest characteristics (diameter size, height of discharge, technical suitability categories) are not reflected; 3) the established characteristics of the wood specified in the logging ticket are not observed or distorted; 4) understatement of the amount (minimum indicators) of the tax on the sale of wood (by changing (understating) the category, grade, volume of wood).

The conducted analysis of the behavior of an official committing criminal offenses used a methodological approach that explains the process of personality formation, his/her motivation, and a specific life situation that leads to the choice of illegal behavior. A particular danger is caused by the fact that illegal activities in the forestry sector are organized and accompanied by officials of specialized state-owned enterprises with the aim of creating unaccounted timber. When organizing illegal schemes, the organizers collude with employees, usually senior officials of law enforcement and regulatory agencies. (National Police of Ukraine, Security Service of Ukraine, State Ecological Inspectorate of Ukraine, State Forestry Agency of Ukraine), who are systematically paid illegal benefits for not taking appropriate measures to stop illegal activities related to illegal logging, transportation, processing and sale of unaccounted for timber, as well as for assisting offenders in avoiding legal liability.

The study of the determinants of criminal offenses committed by officials in the field of protection of the forest fund of Ukraine is the result of various reasons, which allowed us to divide them into four groups: 1) legal; 2) organizational and managerial; 3) economic; and 4) moral. The main reasons for the problems in the forest sector are imperfect management and development of forestry, lack of legal and economic mechanisms to encourage the introduction of environmentally friendly technologies, imperfect tax base, and unclear legal status of forest management. The main determinants of criminal offenses committed by officials in the field of protection of the forest fund of Ukraine are economic relations, their contradictions, lack of balance in the economic mechanism, shortcomings of economic policy, as well as the system of distribution of funds for the development of economic sectors.

The article develops directions for preventing criminal offenses committed by officials in the field of protection of the forest fund of Ukraine. The measures are aimed at

implementing the state environmental policy aimed at forming a conscious attitude to the conservation, restoration and protection of the forest fund of Ukraine, and amendments to national legislation are proposed to improve the system of measures to prevent criminal offenses committed by officials in the field of forest protection. The author proposes and substantiates a system of risk assessment related to the activities of officials and the potential for committing a criminal offense. The forms of interaction between the subjects of prevention of criminal offenses in the field of protection of the forest fund of Ukraine are determined.

Keywords: forest, forest fund, prevention of criminal offenses, legal protection of the forest fund of Ukraine, prevention of criminal offenses, criminological characteristics, personality of the offender, determinants of criminal offenses, official, subjects of prevention of criminal offenses, criminal liability.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Новик В. А. Кримінально-правова охорона лісового фонду України : *Прикарпатський юридичний вісник* № 5/2021. – С. 144–148. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v5_2021/27.pdf
2. Новик В. А. Правове регулювання діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду України : *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 54. Том 2. – С. 75–79. URL: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc54/part_2/16.pdf
3. Новик В. А. Стан і тенденції кримінальних правопорушень, що вчиняються у галузі охорони лісового фонду України : *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2022. № 56. – С. 89–93. URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc56/19.pdf>
4. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду України : *Київський часопис права*. 2023. № 4. – С. 102–106. URL:

<http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/384>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Новик В. А. Правова охорона лісового фонду України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 04 листоп. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. – С. 119–122 (206 с.).

2. Новик В. А. Детермінанти корупційних правопорушень у сфері охорони лісового фонду України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* [Текст] : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. – С. 319–322 (457 с.).

3. Новик В. Охорона лісового фонду України в умовах збройної агресії рф. *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (електронне видання), 20 квіт. 2022 р. / упоряд. : Євген Письменський. – Нац. акад. внутр. справ, Львів. держ. ун-т внутр. справ, Дніпропет. держ. ун-т внутр. справ, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Київ – Львів – Дніпро, 2022. – С. 41–43 (125 с.).

4. Новик В. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду України в умовах збройної агресії РФ. *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів)* [Текст] : матеріали наук.-практ. круглого столу (електронне видання), 07 верес. 2022 р. ДНДІ МВС України. Київ, 2022. – С. 144–147.

5. Новик В. А. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері охорони лісового фонду України в умовах збройної агресії рф. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.].

Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. – С. 233–235 (302 с.).

6. Новик В. А. Кримінально-правової охорони лісового фонду України. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] / упоряд. А. А. Вознюк, О. М. Шармар, О. А. Федоренко. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. – С. 172–175 (292 с.).

7. Новик В. А. Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду України. *Правнича освіта й наука: виклики воєнного стану та перспективи повоєнної України* [Текст] : матеріали загальноакадемічної підсумкової науково-теоретичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених (Київ, 18 трав. 2023 р.). – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/24235>

8. Новик В. А. Профілактика кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у лісовому господарстві України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 2 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. – С. 80–84 (169 с.).

9. Новик В. А. Охорона лісового фонду України як забезпечення права людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля [Текст] : матеріали III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини (м. Київ, 7 груд. 2023 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2024. – С. 280–285 (328 с.).

10. Новик В. А. Особливості вчинення кримінальних правопорушень службовими особами в галузі охорони лісового фонду України. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки* [Текст] : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 верес. 2024 р.) [редкол.: Вербенський М. Г., Опришко І. В., Лісниченко Л. В. та ін.]. Вінниця : ТВОРИ, 2024. – С. 239–242 (408 с.).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	13
ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ.....	27
1.1. Стан наукових досліджень та методологія проблем запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України.....	27
1.2. Генезис і правова регламентація запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України..	41
1.3. Зарубіжний досвід встановлення кримінальної відповідальності та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України.....	59
Висновки до розділу 1.....	72
РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ.....	76
2.1. Стан, структура, динаміка та географія кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України.....	76
2.2. Характеристика службових осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду України.....	90
2.3. Причини та умови кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України.....	106
Висновки до розділу 2.....	121

РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ.....	127
3.1. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України.....	127
3.2. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України.....	143
Висновки до розділу 3.....	155
ВИСНОВКИ.....	162
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	175
ДОДАТКИ.....	208

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДБР – Державне бюро розслідувань

Держлісоохорона – Державна лісова охорона

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

ЛК України – Лісовий кодекс України

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

НП – Національна поліція України

ОГП – Офіс Генерального прокурора

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

ОРЗ – оперативно-розшукові заходи

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Одним з основних завдань політики нашої держави є запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, серед яких є недопущення вчинення злочинів проти навколишнього природного середовища. Забезпечення збереження, відновлення, охорони лісу, який є національним багатством України, забезпечується суб'єктами, на які покладаються функції з організації та координації заходів з охорони державного лісового фонду. Ними реалізується система заходів, спрямованих на усунення порушень лісового законодавства. Попри розгалужену систему нормативно-правових актів і заходів, які передбачають захист лісового фонду України, сьогодні спостерігаються негативні тенденції кримінальних правопорушень у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема й лісів. Системність і масштабність протиправних проявів, пов'язані зі значним рівнем корупції в лісовій галузі, що призводить до порушення екологічної рівноваги, масового знищення об'єктів рослинного світу, забруднення значних територій, виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру та створює загрозу національній і екологічній безпеці України.

Особливу небезпеку становить вчинення кримінальних правопорушень службовими особами у галузі охорони лісового фонду України. Оскільки саме на таких осіб покладається здійснення державного контролю за дотриманням лісового законодавства та забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, захист від шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу.

Забезпечення збереження лісового фонду зумовлено зростанням кількості кримінальних правопорушень і збільшенням завданої шкоди діяннями у сфері використання лісових ресурсів. Попри те, що кримінальні правопорушення проти довкілля у структурі всіх правопорушень становлять невелику частку (0,85% кожного року) за період 2013–2024 роки, відбувається їх постійне збільшення в середньому +19,85 % кожного року. Під час вивчення матеріалів кримінальних правопорушень, що були вчинені службовими особами в лісовій галузі, виявлено

стабільну тенденцію, що, з одного боку, характеризують їх невелику частку в структурі всієї злочинності, а з іншого боку, кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду, що вчиняються службовими особами становлять 4,1 %. Однак аналіз даних офіційної статистики свідчить про стабільне збільшення досліджуваних кримінальних правопорушень, починаючи з 2017 року (+11,7 %), 2019 року (+4,3 %), 2020 року (+60,1 %), 2021 року (+11,0 %), 2022 року (+69,4 %), 2023 року (+23,7 %), 2024 року (+60,4 %). І лише 2018 року (–22,5 %) є винятком із загальної тенденції.

Найбільша чисельність кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду, що вчиняються службовими особами, була виявлена в Харківській, Закарпатській та Чернівецькій областях. Найзначніші фінансові втрати встановлено в Харківській (20,9 млн грн), Волинській (17,2 млн грн), Київській (13 млн грн) та Вінницькій (понад 9,7 млн грн) областях, на які припадає понад 22 % від загальної суми встановлених у сфері охорони лісового господарства збитків. А найбільша завдана шкода була встановлена в Херсонській, Київській, Львівській, Харківській, Волинській, Вінницькій областях. Лише протягом 2024 року було завдано 417 507 тис. грн збитку від вчинених кримінальних правопорушень службовими особами у сфері охорони лісового фонду України.

У працях вітчизняних учених О. М. Бандурки, В. С. Батиргарєєвої, В. В. Василевича, М. Г. Вербенського, А. А. Вознюка, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, С. Ф. Денисова, О. М. Джужі, В. М. Др'оміна, О. О. Дудорова, А. П. Закалюка, З. А. Загиней-Заболотенко, А. Ф. Зелінського, В. П. Ємельянова, О. Г. Кальмана, О. М. Кваші, М. Г. Колодяжного, О. Є. Користіна, М. В. Корнієнка, О. М. Костенка, О. Г. Кулика, О. М. Литвака, М. І. Мельника, Є. С. Назимка, Ю. В. Орлова, А. В. Савченка, Є. Д. Скулиша, В. І. Шакуна, О. Н. Ярмиш, Н. М. Ярмиш та іншими були закладені фундаментальні засади запобігання кримінальним правопорушенням.

Проблеми забезпечення охорони навколишнього природного середовища були здійснені вченими в галузі екологічного, земельного та кримінального права, криміналістики, лісівництва, а також кримінології. Насамперед поставали питання

щодо правового регулювання охорони лісів, особливого режиму використання та управління лісовим фондом України, кримінальної відповідальності за посягання на лісові ресурси та розслідування цих кримінальних правопорушень. Учені, які досліджували злочини у сфері охорони лісового фонду – А. М. Бабенко, В. С. Батиргареєва, С. Б. Гавриш, А. П. Гетьман, Б. М. Головкін, О. О. Дудоров, Т. П. Єгорова, О. В. Заїчко, І. В. Козич, Т. В. Корнякова, П. В. Кравець, М. І. Мельник, І. І. Митрованов, О. В. Одерій, О. М. Пилипенко, Є. О. Письменський, Г. С. Поліщук, М. Ю. Попков, О. В. Скворцова, О. В. Старчоус, Т. М. Сторожук, Ю. А. Турлова, С. М. Шершун, А. М. Шульга, О. М. Шуміло та ін.

Попри важливість науково-прикладного значення праць вітчизняних вчених, питання запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, не були досліджені та потребують вивчення. Проблеми кримінальної відповідальності й кримінологічної характеристики службових осіб досліджувалися вітчизняними вченими П. П. Андрушко, П. С. Берзіним, В. І. Борисовим, Л. П. Брич, В. М. Бурдіним, Р. М. Горою, О. М. Грудзур, З. А. Загиней-Заболотенко, К. П. Задоею, Г. М. Зеленовим, В. М. Киричко, О. Квашею, В. П. Коваленко, О. М. Костенко, Р. Л. Максимовичем, М. І. Мельником, А. А. Музикою, В. О. Навроцьким, М. І. Пановим, А. В. Савченко, П. Фрісом, М. І. Хавронюком, Г. Л. Шведовою. Сучасний стан і тенденції кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами, потребують постійного вдосконалення запобіжної діяльності на основі повсякчасного моніторингу кримінальної ситуації та оцінки ризиків у діяльності службових осіб у галузі охорони лісового фонду України. Необхідно акцентувати, що й недоліки законодавчого характеру, що зумовлюють неефективність здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду, сприяють вчиненню зазначених протиправних дій. Чинником, який сприяє зниженню ефективності застосування заходів запобігання кримінальним правопорушенням службових осіб, у галузі охорони лісового фонду є різна кваліфікація органами досудового розслідування протиправних дій підозрюваних осіб відповідно до кримінального законодавства, а також неврегульованість у

законодавстві порядку перевезення та перероблення незаконно зрубаного лісу, мінімізації митних платежів під час експорту лісу, а також монополізація діяльності з організації продажу деревини через товарні біржі.

Все це обумовило актуальність дослідження кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 року № 569), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126), Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1363-р), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 11 червня 2020 року № 454), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 року, протокол № 28) та на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 листопада 2020 року, протокол № 23).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 26 жовтня 2021 року (протокол № 20).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне узагальнення та практичне розв'язання завдання розробки та застосування запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, що полягає у внесенні науково обґрунтованих змін і доповнень до національного законодавства.

Для досягнення зазначеної мети необхідно було виконати такі *завдання*:

– з'ясувати сучасний стан наукових досліджень проблем запобігання

кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду в Україні;

– розкрити генезис кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду в Україні;

– виокремити особливості зарубіжного досвіду законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду в Україні;

– охарактеризувати стан, структуру, динаміку та географію кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду в Україні;

– визначити кримінологічно значущі ознаки службових осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду в Україні;

– виокремити причини та умови кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду в Україні;

– сформулювати концептуальне бачення загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду в Україні;

– розробити спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду в Україні;

– удосконалити взаємодію суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у галузі охорони лісового фонду в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільно-правові відносини, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища та запобіганням кримінальним правопорушенням в Україні.

Предметом дослідження є запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання обумовлених нею завдань використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи,

зокрема *діалектичний* – використовувався для вивчення предмета дослідження, побудови результатів загальних оцінок і висновків дослідження (розділи 1–3); *історико-правовий* – у процесі визначення соціальної зумовленості криміналізації посягань у галузі охорони лісового фонду України, теоретичних досліджень, законодавства й правозастосовної практики (підрозділи 1.1, 1.2); *формально-логічний* – з метою надання кримінально-правової та кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду в Україні; (підрозділ 1.2, 1.3, розділ 2); *порівняльно-правовий* – для виявлення особливостей запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду в Європейських країнах та Сполучених Штатах Америки, в перспективі вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері охорони лісового фонду України, а також запровадження зарубіжної практики охорони лісового господарства (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2); *статистичні* – під час обробки даних офіційної статистики щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, з подальшим аналізом кількісних та якісних характеристик досліджуваних кримінальних правопорушень (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2); *соціологічні* (анкетування та інтерв'ювання) під час опитування працівників правоохоронних органів щодо ефективності запобіжної діяльності у сфері охорони лісового фонду України та вдосконалення такої діяльності; *моделювання* – на основі узагальнення даних з метою прогнозування розвитку ситуації у сфері охорони лісового фонду України (розділи 1–3); *логічний* – під час аналізу правового регулювання заходів охорони, відновлення, збереження та відновлення лісів (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2); *психологічні* (опитування, тестування) дали змогу виявити особливості службової особи, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду України (підрозділи 2.2); *статистичний* – для здійснення аналізу зібраних емпіричних даних, а також офіційної статистичної звітності (розділи 2–3).

Емпіричну базу дослідження становлять зведені дані вивчення 274 відкритих за ст. 245, 247, 252, 364, 365, 367 КК України кримінальних проваджень за період з

2015–2022 роки з усіх областей України; узагальнені результати опитувань 107 слідчих та оперативних працівників Державного бюро розслідувань (м. Київ, Київської, Житомирської, Кіровоградської, Рівненської та Закарпатської областей), 67 прокурорів (м. Київ, Київської, Волинської, Житомирської, Кіровоградської, Рівненської, Івано-Франківської та Закарпатська областей); аналітичні узагальнення ДБР України, МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Верховного Суду, Державної судової адміністрації України, матеріали Державної лісової охорони, а також результати значного досвіду роботи автора безпосередньо в підрозділах оперативного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших монографічних досліджень, у якому на основі комплексної кримінологічної характеристики та вивчення слідчої й судової практики запропоновано шляхи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

– визначено складові елементи кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду на основі даних офіційної статистики та спеціально організованого дослідження матеріалів кримінальних проваджень щодо стану, динаміки та географії досліджуваних кримінальних правопорушень;

– здійснена типологізація службових осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду, на основі аналізу мотивації та характеристики поведінки під час виконання покладених на них функцій здійснення державного контролю за додержанням вимог лісового законодавства, у разі усвідомлення вчинення кримінального правопорушення та створення ситуації не лише для можливості вчинення потенційного кримінального правопорушення, а й приховування слідів своєї протиправної діяльності;

– розроблено наукові засади застосування методики кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду України (ст. 245, 247, 252, 364, 365, 367 КК України) на основі аналізу результатів моніторингу ефективності протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами під час виконання покладених на них правових, лісоохоронних та інших заходів, спрямованих на збереження, розширене відтворення, невиснажливе використання лісових ресурсів;

– обґрунтовано систему заходів взаємодії суб'єктів запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, що містить комплекс спільних дій Державного бюро розслідувань, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Спеціалізованої екологічної прокуратури та Державного лісового агентства на основі підготовки спеціалістів, обміну інформацією, використанні зарубіжного досвіду, організації та проведення спільних оперативних заходів, спрямованих на припинення протиправної діяльності службових осіб;

– запропоновано застосування заходів, що є невідкладними (передбачають реагування на конкретні небезпечні ситуації – відновлення лісового фонду на тимчасово окупованих територіях) та постійними (що мають систематичний характер та спрямовані на постійне застосування заходів збереження, відновлення, охорони та використання лісового фонду) і реалізуються під час дії правового режиму воєнного або надзвичайного стану, після закінчення воєнних (бойових) дій та повернення контролю держави над раніше окупованими територіями повинно бути здійснено обстеження лісового фонду та визначення наслідків воєнних (бойових) дій. На основі обстеження лісу та завданої шкоди внаслідок воєнних (бойових) дій Держлісагентством у лісах державних підприємств, установ і організацій, що належать до сфери його управління здійснюється підготовка документів, де визначається обсяг завданої шкоди (прямі, побічні збитки), визначається оціночна вартість завданого збитку лісовому господарству. Збитки визначаються відповідно до експертних висновків.

удосконалено:

– складові елементи кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, на основі вивчення стану та тенденцій досліджуваних кримінальних правопорушень, визначення переважних способів їх вчинення (службовому підробленні документів, виготовленні фіктивних товарно-супровідних документів, використання службового становища) та форм співучасті, насамперед за попередньою групою осіб; співвідношення розміру завданої шкоди державі та відшкодованих сум збитку;

– класифікацію причин та умов кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, що характеризують недоліки у правовій, екологічній, соціальній сферах і в економіці та наслідки в організаційно-управлінській діяльності, що призводять до вчинення злочинів, шляхом взаємодії мотивації поведінки особи та конкретної життєвої ситуації;

– кримінологічні підходи до визначення типологізації службових осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду на основі аналізу особливостей мотивації поведінки, що обумовила протиправний характер діяльності особистості;

– запропоновано систему державного моніторингу (моніторингового контролю) як складової частини моніторингу стану лісів на основі аналізу даних матеріалів кримінальних проваджень щодо виявлення способів вчинення кримінальних правопорушень службовими особами у сфері охорони лісового фонду та ризиків завдання шкоди лісовому господарству, встановлення причин та умов вчинення службовими особами кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового господарства та визначення заходів, спрямованих на недопущення вчинення кримінальних правопорушень;

– координацію взаємодії суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, що спрямовані на забезпечення охорони, захисту навколишнього природного середовища, а саме лісового фонду; забезпечення організації діяльності

лісового господарства та раціонального використання лісових ресурсів; проведення обстеження стану лісових ресурсів (кількісна та якісна характеристика породного та вікового складу деревостану); дотримання режиму використання лісових ресурсів, що передбачено національним законодавством; притягнення винних осіб за порушення законодавства в галузі охорони довкілля і використання лісових ресурсів;

дістали подальшого розвитку:

– виокремлено основні етапи розвитку національного законодавства у сфері охорони лісового фонду України та правового регулювання відповідальності службових осіб під час здійснення діяльності в зазначеній сфері, які характеризуються особливостями регулювання відносин лісокористування та правових заходів з охорони лісу в період становлення та розвитку законодавства (X–XIX ст.); етап організації ведення лісового господарства лісів різних категорій під час здійснення лісокористування, відтворення та формування державного лісового кадастру (XX ст.) та правового режиму відповідальності службових осіб, на які покладається відповідальність у сфері охорони, збереження, відновлення лісового фонду; сучасний етап розвитку національного законодавства (XXI ст.), який характеризується формуванням комплексної державної політики щодо правового режиму лісів, спеціального використання лісових ресурсів, управлінням, збереженням, відновленням та охороною, лісового фонду України та визначення правових засад щодо діяльності службових осіб у галузі охорони лісового фонду;

– положення експертизи (кримінологічної експертизи) національного законодавства (проектів), підзаконних нормативно-правових актів щодо організації та управління лісовим фондом України з метою усунення недоліків у господарській сфері окремих галузей (лісовій галузі);

– система заходів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у галузі охорони лісового фонду України, що вчиняються службовими особами, що реалізується працівниками правоохоронних органів та системою кримінальної юстиції, які спрямовані на нейтралізацію криміногенних обставин, що виявлені в процесі досудового розслідування та вивчення матеріалів

кримінального провадження, або виявлені в результаті спеціального дослідження стану й тенденцій кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду України;

– методологія визначення ризиків завдання шкоди службовими особами під час вчинення кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду України, як потенційної/реальної ймовірності виникнення негативних наслідків від провадження діяльності службових осіб у сфері охорони лісового фонду та можливий розмір втрат від неї, що вимірюється в кількісних та якісних показниках;

– положення стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року щодо обстеження територій, що є тимчасово окуповані, або звільнені від окупації (території АР Крим, Донецької, Луганської, Запорізької, Харківської, Херсонських областей). Визначення завданої шкоди воєнними (бойовими) діями, особливо завданої шкоди територіям лісового фонду незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, у тому числі лісові ділянки, захисні насадження лінійного типу та інші лісовкриті землі.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані в:

законотворчій діяльності – у процесі вдосконалення положень законодавства щодо охорони навколишнього природного середовища, а також відповідальності службових осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду України (довідка комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 12 лютого 2024 року);

діяльності правоохоронних органів – під час розроблення і вдосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій з питань організації запобігання вчиненню кримінальних правопорушень службовими особами у сфері охорони лісового фонду України (акт Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань від 12 вересня 2023 року; акт Київської обласної прокуратури від 14 липня 2023 року);

освітньому процесі та науково-дослідній роботі – з метою підготовки навчальних матеріалів під час проведення лекційних, семінарських, практичних занять, а також розробки методичних рекомендацій, посібників, навчальних підручників з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права у процесі підготовки здобувачів освіти «бакалавр» і «магістр» за спеціальністю 081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність», а також проведення занять у системі первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (акт Національної академії внутрішніх справ від 20 вересня 2023 року).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено автором на науково-практичних конференціях, всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах: *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* (Київ, 4 листоп. 2021 р.); *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* (Київ, 9–10 груд. 2021 р.); *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану* (Київ – Львів – Дніпро, 20 квіт. 2022 р.); *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів)* (Київ, 7 верес. 2022 р.); *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* (Київ, 24 листоп. 2022 р.); *Актуальні проблеми кримінального права* (Київ, 30 листоп. 2022 р.); *Правнича освіта й наука: виклики воєнного стану та перспективи повоєнної України* (Київ, 18 трав. 2023 р.); *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* (Київ, 2 листоп. 2023 р.), *III Всеукраїнська наук.-практ. інтернет-конф. з нагоди відзнач. Міжнар. дня прав людини* (м. Київ, 7 груд. 2023 р.); *III Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. з нагоди відзнач. Міжнар. дня прав людини* (м. Київ, 7 груд. 2023 р.); *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки* (м. Київ, 27 верес. 2024 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у дванадцяти наукових працях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України

до переліку наукових фахових з юридичних наук та міжнародних наукометричних баз, одинадцять статей – у збірниках тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (294 найменування на 34 сторінках) та чотирьох додатків на 43 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 250 сторінок, із них основний текст дисертації – 161 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

1.1. Стан наукових досліджень та методологія проблем запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України

У юридичній літературі різним аспектам, які стосуються проблем охорони навколишнього природного середовища, присвячено праці фахівців у галузі екологічного права, земельного права, кримінального права, криміналістики, лісівництва, а також кримінологів.

Правове регулювання охорони навколишнього природного середовища незалежної України розвивалося на базі наукових досліджень, передусім теоретичних розробок Ю. С. Шемшученка, В. Л. Мунтяна, С. М. Кравченко, В. І. Андрейцева, В. К. Попова, Н. Р. Малишевої, А. П. Гетьмана, а також науково-теоретичних поглядів кращих представників радянської школи екологічного права [81, С. 46].

Необхідно підкреслити, що в Україні охорона навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки регулюються нормами не однієї й не кількох галузей права. Їх врегулювання здійснюється за допомогою норм адміністративного, цивільного, кримінального, трудового, фінансового, земельного, водного, гірничого, лісового й інших галузей чи підгалузей права [219, с. 20].

Переважає більшість проведених досліджень, що здійснені вітчизняними та зарубіжними вченими у сфері забезпечення безпеки навколишнього природного

середовища, була присвячена окремим питанням охорони довкілля¹.

У кримінології злочини у сфері охорони лісового фонду досліджувалися в контексті запобігання екологічній злочинності.

Дослідження кримінологічної характеристики правопорушень у сфері екології, їх причин та умов, особливостей поведінки осіб, що їх вчиняють, та розроблення запобіжних заходів здійснювалися вітчизняними та зарубіжними вченими.

Г. С. Поліщуком було здійснено комплексне кримінологічне та кримінально-правове дослідження злочинів проти довкілля за матеріалами Причорноморського регіону України, визначено та систематизовано детермінанти цих злочинів та проведено поглиблений аналіз їх впливу на поширення окремих видів злочинів. Автором було схарактеризовано рівень латентності найпоширеніших у регіоні злочинів проти довкілля, а також запропоновано створення та впровадження спеціалізованої системи органів щодо запобігання злочинам та іншим правопорушенням у сфері охорони довкілля – екологічної юстиції [154, с. 7].

Значний внесок у розвиток кримінологічних досліджень був зроблений Т. В. Корняковою у праці «Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля» (Київ, 2011). На основі теоретичних підходів та аналізу злочинності у сфері навколишнього природного середовища було досліджено охоронні функції державних інститутів, здійснено кримінально-правову та кримінологічну характеристику досліджуваних злочинів, їх детермінанти та проаналізовано ефективність запобіжної діяльності та обґрунтовано кримінологічну функцію органів прокуратури щодо запобігання екологічній злочинності та її ресурсного забезпечення. Важливим є те, що було запропоновано систему оцінювання ефективності реалізації органами прокуратури кримінологічної запобіжної функції в природоохоронній діяльності [79].

¹ Довкілля – термін тотожний поняттю «навколишнє природне середовище». Саме в цьому значенні його вжито у ст. 50 Конституції України «кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена».

Дослідження кваліфікації кримінальних правопорушень проти довкілля, насамперед лісового фонду здійснювалося фахівцями в галузі кримінального права.

Перші дослідження особливостей правової охорони навколишнього природного середовища були висвітлені в роботах С. Б. Гавриша [24], де визначено правове регулювання та відповідальність за злочини проти навколишнього природного середовища.

Розгляд кримінально-правових проблем відповідальності за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу в Україні присвячено монографічне дослідження В. Я. Конопельського та О. М. Будяченка [72]. Автори характеризували процес становлення та розвиток законодавства про кримінальну відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу в Україні, а також з'ясували особливості зарубіжного досвіду законодавчої регламентації такої відповідальності. Важливим у проведеному дослідженні є аналіз об'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 246 КК України, й окреслені його суб'єктивні ознаки. Проаналізовано особливості кваліфікації злочину за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу, а на основі узагальнення судової та правоохоронної практики розроблено рекомендації щодо вдосконалення покарання в цій сфері.

У монографії «Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища» [106] зроблено комплексне й системне дослідження теоретичних і прикладних проблем кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища. З огляду на міжнародний, вітчизняний і зарубіжний досвід автор запропонував низку концептуальних теоретичних та практичних положень і висновків щодо кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища, заходів з удосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати висновки та пропозиції, які в сукупності створили систему кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища. Основними науковими здобутками автора є пропозиція закріплення кримінальної відповідальності юридичних осіб, що матиме

превентивний характер для охорони законослухняних громадян від шкоди, що їм завдають юридичні особи. Також В. К. Матвійчук запропонував законодавчо визначити поняття таких суб'єктів злочинів, як «неслужбова особа» та «приватна особа», що достатнім чином відображають соціальний і правовий статуси цих виконавців злочинів і сприятимуть застосуванню чинного КК України [106, С. 300].

У навчально-практичному виданні «Злочини проти довкілля. Питання кваліфікації» (2012) А. М. Шульгою [269] були розглянуті теоретичні аспекти кримінальної відповідальності за злочини проти довкілля. Автором проведена розширена кримінально-правова характеристика складів злочинів проти довкілля та зазначена їх особливість, яка полягає в тому, що наслідки їх можуть наставати не одразу, а через деякий проміжок часу. Через негативну, антропогенну діяльність людини заподіюється шкода окремим об'єктам природи (землям, надрам, водним об'єктам, атмосферному повітрю, тваринному, рослинному світу тощо), тим самим завдається шкода всьому довкіллю загалом усій екосистемі. Наслідки зазначених злочинів базуються на основі експертної оцінки вчених, але їх віддаленість не завжди дає змогу оцінити їх небезпечність і тяжкість. А. М. Шульга зазначає, що під час визначення ступеня тяжкості злочинів проти довкілля необхідно враховувати особливості об'єктивних і суб'єктивних ознак, а саме: характер вчинених дій та наслідків, що настали (ступінь забруднення землі, надр, вод, атмосферного повітря чи іншого шкідливого впливу на них; вид і кількість небезпечних речовин, що потрапили в природне середовище; кількість людей, які постраждали; кількість тварин або риби, що загинули; розмір заподіяної навколишньому природному середовищу шкоди тощо), спосіб, місце та час вчинення злочину, засоби та знаряддя, що застосовувалися під час вчинення злочинного діяння, форму вини, мотив та мету вчинення злочину, особливості суб'єкта злочину [269, с. 18].

Обґрунтовуючи необхідністю встановлення єдиної та усталеної позиції (як на науковому, так і правозастосовному рівні) щодо розв'язання низки питань кваліфікації незаконної порубки лісу, вченими [36] було запропоновано кваліфікацію незаконної порубки лісу, а також визначення шляхів вирішення цих питань на різних рівнях правозастосування, а також у законодавчому порядку.

З метою покращання стану кримінально-правової протидії незаконній порубці лісу, що є злободенною проблемою і потребує її вирішення, автори О. О. Дудоров, Є. О. Письменський пропонують усувати колізії в законодавчому порядку і передусім шляхом виключення з КК України та КУпАП дублювальних нормативних приписів та чіткої диференціації юридичної відповідальності за різні правопорушення [36]. Цими вченими сформульована доктрина кримінального права, яка вбачається з того, що порубка є незаконною, якщо вона здійснюється: 1) без спеціального на те дозволу, який посвідчується відповідним документом (лісорубним або лісовим квитком), виданим уповноваженим органом (особою); 2) за дозволом, виданим із порушенням чинного законодавства; 3) за наявності дозволу, але з недотриманням передбачених у ньому умов стосовно місця, способу і строків порубки, кількості й порід дерев і чагарників (порубка не на тій ділянці, що виділена, до початку чи після закінчення установлених у дозволі строків, вирубування цінних і рідкісних дерев і чагарників, занесених до Червоної книги України, насінників, плюсових та інших дерев, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття, тощо); 4) за наявності дозволу на проведення суцільної санітарної рубки, але без дотримання обмежень, установлених щодо площі, строків, технологій проведення робіт [62, с. 448–449].

Дисертація О. В. Скворцової «Кримінально-правова характеристика незаконної порубки лісу за кримінальним законодавством України (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим)» [231] є комплексним науковим дослідженням кримінально-правової характеристики незаконної порубки лісу на підставі матеріалів практики АР Крим. Автор провів історико-правовий аналіз законодавства про кримінальну відповідальність за цей злочин, визначив його поняття, обставини, що виключають злочинність незаконної порубки лісу, дослідив об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу окресленого злочину, а також питання розмежування незаконної порубки лісу із суміжними складами правопорушень та звільнення від кримінальної відповідальності за це діяння.

Дисертаційне дослідження О. В. Мельник «Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні» сприяло подальшому розвитку наукових

досліджень злочинного забруднення довкілля як складника екологічної злочинності, під яким автор розуміла соціально-правове явище, що проявляється в забороненій кримінальним законодавством поведінці, що призводить до створення загрози виникнення або різкого збільшення в природних об'єктах шкідливих, не властивих їм хімічних, фізичних чи біологічних агентів (речовин та енергій) або до наслідку – небезпечного впливу на природний стан навколишнього середовища і його об'єкти (атмосферне повітря, воду, землю тощо) та створює небезпеку біологічним основам існування людства [108, с. 8]. Автор у своїх дослідженнях акцентує на те, що тактика й загальна організація протидії та запобігання екологічній злочинності та злочинному забрудненню довкілля, форми правоохоронної діяльності повинні плануватися на підставі їх кримінологічної характеристики. Наявність величезного латентного сектора в структурі злочинів цієї категорії значно ускладнює таке завдання [109, с. 384–393].

Монографічне дослідження «Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні» (Київ, 2014) [108] було присвячено екологічному стану в Україні та окремих її регіонах, визначено детермінанти екологічних злочинів і заходів їх запобігання. Територіальний розподіл кількості зареєстрованих злочинів, що пов'язані з забрудненням довкілля, а саме порушення правил екологічної безпеки, забруднення або псування земель, забруднення атмосферного повітря, порушення правил охорони вод, забруднення моря, відображає характер і особливості природокористування, кількість і концентрацію на території регіонів техногенно небезпечних виробництв, відмінності основних регіональних природно-географічних характеристик, а також специфіку правозастосовної практики в окремих регіонах України. Автори прийшли до висновку, що існуванням масштабного злочинного забруднення довкілля зумовлено високою латентністю і як наслідок це не відображено в офіційній статистиці [108].

Значним внеском у розвиток наукової думки у сфері запобігання злочинам, що посягають на навколишнє природне середовище, була докторська дисертація Ю. А. Турлової «Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади» (Київ, 2018), у якій досліджено кримінологічні та

кримінально-правові засади протидії екологічній злочинності в Україні. Автором уперше поставлено й вирішено наукову проблему розроблення цілісного доктринального підходу до формування концепції протидії екологічній злочинності, що дало можливість обґрунтувати пропозиції, спрямовані на запобігання екологічним злочинам, удосконалення кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за вчинення екологічних злочинів, а також практики їх застосування.

Ю. А. Турлова здійснила ретроспективний аналіз стану дослідження феномена екологічної злочинності та протидії їй в Україні [242], а також уточнено понятійно-категоріальний апарат ключових понять, що становлять предмет дослідження, а саме – екологічного злочину як суспільно небезпечного, кримінально-протиправного діяння, що вчинене суб'єктом злочину та посягає на суспільні відносини у сфері забезпечення екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища як сукупності природних і природно-соціальних умов і процесів, а також охорони, використання, збереження й відтворення природних ресурсів. Важливим для подальших досліджень є довгостроковий кримінологічний аналіз стану і тенденцій екологічної злочинності в Україні та пропозиції щодо вдосконалення системи чинного кримінального законодавства у сфері екології й оптимізації відповідної правозастосовної діяльності [242, с. 6].

Дисертаційне дослідження Н. Г. Іванової «Запобігання злочинним посяганням на рослинний світ (за матеріалами Донецького регіону України)» присвячено кримінологічному вивченню стану злочинності у сфері охорони рослинного світу в Україні на прикладі Донецького регіону, визначенню основних природно-географічних та антропогенних чинників, що зумовлюють регіональну специфіку злочинності у сфері охорони рослинного світу Донецького регіону України. Автор обґрунтовує необхідність внесення змін до чинної редакції кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за посягання на рослинний світ, та вводить в науковий обіг поняття «регіонально зорієнтоване запобігання злочинам», під яким розуміється комплекс взаємопов'язаних заходів, що спрямовані на недопущення вчинення злочинних посягань на рослинний світ шляхом обмеження, нейтралізації

та усунення дії детермінант таких злочинів і становлять реалізацію державних пріоритетів щодо охорони рослинного світу на регіональному рівні й водночас створення сприятливих умов для реалізації місцевих інтересів у цій сфері ресурсами регіонів за допомогою методів, що враховують соціально-економічну та природно-географічну специфіку територій [65].

Т. П. Єгорова було проаналізовано особливості охорони лісів в Україні й країнах СНД [42] та розкрито історико-правові засади становлення і розвитку охорони лісів на території сучасної України та країн СНД. Під час проведеного дослідження було сформовано поняття охорони лісів і захист лісів у сучасних умовах; виокремлено спільні ознаки та підстави відмежування цих правових категорій. Автором було виділено три періоди розвитку правового регулювання охорони лісів в Україні та країнах колишнього Радянського союзу. Запропонована періодизація зумовлена правовим розвитком вітчизняного законодавства та особливостями міжнародного права.

Важливим є те, що саме Т. П. Єгорова довела, що правова охорона ширша за змістом і містить захист, а саме охорона лісів відрізняється від захисту лісів тим, що захист поширюється лише на випадки, коли має місце порушення, а охорона починає діяти з моменту прийняття певного нормативно-правового акта, у якому встановлюються гарантії охорони лісу. Отже, правова охорона лісу існує постійно й має на меті забезпечити функціональне регулювання лісових відносин. Вона передбачає превенцію, тобто недопущення протиправних дій. А правовий захист лісу передбачає застосування передбачених законом заходів у разі порушення норм лісового законодавства. Також нею було сформульовано поняття правової охорони лісів, під якою слід розуміти сукупність передбачених нормами права заходів, що спрямовані на збереження лісів (заліснення лісових територій), раціональне та невиснажливе користування, попередження пожеж, незаконних рубок, пошкодження, ослаблення та іншого шкідливого впливу та порушень у сфері управління та користування лісовими ресурсами [42].

О. В. Заїчко в монографії «Запобігання незаконній порубці або незаконному перевезенню, зберіганню, збуту лісу» (Харків, 2019) [52] дослідила діяння,

передбачене ст. 246 КК України [52, с. 8]. Автор окреслила особливості незаконної порубки лісу, що переважно вчиняється під час нелімітованої заготівлі деревини в порядку рубок формування й оздоровлення лісів (у тому числі санітарних і суцільних рубок), порушення правил здійснення рубок головного користування, а також під час несанкціонованої заготівлі дров домогосподарствами. Також було доведено зв'язки й залежності між незаконною порубкою лісу та незаконним експортом лісоматеріалів і пиломатеріалів, виготовлених із них, несанкціонованим виробництвом деревного вугілля, самовільною заготівлею дров домогосподарствами.

У монографії І. А. Федчак, Б. М. Марець [248] комплексно дослідили діяльність з протидії оперативними підрозділами захисту економіки Національної поліції України розкраданню лісодеревини. Ними охарактеризовано сучасний стан лісової галузі, розглянуто стан правового регулювання відносин лісокористування та правових заходів з охорони лісу в Україні. Досліджено організацію оперативного обслуговування об'єктів лісової галузі. Автори визначили профілактичні заходи щодо розкрадань лісодеревини, встановили причини, умови та обставини, що сприяють розкраданням лісу.

Важливим є визначення організації та тактики викриття розкрадань лісоматеріалів і порядок оперативного документування розкрадання лісодеревини на об'єктах лісового господарства.

Однак здебільшого в наукових дослідженнях зосереджено увагу на вивченні правового статусу лісів, заходах охорони навколишнього природного середовища, а також особливостях правового регулювання використання лісових ресурсів, а також розслідування окремих видів кримінальних правопорушень проти довкілля. Необхідно зазначити, що проведені наукові дослідження характеризуються міжгалузевістю та фрагментарністю, на жаль, на сьогоднішні не має повної характеристики правового регулювання охорони лісів.

Цікавим є дослідження В. І. Бабенко [12], де визначені організаційні та правові аспекти прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів про охорону довкілля. Автором сформульовано, що прокуратура в умовах сьогодення

здійснює нагляд за додержанням і застосуванням законів про охорону довкілля, тобто екологічний нагляд і, не підмінюючи органи екологічного контролю, є одним з гарантів дотримання екологічних прав громадян України та інтересів держави, захисту екологічної безпеки суспільства та запровадив у науковий обіг самостійну процесуальну конструкцію «превентивний екологічний позов прокурора», тобто звернення до суду з позовом про припинення екологічно небезпечної діяльності з метою усунення порушень екологічного законодавства і запобігання шкідливим наслідкам цієї діяльності на основі розроблених критеріїв оцінки ефективності та якості прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів про охорону довкілля.

Важливим напрямом досліджень у сфері охорони не лише лісів, а й довкілля є розслідування злочинів. Цій проблематиці була присвячена монографія Г. О. Пономаренко «Особливості кваліфікації, розслідування та запобігання злочинам проти довкілля» [150], у якій розглядається широке коло питань, що присвячені аналізу, кваліфікації та визначенню напрямів запобіжної діяльності. Автор здійснює кваліфікацію кримінальних правопорушень проти довкілля, особливості їх розслідування.

Учені досліджували особливості злочинів та основних положень їх розслідування. С. О. Книженко визначила чотири групи екологічних злочинів: 1) злочини, скоєні шляхом незаконного корисливого вилучення природних ресурсів; 2) злочини, скоєні шляхом забруднення об'єктів природи; 3) злочини, скоєні шляхом знищення, пошкодження природних об'єктів; 4) злочини, скоєні шляхом порушення встановлених правил екологічної безпеки. Нею було запропоновано криміналістичну характеристику екологічних злочинів та визначено її елементи, а також розроблено основні положення методики розслідування екологічних злочинів [69].

Ю. М. Туровець [243] дослідив групи типових версій початкового етапу розслідування злочинів проти довкілля залежно від: а) поширеності (обмежена кількість жертв злочину, регіональне поширення негативних наслідків, транснаціональне поширення негативних наслідків); б) особи злочинця (за кількістю

злочинів, наявністю рецидиву); в) події, що відбулася (має місце злочин проти довкілля, інший злочин, надійшла неправдива заява, наслідки діяння не є злочинними). А також сформульовано поняття криміналістичної характеристики злочинів проти довкілля як системи елементів, які структурно пов'язані з відповідними елементами складів злочинів проти довкілля та визначаються типовими криміналістичними ознаками: суб'єктом і джерелом впливу, предметом злочину, обстановкою, злочинною поведінкою, механізмом слідоутворення, а також слідами, їх поширенням та локалізацією.

Розслідуванню злочинів проти довкілля присвячено дисертаційні дослідження А. І. Виногорова [21], О. В. Одерій [145], О. М. Пилипенко [153], які спробували сформулювати концепцію криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Дослідження охорони лісів здійснювалося і науковцями в галузі державного управління. На думку вітчизняних учених, сучасна теорія управління знає два найважливіші аспекти управління: інтелектуальний (затрата розумових зусиль) і вольовий (вольові управлінські зусилля) [29]. Звідси у визначеннях цього поняття завжди, прямо чи опосередковано, вказується, що управління спрямоване на організацію і впорядкування об'єкта, яким ми хочемо керувати. Управління системою, компонентами якої є природно-заповідний фонд – об'єкт управління, і сукупність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадськість – суб'єкт управління, водночас становить управлінський процес. Тому ефективність управління системою природно-заповідного фонду, прямо залежить від її стабільного фінансування, що своєю чергою забезпечує збереження природних ресурсів, стійкий розвиток і врахування їх обмежених можливостей протидії антропогенному впливу [35, с. 205–209].

Цим проблемам були присвячені дослідження П. В. Мельника, В. М. Завгородньої, С. М. Шершуна. Наприклад, у дисертаційній роботі П. В. Мельника «Правова охорона лісів Карпатського регіону України» надається визначення «з врахуванням існуючих точок зору, під державним управлінням в галузі охорони лісів ми розуміємо владну діяльність державних органів та органів місцевого

самоврядування, об'єднань громадян та інших підприємств, організацій, яка спрямована на охорону лісів і раціональне використання лісових ресурсів, дотримання лісового законодавства». Необхідно зауважити, що автор розуміє забезпечення реалізації лісового законодавства, оскільки управління – це передусім виконавчо-розпорядча діяльність. Державне управління в галузі охорони лісів є засобом формування лісоохоронних відносин та є частиною управління держави охороною навколишнього природного середовища [111].

Актуальним є дослідження проблем правового регулювання майнової відповідальності за порушення лісового законодавства. У роботі В. М. Завгородньої «Майнова відповідальність за порушення лісового законодавства» [45] досліджуються поняття, підстави та юридична природа майнової відповідальності за порушення лісового законодавства, розглядаються сутність, особливості й способи обчислення шкоди, яка завдається такими порушеннями. Докладно аналізується механізм застосування майнової відповідальності за порушення лісового законодавства. Автором сформовано систему показників і критеріїв для оцінки ефективності цього механізму. Обґрунтовано низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до законодавства, яке регулює порядок притягнення порушників лісового законодавства до майнової відповідальності. Зроблено висновок про необхідність організаційних змін у структурі органів управління лісовим господарством та реформування системи розподілу і використання коштів, отриманих за позовами про відшкодування шкоди, заподіяної порушеннями лісового законодавства.

Дисертацію С. М. Шершуна [265] присвячено актуальним проблемам правового забезпечення сталого лісокористування, охороні лісів у процесі їх загального та спеціального використання.

Актуальність зазначеної роботи зумовлена проведенням аналізом основних правових понять, що стосуються лісокористування, дослідження тенденцій розвитку еколого-правового регулювання [265] лісокористування та правових і екологічних аспектів формування різних форм власності на ліс.

Науковець здійснив вивчення складу й повноважень органів виконавчої влади,

органів місцевого самоврядування, а також громадських органів у галузі охорони лісів, забезпечення сталого лісокористування, функції управління в цій сфері та питання юридичної відповідальності за лісопорушення. Важливим є те, що С. М. Шершун обґрунтував низку пропозицій щодо вдосконалення лісового законодавства, управління в галузі використання, охорони та відтворення лісів.

Висвітливо також проведені дослідження в межах адміністративної галузі такими вченими, як В. М. Бевзенко [13], О. М. Хіміч [255], О. Я. Лазор [98], М. М. Романяк [218], В.А. Лазаренко [97], Н. М. Нестеренко [129], С. І. Москаленко [119] та ін.

Суб'єкти публічного адміністрування лісової сфери виконують законодавчо визначені завдання та функції через покладені на них повноваження. Саме О. Я. Лазором була запропонована класифікація природоохоронних органів, що включали – органи загальної компетенції, органи спеціальної компетенції, до яких зараховано центральні органи виконавчої влади, урядові органи державного регулювання з підпорядкованим їм територіальними підрозділами, для яких забезпечення реалізації екологічної політики та охорона навколишнього природного середовища на загальнодержавному й місцевому рівнях є головним призначенням [98].

О. М. Хіміч [255] здійснила розробку системи адміністративно-правових заходів забезпечення екологічної безпеки, що дало їй змогу обґрунтувати ряд положень, висновків, рекомендацій і пропозицій та сформулювати поняття «екологічна безпека» через систему ознак і визначити категорію «ефективність забезпечення екологічної безпеки».

На думку автора, екологічна безпека є одним зі змістовних елементів екологічної функції держави та як соціально-правове явище знаходиться в чіткому співвідношенні з громадським порядком, правопорядком, законністю, суспільною і державною безпекою, особистою безпекою громадян, благоустроєм.

М. М. Романяк [218] надає визначення дозвільної діяльності у сфері забезпечення екологічної безпеки як організаційно-розпорядчої, підзаконної, владної державно-управлінської діяльності, що здійснюється уповноваженими

державними органами (посадовими особами) у формі процедур стосовно видачі дозвільних документів, спрямованої на реалізацію державної політики щодо забезпечення екологічної безпеки [218].

В. А. Лазаренко здійснив дослідження проблем адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки в Україні. На його основі ним було узагальнено історико-правовий розвиток адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки, на підставі чого виокремлено п'ять його етапів, кожен з яких характеризує відповідну історичну епоху розвитку адміністративно-правових відносин у сфері регулювання екологічної безпеки та відрізняється своєю специфікою. Автором надано визначення поняття «адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки», під яким розуміється складова частина державного управління, здійснюваного уповноваженими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськістю, владні повноваження яких спрямовані на забезпечення екологічної безпеки в Україні. Також запропоновано розуміння екологічної безпеки як стану захищеності життя і здоров'я людини, її майна та господарської діяльності, навколишнього природного середовища та екосистем від негативного впливу, наслідків техногенної діяльності, екологічних загроз, а також негативних взаємодій природного характеру [97].

Цими вченими було досліджено засади державної політики у сфері забезпечення екологічної безпеки, особливості суб'єктів її здійснення та важливість повноважень, які на них покладено.

Проаналізовані дослідження, що присвячені охороні навколишнього природного середовища, а саме лісового фонду України, з одного боку, вивчали питання правового регулювання охорони лісів, охорони довкілля, управління лісовим фондом України, а з іншого, кримінальну відповідальність за незаконну порубку лісу, розслідування цього виду злочинів і запобігання їм. Необхідно зазначити, що попри проведені наукові дослідження, які характеризуються міжгалузевістю та охопленням значної кількості проблем, пов'язаних з правовим регулюванням охорони лісів, сьогоднішній є актуальним продовження досліджень у цій сфері.

1.2. Генезис і правова регламентація запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України

Завданням законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій і природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною [199]. У межах охорони навколишнього природного середовища чільне місце посідає охорона лісового фонду України², який є її національним багатством і джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах.

Саме ліси за своїм призначенням та місцезростанням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні й інші функції. Незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням зростають ліси, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави [101].

Правова регламентація лісового господарства починається з періоду удільно-вотчинної системи, коли ліси були предметом загального користування. Ліси становили предмет приватного обігу лише у зв'язку з господарством, коли відбувалося огородження угідь, загонів для худоби [256, с. 24]. Право власності на ліси встановлюється на території країни не одночасно, а спочатку – біля великих центрів проживання населення. Із XIV ст. ліс починає слугувати джерелом для задоволення державних потреб під час побудови охоронних споруд. У кінці XV ст. з'являються охоронні грамоти, в яких забороняється вирубка в лісах, що

² Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави [101].

охороняються. Також видаються грамоти на дозвіл вирубування лісу [256, с. 27].

Руська Правда визначала межі дворів, ролейні та інші, але не визначала лісової межі. Перша лісоохоронна грамота була надана 1485 року Іоаном III Трійце-Сергієвому монастирю, і лише Соборним Уложением 1649 року³ встановлювалося покарання за самовільне вирубування лісу, однак, якщо під час вирубування не було завдано шкоди лісовим угіддям, – санкції не передбачалися [271]. Служилим людям Уложением дозволялося рубати ліс всюди для власних потреб, але не продавати його. Проте необхідно зазначити, що Соборне Уложение передбачало смертну кару за підпал будинків, а відповідальність за підпал лісів не передбачалася, оскільки держава займалася їх вирубкою для будівництва доріг та їх очищення під час захисту від злочинців.

Починаючи з XVIII ст., відбувається розвиток і регулювання відносин у сфері правової охорони лісів. За визначенням Р. В. Челпан [259, с. 248], «кількість прийнятих нормативно-правих актів, що регламентують юридичну відповідальність за порушення законодавства з охорони лісів від пожеж», більша ніж в інші періоди розвитку дореволюційного законодавства. Насамперед це Укази Петра I 1701 року, 1703 року й 1705 року та інструкції обер-вальдерместера 1722 року, що було пов'язано з активними процесами будівництва та побудови морського флоту. Уперше Указом 1703 року встановлювалося право власності на ліси та передбачено за рубку лісу, що росте в 50 верстах від великих та 20 верстах від малих рік, відповідальність під страхом смертної кари. І встановлювалися посадки обер-вальдерместера.

Указом 1782 року передбачалося, що ліси – приватна власність, і лише «заповідні ліси» визнаються *extra commercium*. Відповідно до цього державою не контролювалися ліси, які знаходилися в приватній власності, що призвело до їх неконтрольованої вирубки.

³ Соборне Уложение 1649 року є спробою впорядкування прав, надбання за галузями та інститутами. Воно має 25 розділів, у яких розглянуто однорідні питання за ступенем їх важливості, та 967 статей. Уложение регулювало широке коло суспільно-політичних відносин. Посилена увага спрямовано на норми кримінального та судового права. Регламентувалися злочини проти особи та її майна. Соборне Уложение 1649 року було головним джерелом російського права до введення в дію Зводу законів Російської імперії (1835) [271].

Уложенням про покарання кримінальні та виправні 1845 року передбачено відповідальність лісової охорони так званих посадових осіб, на яких покладалися захист, збереження лісу від пожеж, незаконних рубок. За умисні дії до цих осіб застосовувалися такі види покарання – арешт від трьох тижнів до трьох місяців та відшкодування завданої шкоди, однак, якщо слідством встановлювалося, що підпали відбулися не з їх вини, – звільнялися від покарання.

Спроби збереження державних лісів було здійснено законами 1867 року та 1888 року.

Також слід акцентувати й на передбачену «Зводом законів кримінальних» 1842 року кримінальну відповідальність за лісові пожежі. Стаття 689 розділу II «Про покарання за порушення законів про охорону казенних лісів від пожеж» встановлювала відповідальність за підпал трави, стерні та інших рослин, а ст. 690 – за нанесення збитку казенним лісам випадковими підпалами передбачала відповідальність сільської громади або жителів цієї території. Сільська громада сплачувала штраф, а особа, яка була винна у підпалі, несла відповідальність за ненавмисний підпал (ст. 802).

Стаття 691 «Зводу законів кримінальних» матеріальну відповідальність встановлювала за дії пастухів, що винні в підпалі лісу поміщика. У разі виявлення умисного підпалу лісу та лісових угідь встановлювалася відповідальність за ст. 799, яка передбачала позбавлення всіх прав, покарання батою та заслання на каторжні роботи. Суб'єктами зазначених кримінальних правопорушень були особи, власники лісів, земельних ділянок, пастухи худоби [259, с. 145].

З 1883 року на території Російської імперії діє Устав Лісний, який розподіляє ліси на державні та приватні. Державні ліси розподіляються на казенні та ті, що мають особливе призначення (що належать казенним фабрикам, фортецям, містам, монастирям), суспільні ліси – ліси духовних відомств, учених, богоугодних закладів, міські, сільські та ін.

Приватні ліси – удільного відомства, імператорського дому, дворянства, осіб інших станів. За обсягом прав власності ліси поділяються на ліси одноосібного володіння, загальні, спірні та ті, до яких сторонні особи мають право безкоштовного

користування для власних потреб. До спірних лісів належать ті, щодо яких відбуваються судові розгляди.

Управління державними лісами було чітко регламентовано – здійснена організація державного лісового господарства, передбачено використання лісів та прибутки з них. Статутом були визначені правила межового розподілу лісів, їх опис, плани правильного лісового господарства, розведення та засадження нових лісів. Отримання доходів з державних лісів здійснювалося з продажу лісних матеріалів. Кожного року міністерством державного майна визначався розмір порубок. Вся кількість лісових матеріалів продавалася з публічного торгу.

Для запобігання незаконному користуванню лісом та самовільним порубкам встановлювалася білетна система. На будь-яке заготівлення лісу видавався лісний білет, який потрібно було показувати ліснику та постійно зберігати тим особам, що здійснюють заготівлю. Після закінчення строку дії білета на порубку лісу – такий білет був недійсний. На доставку лісу видавалися особливі білети – на сплав і сухопутну перевезення. Необхідно зауважити, що для закону були характерними детальний опис та докладне планування технічних правил лісового господарства.

Законом розмежовувалися охорона від самовільних порубок і пожеж. Самовільна порубка становила правопорушення, що передбачалося Статутом про покарання, яке встановлюють мирові судді [267, с. 32-34]. У разі виявлення пожежі лісова стража (охорона) повинна була викликати з найближчих сіл людей для його гасіння. Гасіння пожежі здійснювалася за допомогою місцевих соцьких і десяцьких, така участь кріпосних була натуральною повинністю. Держава стимулювала учасників гасіння пожежі – особам, що прибували для цього більш ніж за 15 верств від місця їх проживання, видавалося нагородження в розмірі, що кожного року визначався губернським земським зібранням, а де не було зібрання – присутністю в селянських справах.

Окрім правового регулювання користування лісами визначається система органів, що здійснюють нагляд за ними – лісове управління, що зосереджується в міністерстві землеробства та державного майна по лісовому департаменту. При департаменті створюється спеціальний лісовий комітет, на який покладається

розробка технічних питань з лісового господарства. Управління лісами в губерніях (або при об'єднанні кількох губерній) покладається на губернаторів, а місцеве управління державними лісами здійснюється лісничим, якому допомагають лісничі помічники та лісничі кондуктора. Для охорони лісів призначається лісова охорона (стража). Поліція, сільські старшини та сільські старшини повинні були допомагати лісовій охороні. Діяльність поліції регламентувалася «Положенням про земську поліцію» [102, с. 187-189; 152], на яку покладалися важливі завдання не лише з охорони правопорядку, а й участь у тушінню пожеж спільно сільськими старшинами.

Лісничі утворювали цивільний корпус, який до 1867 року мав військову структуру. Очолював корпус директор лісового департаменту, а лісничі працювали переважно після отримання освіти або проходження курсів у лісових навчальних закладах⁴, або які закінчили курси в лісових школах [256; 117].

Регламентація приватного управління лісом до закону 1888 року була частковою – правила 1867 року обмежувалися наданням деяких пільг власникам лісу, а саме – право запрошувати лісників для управління лісами, право арешту порубщиків, виклик селян для гасіння пожежі. Допомога селян під час гасіння пожежі належала до мирових повинностей, що покладалися на селянські спільноти за правилами від 15 травня 1867 року [117]. У разі відмови або неприбуття на тушіння пожеж без поважних причин передбачалося грошове стягнення. З 4 квітня 1888 року була видано Положення про збереження лісів, у якому було поставлено такі завдання: збереження лісу від знищення та стимулювання лісового господарства. Створювалася система органів, на які покладалися обов'язки охорони лісів [117].

Ліси визнавалися захисними лісоохоронними комітетами. У захисних лісах (охороняють берега від обривів, розмивання, знищення, утримують зсуви землі та

⁴ Навчальні заклади для підготовки спеціалістів-техніків. Така практика (окремі навчальні заклади або інститути, факультети, відділення (сільсько-господарський, лісовий, землеробний) у складі навчальних закладів (академій, університетів, політехнічних інститутів) була характерна для багатьох країн світу – Європи, Ост-Індії, Японії. Початок спеціальної підготовки та створення лісових навчальних закладів було покладено в Пруссії Фрідріхом Великим. Метою їх створення було підвищення рівня освіти лісників та організації лісового господарства [271].

скель, запобігають розмиванню ґрунту тощо) заборонялася будь-яка вирубка лісу. Розроблення планів збереження, управління захисними лісами покладалися на лісоохоронні комітети та здійснювалися за рахунок казначейства.

Інші види лісів, їх експлуатація, переведення лісового ґрунту в інший вид лісових угідь можлива була лише з дозволу комітету, що видавався в зазначених законом випадках з метою економічної доцільності та необхідності.

Крім того законодавство передбачало заходи з охорони лісів – захисні ліси звільнялися від державних і земських податків на десять років, стимулювалися штучні насадження, безкоштовне надання саджанців та насіння лісових культур.

Встановлення кримінальної відповідальності передбачалося за підпали лісів, самовільне залишення місця пожеж, паління в лісах у спекотну погоду, залишення не загашеним вогнища Уложенням про кримінальні та виправні та Статутом про покарання тих, що накладаються мировими суддями.

Посилена увага зосереджувалася на запобіганні будь-яких пожеж, а саме в ст. 1077 розділу IX «Про порушення правил обережності від пожеж» Уложення про кримінальні та виправні встановлювалася кримінальна відповідальність за умисний підпал лісів.

Цей період характеризується систематизацією нормативно-правових актів. Така значна кількість нормативно-правових актів свідчить, що державою застосовувалися всі можливі сили та засоби для збереження лісів та їх відновлення.

Для наступного періоду розвитку вітчизняного законодавства притаманний соціалістичний характер державної власності на ліси.

Конституція УСРР 1919 року встановлювала диктатуру трудящих та експлуатованих мас пролетаріату й найбільшого селянства. Проголошувалися повновладдя трудящих, скасування приватної власності та експлуатації людини людиною, запроваджувався робітничий контроль, націоналізація землі, промисловості, транспорту, банків. Все це в подальшому було відображено і в законодавстві.

Відповідно до Адміністративного кодексу 1927 року округові виконавчі комітети та міські ради тих міст, що є округовими центрами, мали право видавати

обов'язкові постанови лише в таких справах: к) охорони лісів, парків, скверів, боротьби зі спашем і пошкодженням засівів, лук та зелені тощо.

А також встановлювалися такси розмірів штрафів за лісове праволомство, свавільну вирубку й пошкодження лісу, а так само за грабування зрубаного лісу: 1) у трикратному розмірі таксової вартості пошкодженого й зрубаного лісу, якщо його не вивезено з лісової дачі, або ж хоча й вивезено, але відібрано й затримано; 2) у чотирикратному розмірі таксової вартості зрубаного лісу, якщо ліс вивезено з лісових дач і немає змоги відібрати його; 3) у десятикратному розмірі таксової вартості пошкодженого або вирубаного лісового молодняка. Відповідно до Додатка до арт. 75 Адміністративного Кодексу зазначалося, що до молодняка належать лісові посадки природного походження або штучного лісонасадження віком від 5 до 20 років.

А також передбачалося, що кожне дерево завтовшки на рівні грудей менше одного вершка, коли його цінність становить один вершок завтовшки. У розмірі від 20 до 40 коп. – за кожний сажень (4,55 м²) пошкодженої культури та природніх закустів віком до 5 років; у розмірі трьох крб. – за кожний сажень (4,55 м²) пошкоджених деревних розсадників, плантацій.

Важливим є те, що адміністративним законодавством передбачалася відповідальність за свавільне користування в державних лісах і лісах, переданих селянам, побічне користування за винятком випадків пільгового користування, встановленого постановою ВУЦВК у і РНК УСРР за 27 травня 1927 року «Про ліси трудового користування і про задоволення селянства лісами і побічним користуванням з державних лісів УСРР» [193]: 1) у розмірі подвійної орендної плати за сезон – за користування на лісосіках та вирубках, призначених у тимчасове сільськогосподарське користування, і на постійних орних та сінокосних ділянках; 2) у розмірі подвійної вартості разового квитка: а) за скос трави серпом, косою тощо серед зелених насаджень; б) за лов риби волоком або іншим призначеним на це приладдям, крім вудок; 3) у розмірі подвійної вартості сезонного квитка: а) за випас худоби; б) за розташування пасік. Крім виплати штрафу, пасіки потрібно негайно прибрати або ж на їх розташування вибрати відповідні квитки; 4) у подвійному

розмірі таксової вартості або вартості сезонного квитка за добування з промисловою метою піску, каменю, глини й інших видів копалин нижчого порядку.

За свавільне побічне користування в лісах як державних, як і інших лісокористувачів, якщо зазначені користування мають місце в місцях, недозволених до користування, штраф встановлюється у трикратному розмірі таксової вартості разових і рокових квитків.

Штраф вираховувався за нормальними (непільговими) таксами на відповідний вид побічного користування [1].

Конституція УРСР 1937 року відображала зміни, що відбулися в державі, й відповідно до цього вже передбачала загальнонародну власність на землю, надра, води, ліси, заводи, фабрики, транспорт тощо. А також загальнонародна власність поєднувалася з громадською соціалістичною власністю колгоспів і кооперативних організацій, правами на особисте користування присадибною ділянкою землі, особисту власність на підсобне господарство, жилий будинок, продуктивну домашню худобу, птицю, дрібний сільськогосподарський реманент, предмети особистого користування, хатнього господарства і вжитку, а також на успадкування особистої власності. Земля закріплювалася за власником у безоплатне й довічне користування [256].

Стаття 6 Конституції УРСР 1978 року встановлювала, що «земля, її надра, води, ліси, заводи, фабрики, шахти, рудники, залізничний, водний і повітряний транспорт, банки, засоби зв'язку, організовані державою великі сільськогосподарські підприємства (радгоспи, машинно-тракторні станції і т.п.), а також комунальні підприємства і основний житловий фонд у містах і промислових пунктах є державною власністю, тобто всенародним добром» [74].

Напрями такої державної політики знайшли відображення в нормативно-правових актах, що передбачали й відповідальність за посягання на природні ресурси держави.

Базою правового регулювання лісового господарства УРСР були Основи лісового законодавства Союзу РСР і Союзних республік⁵ який визначав напрями

⁵ Основи лісового законодавства Союзу РСР і Союзних республік – загальносоюзний закон, що

державної політики у сфері використання, відтворення та охорони лісів. У цьому документі було зазначено, що регулювання лісових відносин здійснюється з метою забезпечення раціонального використання лісів, їх охорони й захисту, відтворення та підвищення продуктивності лісу для задоволення потреб народного господарства і населення в деревині та іншій лісовій продукції, зміцнення законності в галузі лісових відносин тощо. Визначалися права й обов'язки лісокористувачів, процеси відтворення і підвищення продуктивності лісів, догляд за ними, охорона та захист лісів, державний облік лісів і державний лісовий кадастр, лісовпорядкування; відповідальність за порушення лісового законодавства.

Лісовий кодекс УРСР був затверджений Верховною Радою УРСР 13 грудня 1979 року і введений у дію з 1 квітня 1980 року, прийнятий відповідно до Основ лісового законодавства Союзу РСР і союзних республік. Норми кодексу УРСР зрегулювали раціональне використання лісів, їх охорону і захист, відтворення та підвищення продуктивності, посилення водоохоронних, захисних, кліматорегулюючих, санітарно-гігієнічних, оздоровчих та інших корисних природних властивостей, зміцнення соціалістичної законності в галузі лісових відносин тощо. Містив преамбулу, 7 розділів і 18 глав, до яких увійшло 148 статей. На державні органи покладался контроль за використанням, захистом, відтворенням, охороною лісів та взаємодію з громадянами та громадськими організаціями. Були визначені вимоги до організації ведення лісового господарства лісів різних категорій, а саме під час лісокористування, відтворення та підвищення продуктивності лісів, обліку лісів та державного лісового кадастру, лісовпорядкування. Важливим було встановлення відповідальності за порушення лісового законодавства. Відповідно до ст. 4 Лісового кодексу всі ліси становлять лісовий фонд, до якого належать також земельні ділянки, які не вкриті лісовою рослинністю, а й ті, що надані для потреб народного господарства. До лісового фонду не належать: всі види зелених насаджень у межах населених пунктів, що не

визначав основні принципи та встановлював найважливіші положення радянського лісового законодавства. Був затверджений Верховною Радою СРСР 17 квітня 1977 року і введений у дію з 1 січня 1978 року; 7-й – присвячений питанням міжнародних договорів. Цей документ був юридичною базою для дальшого розвитку як союзного, так і республіканського лісового законодавства, зокрема для лісових кодексів республік [256].

належать до різних категорій лісів; окремі дерева та групи дерев, чагарники на сільськогосподарських ділянках, садибах, прибудинкових, дачних і садових ділянках. Ліси за своїм екологічним та господарським призначенням поділялися на першу та другу групу. До першої належать – ліси, що переважно здійснюють природоохоронні функції: водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні та оздоровчі. До неї групи також належать території природно-заповідного фонду, лісо-плодові насадження та субальпійські дерев'яні (деревні) й чагарникові групи (ч. 1–5 ст. 36 ЛК). До другої групи належать ліси, які одночасно з екологічним мають експлуатаційне значення, і для збереження захисних функцій, безперервності та невичерпності використання яких встановлюється режим обмеженого природокористування (ч. 6 ст. 36 ЛК).

Відповідальність за порушення лісового господарства передбачалася Кримінальним кодексом 1960 року. У главі VI «Господарські злочини» передбачалась відповідальність за незаконну порубку лісу. Стаття 160 Кримінального кодексу УСРР встановлювала суспільну небезпеку незаконної порубки лісу як у діях, що завдають шкоду навколишньому середовищу загалом, так і науково обґрунтованому, раціональному використанню, охороні та відновленню лісу. Небезпека цього злочину посилювалася тим, що порубка лісу призводить до виснаження ґрунтів, річок, ерозії ґрунту, погіршенню умов для життя людини.

Об'єктом зазначеного злочину були суспільні відносини, що забезпечують раціональне використання лісів, їх охорону та відтворення для сучасних і наступних поколінь. Предметом злочину можуть бути лише дерева та чагарники, що ростуть у лісі та не відділені від коренів (сирородючий ліс). Заволодіння лісом для заготівлі або тим, що складавався, а також незаконна порубка в містах та поселеннях міського типу з корисливою метою кваліфікувалася як розкрадання державного або колективного майна відповідно до абзацу 3 п. 11 постанови Верховного Суду України від 26 січня 1990 року № 1 «Про практику розгляду судами справ про відповідальність за порушення законодавства про охорону природи» [202]. Із суб'єктивного боку, дії винного виражаються в незаконній порубці лісу, що завдало шкоди у визначеному розмірі або в меншому, але вчинене повторно. Відповідно до

ст. 160 УК УСРР порубка охоплює як відділення дерев або кущів від коренів (незалежно якими вони способами чи засобами було вчинено), так і пошкодження, яке припиняє ріст дерев (наприклад, повалення дерев транспортними засобами, відділення гілок від стовбура).

Незаконною визнавалася порубка ліса на корню організаціями, підприємствами, установами, що здійснювали заготівлю лісу на ділянках іншого призначення, порубка лісу фізичними особами без лісорубного білета (ордера) або особами, що мають білет (ордер), але не на тій ділянці або не в тій кількості, або порубка не тих дерев, кущів на які було надано дозвіл.

Кримінальна відповідальність настає за незаконну порубку лісу залежно від виду лісу та суми збитку. Завдана шкода незаконною порубкою лісу визначалася на основі такс, що були затверджені постановою Кабінету Міністрів від 5 грудня 1996 року № 1464 «Про такси для розрахунку шкоди, що завдана лісовому господарству» [211] та від 26 червня 1996 року № 676 «Про такси для розрахунку розміру шкоди, завданої зеленим насадженням та іншим об'єктам озеленення загального користування в межах населених пунктів» [211].

Завдана шкода меншого розміру, але вчинена повторно також кваліфікувалася за ч. 1 ст. 160 КК УСРР. Повторністю є вчинення порубки лісу повторно, але якщо не пройшов строк давності притягнення особи до адміністративної відповідальності, що зазначені у ст. 38 КАП. Для притягнення до кримінальної відповідальності не має значення чи притягався винний раніше до адміністративної відповідальності за незаконну порубку лісу.

Під систематичністю незаконної порубки лісу розумілося вчинення трьох і більше кримінально караних порубок лісу. Не мало значення притягалася особа до кримінальної відповідальності за раніше вчинену незаконну порубку лісу в межах строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Великий розмір шкоди від порубки лісу розумівся за такими критеріями: кількістю дерев і кущів; цінністю породи дерев; діаметром дерева на кореню в сантиметрах; групою лісів; шкодою в грошовому еквіваленті; шкодою завданою навколишньому середовищу (рослинному, тваринному, водному світу, ґрунту,

атмосферному повітрю тощо).

Суб'єктивна сторона характеризувалася умисною виною, а суб'єкт злочину – особа 16-річного віку. У разі наявності в діях посадової особи посадового злочину їх кваліфікували за сукупністю злочинів за ст. 160, 165 КК УРСР [89, с. 661].

Стаття 165 КК УРСР «Зловживання владою або посадовим становищем» передбачала відповідальність за: 1) використання посадовою особою шляхом дії або бездіяльності свого посадового становища всупереч інтересам служби; б) вчинення такого діяння з корисливого мотиву, іншої особистої зацікавленості або в інтересах третіх осіб; в) завдання вказаними діями шкоди державним або суспільним інтересам, що охороняються законом правам та інтересам окремих громадян або суб'єктам підприємницької діяльності [89, с. 660].

Сучасний період розвитку нашої держави характеризується державною політикою, спрямованою на захист, збереження і відновлення лісового фонду України. Правовий захист лісового фонду регулюється Конституцією України, Лісовим кодексом України, законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про мисливське господарство та полювання», постановою КМ України від 8 жовтня 2014 року № 521 «Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України», постановою КМ України від 1 березня 2007 року № 303 «Про затвердження Правил відтворення лісів», постановою КМ України від 4 грудня 2019 року № 1142 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених і контролю за неперевищенням обсягу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених», постановою КМ України від 4 грудня 2019 року № 1178 «Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення електронних аукціонів з продажу необробленої деревини» тощо.

Відповідно до ст. 50 Конституції України «кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди» [75], а також «кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки».

Завданням законодавства про охорону навколишнього природного середовища

є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною [199]. Відповідно до ст. 50 «Екологічна безпека» Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» застосовується система заходів екологічної безпеки, під якими розуміється «такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів. Діяльність фізичних та юридичних осіб, що завдає шкоди навколишньому природному середовищу, може бути припинена за рішенням суду» [199].

Попри розгалужену систему нормативно-правових актів та систему заходів, які передбачають захист лісового фонду України, сьогодні спостерігаються негативні тенденції кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду України. На жаль, сьогодні відбувається збільшення кримінальних правопорушень у лісовій галузі, наслідком яких є знищення об'єктів рослинного світу, забруднення земель, що створює загрозу екологічній безпеці України.

Особливу небезпеку становить те, що протиправна діяльність у лісгосподарській галузі організовується та супроводжується посадовими особами спеціалізованих державних підприємств з метою створення необлікованої деревини. Під час організації протиправних схем організатори вступають у змову з працівниками зазвичай керівної ланки підрозділів правоохоронних і контролюючих органів [57] (Національної поліції України, СБ України, Державної екологічної інспекції України, Державного лісового агентства України), яким систематично сплачується неправомірна вигода за невжиття відповідних заходів реагування щодо припинення протиправної діяльності, пов'язаної з незаконними вирубками,

транспортуванням, обробкою і продажем необлікованої деревини, а також сприяння правопорушникам в уникненні від передбаченої законом відповідальності.

Найбільша кількість кримінальних правопорушень вчиняється у Харківській, Закарпатській та Чернівецькій областях. Найзначніші фінансові втрати встановлено у Київській (51 млн грн), Харківській (19 млн грн) та Волинській (понад 17,2 млн грн) областях, на які припадає більше половини від загальної суми [56].

Зазначені дані свідчать, що розроблення ефективних заходів виявлення та запобігання кримінальним правопорушенням у галузі охорони лісового фонду України має стати пріоритетним напрямом державної політики боротьби зі злочинністю та дієвим засобом забезпечення охорони лісового фонду України.

Система вітчизняного кримінального законодавства передбачає сукупність норм, що є конкретними посяганнями на об'єкти рослинного світу, передбачені Особливою частиною Кримінального Кодексу України у розділі VIII «Злочини проти довкілля», але також необхідно зважати на те, що законодавством передбачено норми, що опосередковано спрямовані на захист навколишнього природного середовища.

Передбачена кримінальна відповідальність за посягання на навколишнє природне середовище побудована за принципом родового об'єкта кримінальних правопорушень, попри наукові дискусії та позиції провідних вчених щодо родового об'єкта екологічних злочинів.

Злочини та інші правопорушення проти довкілля посягають на суспільні відносини у сфері охорони конституційного права громадян на безпечне довкілля, а також у сфері охорони, використання, збереження і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання й усунення негативного впливу господарської та іншої діяльності людини на навколишнє природне середовище, збереження генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій, а також природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною [208].

Відповідно до ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» об'єктом є екологічна безпека у сфері охорони, використання та

відтворення об'єктів рослинного світу, до яких належать лісові масиви та зелені насадження⁶. Порядком поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок [164] встановлено єдині вимоги до поділу лісів на категорії, умови та ознаки віднесення їх до таких категорій, а також виділення особливо захисних лісових ділянок з режимом обмеженого лісокористування. Ліси поділяються на такі категорії: 1) ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення; 2) рекреаційно-оздоровчі ліси; 3) захисні ліси; 4) експлуатаційні ліси [164].

Об'єктивна сторона ст. 245 КК України це – дії, що небезпечні для життя і здоров'я людей, власності, довкілля, наслідком яких є завдана шкода об'єктам рослинного світу. Суб'єктом кримінального правопорушення є особа, що досягла 16-річного віку. Кваліфікуючими ознаками (ч. 2 ст. 245 КК) є загибель людей, масова загибель тварин або інші тяжкі наслідки (ст. 236, ст. 239¹ КК).

Статтею 246 КК України «Незаконна порубка лісу» передбачено відповідальність за незаконну порубку лісу, як елемента навколишнього природного середовища. Безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є екологічна безпека в частині охорони, раціонального відтворення лісу як важливого елемента навколишнього природного середовища. Предметом кримінального правопорушення є – дерева, чагарники. Для встановлення розміру шкоди, заподіяної лісу, підприємствами, установами, організаціями та громадянами незаконними вирубками та пошкодженням дерев і чагарників, встановлено спеціальні такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу [190].

Порубка є незаконною, якщо вона здійснюється без спеціального дозволу, а саме лісорубного або лісового квитка як спеціального дозволу на використання лісових ресурсів, що затверджується Порядком видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, який визначає умови і механізм видачі цього дозволу [162]. Лісорубний або лісовий квиток є основним документом, на підставі

⁶ Відповідно до ст. 1 Лісового кодексу України «ліс - тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище» [101].

якого: здійснюється спеціальне використання лісових ресурсів; ведеться облік дозволених до відпуску запасів деревини та інших продуктів лісу, встановлюються строки здійснення лісових користувань та вивезення заготовленої продукції, строки і способи очищення лісосік від порубкових решток, а також облік природного поновлення лісу, що підлягає збереженню; ведеться облік плати, нарахованої за використання лісових ресурсів.

Істотною шкодою вважається така шкода, яка у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або інша істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів. Тяжкими наслідками вважаються такі наслідки, які у шістдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян [89].

Постановою Пленуму Верховного Суду України було вирішено питання щодо визначення шкоди істотною, коли суди повинні враховувати «не тільки кількісні та вартісні критерії, а й інші обставини, що мають значення для вирішення цього питання. Під тяжкими наслідками (ч. 2 ст. 245, ст. 247, 251, ч. 2 ст. 252, ч. 1 ст. 253 КК України) слід розуміти: загибель чи масове захворювання людей; істотне погіршення екологічної обстановки в тому чи іншому регіоні (місцевості); зникнення, масові загибель чи тяжкі захворювання об'єктів тваринного і рослинного світу; неможливість відтворити протягом тривалого часу ті чи інші природні об'єкти або використовувати природні ресурси в певному регіоні; генетичне перетворення тих чи інших природних об'єктів; заподіяння матеріальної шкоди в особливо великих розмірах [208]. Кваліфікація незаконної порубки лісу за ст. 246 КК України не залежить від визначеної категорії лісу, але під час вчинення такого кримінального правопорушення на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних місцях це підстава для кваліфікації дій за ст. 246 КК України.

Вчинення кримінального правопорушення щодо особливо охоронюваних місць передбачено ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду», де

безпосереднім об'єктом посягання є екологічна безпека під час використання природно-заповідного фонду. Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд», ним є «ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища» [203]. До такого фонду належать: природні території та об'єкти – природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища; штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної та наукової, історико-культурної цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.

Залежно від походження, інших особливостей природних комплексів та об'єктів, що оголошуються заказниками чи пам'ятками природи, мети й необхідного режиму охорони: заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні; пам'ятки природи поділяються на комплексні, пралісові, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні. Пам'ятки природи можуть розташовуватися на території інших об'єктів природно-заповідного фонду [203].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується діями, що спрямовані на завдання шкоди особливо охоронюваним державою територіям, що визначені законодавством. Відповідно до Закону України «Про навколишнє природне середовище» [199] державній охороні та регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов і процесів, природні ресурси,

як залучені в господарський обіг, так і не використовувані в економіці в цей період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується умисною формою вини. Суб'єкт загальний. Під час вчинення цього злочину службові особи додатково кваліфікуються за нормами, що передбачають відповідальність службових осіб.

Статтею 247 КК України «Порушення законодавства про захист рослин» передбачено безпосередній об'єкт – екологічна безпека у сфері охорони рослин від шкідників та хвороб рослин та вимоги законодавства про захист рослин. Законом України передбачено систему захисту рослин, під яким розуміється «комплекс заходів, спрямованих на зменшення втрат урожаю та запобігання погіршенню стану рослин сільськогосподарського та іншого призначення, багаторічних і лісових насаджень, дерев, чагарників, рослинності закритого ґрунту, продукції рослинного походження через шкідників, хвороби і бур'яни» [191]. Об'єктивна сторона характеризується наявністю таких ознак, як дія або бездіяльність, що спрямовані на заподіяння шкоди предмету кримінального правопорушення. Суб'єктом є особа, що досягла шістнадцятирічного віку.

Особливостями вітчизняного законодавства є те, що залежно від суми завданої шкоди, якщо особа не завдала істотної шкоди, вона може бути притягнута до кримінальної відповідальності за ст. 65 (Незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур і молодняка), ст. 65¹ (Знищення або пошкодження полезахисних лісових смуг та захисних лісових насаджень), ст. 66 (Знищення або пошкодження підросту в лісах), ст. 67 (Здійснення лісових користувань не у відповідності з метою або вимогами, передбаченими в лісорубному квитку (ордері) або лісовому квитку), ст. 68 (Порушення правил відновлення і поліпшення лісів, використання ресурсів спілої деревини, вимог з охорони пралісів, квазіпралісів та природних лісів) глави 7 «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини Кодексу України про адміністративні правопорушення» [71].

Важливим є те, що попри проаналізовані норми національного законодавства під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду, є недоліки законодавчого характеру, а саме: невизначеність порядку перевезення, переробки, експорту лісу, різна кваліфікація органами досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду.

Складність і комплексність цього феномена в умовах сьогодення зумовили актуальність його подальшого наукового дослідження.

1.3. 1.3. Зарубіжний досвід встановлення кримінальної відповідальності та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України

Ліси є однією з найбільших екосистем за обсягом, біорозмаїттям, тривалістю розвитку, депонуванням вуглецю, масштабами біосферних функцій. На локальному рівні ліси є головним стабілізуючим елементом ландшафту, що запобігає деградації всіх його складових: рослинності, фауни, води, ґрунтів [59].

У світі існує понад 200 визначень поняття «ліс», які містяться в нормативно-правових актах різних країн. Таке різноманіття підходів до визначення лісу свідчить, що єдиних критеріїв у цьому питанні немає. Очевидно, що в будь-якому випадку визначення лісу формувалися відповідно до поглядів на проблему використання й охорони лісів, що склалися в певній місцевості (країні) та пристосовувалися для потреб практики в цій сфері [265, с. 6].

Сьогодні забезпечення екологічної безпеки стало найважливішим завданням світової спільноти. Лише спільна діяльність буде сприяти покращанню навколишнього природного середовища.

Значним для розвитку всього міжнародного права та міжнародних відносин було створення Організації Об'єднаних Націй, яка здійснює значну роботу в

подоланні світової екологічної кризи. При ООН створено спеціалізований орган – Програму ООН по оточуючому середовищу (ЮНЕП), яка містить у собі Раду управляючих – головний міждержавний орган, що здійснює керівництво її політикою, Секретаріат на чолі з директором та Фонд оточуючого середовища. За своєю юридичною природою ЮНЕП належить до допоміжних органів ООН, хоча й користується певною автономією під час прийняття рішень.

2015 року Генеральна Асамблея ООН прийняла порядок денний у галузі стійкого розвитку на період до 2030 року, у якій охарактеризовано основні проблеми Землі та визначено шляхи їх вирішення. У Резолюції Генеральної Асамблеї ООН зазначено про виснаження ресурсів планети та наслідки у виді деградації земель, їх спустошення, засухи, втрати біорізноманіття. Із сімнадцяти цілей, поставлених у Резолюції, – шість мають екологічний характер.

Сьогоднішні у світі функціонує понад 60 різних міжнародних організацій, що займаються вирішенням питань охорони екології. Всі міжнародні організації поділяються на дві великі групи: міжнародні міжурядові та міжнародні недержавні організації. Ці організації брали участь у підготовці міжнародних договорів із захисту навколишнього середовища – Кіотського протоколу (1997) та Конвенції про біологічне різноманіття (2000).

Сільськогосподарська організація та продовольча (ФАО) займається екологічними проблемами в сільському господарстві, а також охороною та використанням земель, лісів, вод, тваринного світу, водних біологічних ресурсів.

Міжнародні організації діють в інтересах консолідації зусиль міжнародної спільноти з метою протистояння загрозам екологічної безпеки, а також проведення єдиної політики держав-учасників ООН, зацікавлених у забезпеченні цього виду безпеки, здійснюють колосальний внесок у протидію глобальним викликам і загрозам у сфері екології. На нашу думку, участь у діяльності міжнародних організацій є необхідною умовою для становлення та формування міжнародно-правових основ і подальшого розвитку механізмів та форм співробітництва держав у збереженні навколишнього природного середовища.

Одне з найважливіших прав людини – це право на сприятливе навколишнє

природне середовище, оскільки загроза неможливості користуватися повною реалізацією цього права призводить до негативних наслідків. Завдання шкоди навколишньому природному середовищу та знищення природних ресурсів, а саме лісовим масивам може призвести до глобальної техногенної катастрофи, протистояти якій необхідно будь-якими можливими засобами. Тому питання правової охорони лісових ресурсів у світі посідають одне з перших питань.

Правовий захист лісу дає змогу зберегти та примножити біологічне різноманіття лісів. Дослідження особливостей лісного законодавства країн Європи та Сполучених Штатів Америки уможливить виявити перспективи для подальшого розвитку питань захисту природних ресурсів. Порівняльний аналіз різних правових систем і практики реалізації законодавства буде сприяти розробці нових інструментів регуляції питань правової охорони лісів, а також використовувати досвід зарубіжних країн для покращання екологічної ситуації в Україні.

Для нас сьогодні є важливим досвід Європейського Союзу у сфері охорони лісів. Питання охорони лісів у країнах ЄС є актуальним, оскільки половина території вкрито лісами, з них 5 % становлять недоторканні ліси, які відрізняються біологічною різноманітністю. У зв'язку з цим і політика ЄС спрямована на забезпечення підтримки всіх представників лісової фауни.

Проблемами комплексного підходу до збереження лісів у Європейському Союзі займаються тривалий час. Підготовлена європейськими спеціалістами «Біла книга» ЄС «Адаптація до кліматичних змін: до меж європейської діяльності» (2009) визначала напрями діяльності зі збереження лісів та їх біологічного різноманіття.

Важливим документом, спрямованим на збереження лісів і їх адаптації у світі, що змінюється, стала «Зелена книга щодо захисту лісів і інформацію про ліси у Європейському Союзі: підготовка лісів до кліматичних змін» (2010). У цій книзі досліджуються основні питання лісової політики ЄС, а саме лісоохоронна діяльність, засоби та підходи захисту лісу.

У цих працях визначено напрями діяльності зі збереження, охорони лісів та їх фауни в умовах глобальних кліматичних змін, що відбуваються у навколишньому природному середовищі. Передбачено заходи, спрямовані на захист охоронюваних

лісів, збільшення площі вирощування дерев, недопущення таких природних явищ, як зсуви, лавини, що можуть завдати шкоди населенню.

Визначаючи засади європейської політики у сфері захисту лісу, відбувається регламентування вирубки лісу, діяльності лісопереробної галузі, використання лісових ресурсів у промисловості

Також передбачено особливі заходи щодо захисту та збереження постійної площі лісових покривів. Відповідного до цього здійснюється опис лісів: складаються лісові інвентарі, у яких зазначено чи є ліс джерелом вуглецю, чи він є його накопичувачем. Залежно від отриманих даних реалізуються заходи зі збереження балансу вуглецю. Стратегія управління лісами передбачає раціональне використання лісових масивів як енергетичного джерела і водночас передбачає приріст лісових масивів.

Оскільки природні катаклізми негативно впливають на збереження лісів та не завжди можуть бути передбачені, документами регламентуються профілактичні заходи надзвичайних ситуацій, вивчення умов їх виникнення та дослідження їх наслідків. Кожна країна ЄС робить свій внесок у розвитку цього напрямку, а саме – недопущення пожеж та ураганів.

Характерною ознакою екологічної політики ЄС є принцип субсидіарності або децентралізації, у процесі якого управління здійснюється на місцях – у країнах Європейського Союзу, де загальний напрям такої політики складається з кількох національних політичних програм. Серед природоохоронних засобів передбачено – лісові програми та плани національних заходів зі збереження біологічного різноманіття, лісову інвентаризацію, систему кадастрової реєстрації, збереження статусу лісів, систему ліцензування, збереження статусу лісів, заохочення приватних власників лісів.

Основними завданнями охорони лісів у ЄС є контроль за станом лісів, профілактика змін глобальних змін лісових ресурсів, створення системи швидкого реагування на різноманітні ситуації з метою збереження лісу та екосистеми в цілому.

У 1990-х і в першій половині 2000-х років кримінальне законодавство держав

Європи в Україні досліджувалося недостатньо. Можна згадати лише чотири виданих переклади праць європейських кримінологів і близько 10–15 праць українських учених, що в межах дослідження деяких проблем кримінального законодавства України як основного предмета (найчастіше відповідальність за злочини міжнародного характеру, пов'язані з тероризмом, міжнародні злочини, а також комп'ютерні, відмивання доходів, проти докілья, у сфері обігу наркотичних засобів) наводили окремі приклади із законодавства зарубіжних держав [250].

З-поміж публікацій, присвячених загалом кримінально-правовій характеристиці злочинів проти докілья, слід зазначити, що на кримінально-правовій компаративістиці зарубіжного законодавства про злочини, що посягають на лісовий фонд, не зосереджено достатню увагу в сучасній науковій літературі [72].

Аналіз законодавства країни Європи дасть можливість застосування найефективніших норм у національному законодавстві, на основі якого будуть розроблені система органів і заходи, що дадуть змогу підвищити рівень охорони лісового фонду в Україні. Посилену увагу необхідно зосередити на нормах кримінального законодавства.

Глава XI «Злочинні діяння проти природного середовища» кримінального закону Латвійської Республіки [276] містить 20 статей. Злочинами проти навколишнього природного середовища в Латвії визнаються порушення правил експлуатації і використання землі, її надр, вод, лісів, порушення правил ліквідації небезпечних відходів, незаконне захоронення небезпечних речовин у водах і надрах землі, забруднення і засмічення лісів, землі, вод, експлуатація об'єктів без очисних споруд, не проведення заходів з ліквідації забруднення природного середовища, підпал лісу, самовільне полювання тощо. До найнебезпечніших злочинів проти навколишнього природного середовища, за які особа притягується до суворой кримінальної відповідальності, латвійський законодавець відніс кваліфікований умисний підпал лісу (покарання – позбавлення волі строком до 15 років) і особливо кваліфіковану самовільну порубку або пошкодження дерев (покарання – позбавлення волі на строк до десяти років або арешт, або грошовий штраф до 150 мінімальних місячних заробітних плат).

У КК Республіки Польща [274] виділено окремо главу злочинів проти навколишнього середовища. Вона містить вісім статей, серед яких: знищення рослинного і тваринного світу; забруднення води, повітря або землі речовинами чи речовинами з іонізуючим випромінюванням; складування, видалення, перероблення, знешкодження чи перевезення відходів або речовин всупереч правилам; здійснення господарської діяльності, що загрожує навколишньому природному середовищу тощо.

Цікаві положення, що стосуються навколишнього природного середовища, містяться в КК Іспанії [289], де злочинам проти навколишнього природного середовища присвячено дві глави: глава III «Про злочини проти природних ресурсів і навколишнього середовища» і глава IV «Про злочини, пов'язані з охороною флори і фауни». Наприклад, у ст. 322 КК Іспанії [289] злочинцем визнається, зокрема, той, хто зірве, зрубає, спалить, збере або вирве будь-який вид чи підвид рослин, які розмножуються або для яких існує загроза. Це посягання зараховано до злочинів проти природних ресурсів і навколишнього середовища.

Діяння проти навколишнього природного середовища в КК Республіки Болгарія [277] містяться в господарських злочинах. До них належать: здійснення вирубки лісу; вилучення або вивезення з державного лісового фонду дерев або їх частин, включаючи зрубани, без належного письмового дозволу або за наявності такого, але не в зазначеному місці, не в зазначені строки, не в зазначеній кількості; знищення або пошкодження будь-яким способом лісових масивів, лісонасаджень, молоді порослі, лісових культур або лісорозсадника; вбивство або вилов великої дикої тварини без належного дозволу; незаконний вилов риби; порушення правил про охорону рибних запасів та інших корисних водних тварин і про правильний розвиток відтворення рибних запасів у країні тощо. Такий підхід до означеної сфери не може бути сприйнятий КК України.

До господарських злочинів відносить діяння проти навколишнього природного середовища також законодавець Естонії. У КК Естонської Республіки [275] передбачено відповідальність за такі злочини, що стосуються навколишнього природного середовища: незаконну порубку лісу (ст. 155); порушення вимог, що

пред'являються до порубки сироростучого лісу, угод, що вчиняються з лісоматеріалами, права на порубку сироростучого лісу або перевезення лісоматеріалів (ст. 1553); потрапу посівів і пошкодження насаджень (ст. 156); порушення вимог із захисту та використання тварин у природі (ст. 157); знищення рибних запасів (ст. 1581) тощо.

У КК Швейцарії [291] деякі діяння проти навколишнього природного середовища містяться у главі злочинів і проступків проти суспільного здоров'я. Серед них є: поширення епізоотій, поширення шкідників, забруднення питної води, виробництва коралів, шкідливих для здоров'я тварин тощо.

Цікавими є деякі положення в КК Данії [275]. Забруднення питної води або сприяння її нестачі (параграф 185) вважається посяганням, що спричиняє небезпеку для суспільства; забруднення повітря, води, ґрунту або надр, зберігання відходів або аналогічних речовин (параграф 196) визнається діянням, що завдає суспільну шкоду тощо. За КК Швеції [292] такі злочини, що стосуються навколишнього природного середовища, наприклад, як знищення тварин і рослин (ст. 8 глава 13), віднесені до діянь, що посягають на суспільну небезпеку, водночас з підпалом і тяжким підпалом, тяжкою диверсією, захопленням судна тощо. Ці відомості є корисними з пізнавального боку.

У ФНР діє Закон «Про ліс» або «Про збереження лісів та просування лісового господарства» (1975) [285]. Майже половину обсягу цього Закону становлять норми, які встановлюють вимоги та правила, яких повинні дотримуватися власники лісів і постійні лісокористувачі, а також основні обов'язки юридичних осіб підприємств, установ, організацій, які діють у певних сферах лісового господарства. Крім рамкового Федерального закону «Про ліс», у Німеччині діє ще низка спеціальних федеральних актів, які регулюють відносини в лісогосподарській галузі щодо окремих питань у конкретній сфері діяльності, що впливає на стан та відтворення лісів [72, с. 60].

Конституція ФРН відносить захист лісових ресурсів одночасно до предмета спільного ведення Федерації і федеральних Земель [73]. Причому, боротьбу з незаконною рубкою лісу віднесено до прерогативи саме Земель, що є їх

безпосереднім завданням. Кожна з 16 Земель має свій лісовий закон, у якому продубльовано основні положення Федерального закону, з урахуванням її власних регіональних особливостей (лісогосподарських традицій, економіки, соціальних умов). Докладно регулюючи відносини у сфері лісокористування, кожний лісовий закон кожної із Земель обов'язково містить приписи, які встановлюють відповідальність за порушення закріплених у ньому вимог і правил щодо вирубок лісу і санкції за скоєння відповідних протиправних діянь [72, с. 62].

Законодавець ФРН злочини проти навколишнього природного середовища помістив у КК ФРН (такі як, наприклад, браконьєрство, браконьєрський вилов риби вважаються корисливими злочинами).

Відповідальність за незаконну вирубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісових матеріалів передбачено абзацом 3 п. 5 § 329 розд. 29 КК ФРН «Створення загрози території, що підлягає захисту» [285]. Зокрема: особи, які викорчуюють ліс, порушуючи правові приписи або офіційно встановлені заборони щодо захисту національних парків, заповідників або територій, що тимчасово охороняються як заповідні – караються позбавленням волі на строк до 5 років або грошовим штрафом. З огляду на зміст абзацу 3 п. 5 § 329 об'єктивною стороною цього складу злочину є скоєння його на територіях з особливим природоохоронним статусом, що підлягають офіційній охороні. Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується умисною формою вини [285], зміст умислу містить усвідомлювання особою-порушником, що вона викорчує дерева у заповідних або інших особливо охоронюваних територіях, і розуміння відповідного статусу цих об'єктів, але не передбачення шкідливих наслідків. Шкідливі наслідки цього діяння очевидні – пошкодження та знищення лісових культур, а отже, екологічну шкоду частково буде заподіяно в будь-якому випадку. Тобто, з моменту викорчування першого дерева або чагарнику цей злочин є закінченим (формальний склад). З цього вбачається, що за кримінальним законодавством ФРН [285] викорчування дерев на територіях з особливим природоохоронним статусом, за будь-яких обставин, є злочинним діянням проти довкілля. Матеріалізація суспільної небезпечності незаконного викорчування лісу на територіях з особливим природоохоронним

статусом, знаходить своє вираження в суспільно небезпечних наслідках. Суспільно небезпечні наслідки, які викликає або може викликати це злочинне діяння, визначено в абзацах 1 і 2 п. 1, 4 § 330 «Особливо тяжкий випадок караного діяння проти довкілля» як обставини, що обтяжують покарання за скоєння цього злочину.

А саме, якщо незаконне навмисне викорчовування лісу на територіях з особливим природоохоронним статусом: 1) створює загрозу смерті іншій людині або 2) небезпеку заподіяння тяжкої шкоди її здоров'ю, або 3) шкоду здоров'ю великої кількості людей – карається позбавленням волі від 1 до 10 років (абзац 2 п. 1 § 330); 4) заподіює смерть іншій людині – карається позбавленням волі від 3 років (абзац 2 п. 2 § 330). Причому, в цьому випадку згідно з абзацом 3 § 330 КК ФРН [285] передбачається розгляд пом'якшуючих обставин [72, с. 67].

Своєрідний підхід до проблеми діянь, що посягають на навколишнє природне середовище, в австрійського законодавця. За КК Австрії [287] діяння, що посягають на навколишнє природне середовище, вміщено в сьомий розділ разом із суспільними злочинними діяннями, наприклад, з такими, як необережне створення пожежної ситуації тощо. До злочинів проти навколишнього природного середовища австрійський законодавець відносить умисне й необережне завдання шкоди навколишньому середовищу (п. 180, 181); тяжке завдання шкоди, пов'язане з використанням шуму (п. 181 а); умисне, таке, що загрожує навколишньому природному середовищу, поводження з відходами і їх доставка (п. 181); створення іншої загрози для стану тваринного або рослинного світу (п. 182) та ін. Парадоксально, але водночас окремі типові злочинні діяння проти навколишнього природного середовища, містяться в розділі злочинних діянь, що посягають на відносини, що стосуються чужого майна.

Лісовий кодекс Франції передбачає розподіл лісів на види – природні, горні та інші й визначає статус таких лісів. Їх цінність зумовлена їх здатністю регуляції клімату та підтримання водного балансу регіону.

Екологічна політика США передбачає різноманітні засоби збереження лісових ресурсів. Така діяльність спрямована не лише на збереження ресурсів, а й на відновлення втрачених. Охороною навколишнього природного середовища

займається Агентство по охороні навколишнього середовища та Рада при Президенті з якості навколишнього середовища. Кожного року готується для Президента США звіт і рекомендації в галузі охорони лісів.

Значну роль у дотриманні екологічного законодавства та під час вирішення питань щодо охорони навколишнього природного середовища відіграє Комісія з охорони оточуючого середовища, що створена при Сенаті США. Слухання Комісії присвячені різноманітним питанням щодо будівництва, реконструкції, експлуатації, вивчення об'єктів і пристроїв, що впливають на навколишнє середовище. На основі вивчення таких питань приймаються рішення щодо застосування адміністративної відповідальності компаній, що порушують екологічне законодавство.

Правова охорона лісів у США містить можливість судових дебатів між громадянами та державними правоохоронними органами, які неналежним чином виконують обов'язки з охорони лісів. Конфлікти виникають також між підприємцями та громадянами: бізнесмени в пошуках вигоди намагаються обійти питання охорони екології, а громадяни – навпаки вимагають забезпечення власних інтересів та інтересів нащадків з метою збереження лісів.

Взагалі лісове законодавство США ґрунтується на п'яти законах: «Про раціональне використання природних сировинних ресурсів» (1960), «Про відновлення лісів і пасовищ» (1974), «Про федеральну політику та управління земельними ресурсами» (1976), «Про лісові і пасовищні поновлювані ресурси» (1978), «Про охорону суспільних (кооперативних) лісів» (1978). У перших чотирьох законах закріплено положення, що регламентують порядок лісокористування в лісах усіх форм власності [72, с. 69]. Найважливіші з них: не перевищення обсягу вирубки лісу над його приростом, комплексне й багатоцільове використання деревини, регулярність санітарних рубок і одночасне проведення заліснення вирубаних площ, платність лісокористування. Базовими лісовими законами, прийнятими на федеральному рівні, є закони США «Про відтворення здорових лісів» (1976), «Про ведення лісового господарства» та відомий закон Лейсі в редакції 24 червня 2008 року. Звичайно, важливе значення в регулюванні відносин лісового комплексу має Закон США «Про національну політику охорони навколишнього природного

середовища» (1969), на якому базується американська модель регулювання екологічних відносин, зокрема й сфері лісового комплексу, охорони та відновлення лісів. Згідно з цим Законом державному регулюванню підлягають майже всі природні об'єкти та ресурси. Загалом сьогодні кількість природоохоронних законів США вже становить понад 100 законів [54].

Законодавством з охорони лісів визначено території, які мають статус особливо охоронюваних, насамперед це – національні парки. Сьогодні в США їх 60. Важливим є те, що особливо охоронювані території знаходяться під управлінням департаменту внутрішніх справ – структури, що реалізує політику у сфері екології. Добір персоналу здійснюється зважаючи на підготовку персоналу, що має спеціальну освіту та додаткове навчання зі спеціалізації психології та менеджменту. Активно залучаються представники громадських організацій, на них покладається оформлення дозволів на відвідування парків, також вони здійснюють профілактичну та просвітницьку діяльність.

Особливістю відвідування національних парків є те, що передбачено збір коштів за в'їзд до нього на автотранспорті, а також плата за місце в готелі. Зрозуміло, що попри передбачені заходи, кошти від відвідування не можуть покрити всіх витрат на охорону та утримання національних парків. Ці витрати покриваються коштом компаній, підприємств, які здійснюють внески на користь охорони навколишнього середовища. За ухилення компаній від внесків передбачено санкції, а також за відмову компаній, що забруднюють навколишнє природне середовище.

Проблемами у сфері охорони лісів США є їх належність до державної або приватної власності. Наприклад, у східних штатах США окремі природні ресурси знаходяться в державній власності, а в західних – переважно в приватній.

Значне місце в фінансовому забезпеченні відіграють державні дотації на реалізацію різноманітних екологічних програм.

Як свідчить вивчення кримінального законодавства США, існує особливість злочинів «білих комірців», яка проявляється в порушенні законодавства про охорону навколишнього природного середовища завданням шкода не конкретним особам або категоріям осіб, чи державним органам, а майже всьому населенню,

зокрема й майбутнім поколінням [106]. Система законодавчих актів, що стосується аналізованої сфери, містить: 1) Закон «Про державну політику у сфері навколишнього природного середовища» 1969 року [282]; 2) Закон «Про покращення якості навколишнього середовища» 1970 року [282; 283].

У всіх окреслених нормативних актах водночас із заходами адміністративної та цивільної відповідальності передбачено й кримінально-правові санкції. Так, за вчинений уперше злочин – умисне чи необережне порушення правил, стандартів тощо майже всіма зазначеними вище актами передбачено тюремне ув'язнення на строк до одного року і штраф у розмірі до 25 тис. дол. США за кожний день порушення, а в разі повторного вчинення цих злочинів особі загрожує позбавлення волі до двох років і штраф до 50 тис. дол. США за кожний день порушення [106, с. 270–283].

Отже, оскільки суб'єктивна сторона незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу передбачає не інакше як наявність вини у формі умислу, то звичайно цей вид злочину за американським законодавством слід кваліфікувати як тяжкий або особливо тяжкий. За вчинення екологічних злочинів цієї категорії карне законодавство США передбачає позбавлення волі на строк від одного року до довічного ув'язнення і, навіть, до застосування вищої міри покарання. Що стосується екологічних проступків, то вони можуть бути скоєні як навмисно, так і з необережності.

Законодавство США має особливості щодо наявності норм у Законі «Про кримінальну відповідальність за забруднення навколишнього середовища», що відсилають до інших нормативно-правових актів. Необхідно підкреслити внесок, що був зроблений ученими в процесі дослідження законодавства США щодо захисту довкілля, а передусім розгляду нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері захисту лісу [72, с. 72]. Будь-які операції з обігу деревини нелегального походження чи виробів з неї вважаються нелегальною діяльністю. Принциповими умовами визначення нелегальності походження деревини чи виробів з неї Законом Лейсі встановлено такі види діяльності, що за законодавством країни-експортеру регламентуються як незаконні дії у сфері лісозаготівель та

несанкціонований обіг деревини: крадіжка деревини; заготівля деревини на «офіційно визначених» національними законами територіях, що підлягають особливій охороні (заповідниках, національних парках) та інших типах територій, що офіційно охороняються; заготівля деревини без дозвільних документів, чи з порушенням встановлених ними вимог; несплата належних платежів (податків, зборів), регламентованих законодавством країни-експортеру щодо операцій із заготівлі деревини, транспортування, експорту, купівлі-продажу тощо; порушення вимог законів, що регламентують відносини з перевезення та експорту деревини (наприклад, заборона на експорт круглого лісу). За торговельні операції скупки-продажу продукції із завідомо незаконно заготовленої деревини, Законом Лейсі передбачено карне покарання у вигляді значних штрафів, майже до позбавлення волі [72, с. 73].

Ознайомлення з сучасними кримінальними законами різних держав Європи дає підстави для висновку, що загалом вони відбивають власну правову систему будь-якої окремої держави, оскільки передусім ураховують політичні, ідеологічні, економічні, соціальні, культурні чинники, закріплені в конституціях та інших регулюючих законах. Водночас історія демонструє тісний зв'язок і взаємопроникнення кримінального права різних держав, і, як результат цього, те, що майже всі сучасні кримінальні закони європейських держав мають схожі коріння [250, с. 19].

Отже, можна дійти висновку, що охорона лісів є одним із найважливіших завдань законодавства країн Європи та Сполучених Штатів Америки. У більшості країн передбачено кримінальну відповідальність за порушення законодавства у сфері заготівлі, транспортування, експорту деревини.

Більшість норм за посягання на лісовий фонд знаходиться в розділах кримінального законодавства європейських країн, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти навколишнього середовища. Однак в деяких країнах кримінальну відповідальність за незаконне використання лісових ресурсів передбачено в розділах за злочини у сфері господарської діяльності або злочинні діяння проти навколишнього природного середовища, а в інших у

розділі злочинних діянь, що посягають на відносини, що стосуються чужого майна. Покарання передбачає великі розміри штрафів і позбавлення волі.

Отже, вивчення особливостей зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності службових осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду, буде сприяти вдосконаленню вітчизняного законодавства та визначення напрямів запобіжної діяльності у сфері охорони, зберігання, відновлення навколишнього природного середовища.

Висновки до 1 розділу

Вивчення проблеми охорони навколишнього природного середовища здійснювалося вітчизняними та зарубіжними вченими. Особливого значення мають праці, що заклали фундаментальні засади правового регулювання охорони, раціонального використання, збереження та відновлення природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки. Значна частина проведених досліджень була здійснена в межах окремих галузей права, а саме: екологічного, земельного, кримінального, а також представниками наукових шкіл кримінології, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності.

Дослідження кримінально-правової охорони довкілля було проведено вченими О. М. Будяченко, О. О. Дудуровим, В. Я. Конопельським, В. К. Матвійчуком, Є. О. Письменським, О. В. Скворцовою, М. І. Хавронюком, А. М. Шульгою, що сформулювали кримінально-правову доктрину злочинів проти довкілля, запропонували шляхи виключення з кримінального та адміністративного законодавства дублювальних нормативних приписів і чіткої диференціації юридичної відповідальності за правопорушення проти довкілля.

У межах кримінології було проведено дослідження, що дало змогу дослідити стан, тенденції окремих видів кримінальних правопорушень проти довкілля, їх детермінанти та запропоновані заходи запобігання їм. Ці праці сприяли формуванню наукових підходів до виділення окремого виду екологічної злочинності, що є соціально-правовим явищем, яке призводить до створення небезпечного впливу на

природний стан навколишнього природного середовища та його об'єкти. Охорона лісового фонду досліджувалася Т. П. Єгоровою, Т. В. Корняковою, П. В. Мельником, Г. С. Поліщуком та іншими вченими, які здійснили кримінально-правовий аналіз злочинів, довели необхідність застосування довгострокового кримінологічного аналізу стану й тенденцій злочинів, що вчиняються у лісовому господарстві, обґрунтували особливість і небезпеку наслідків, які можуть наставати через певний період часу, та запропонували відповідні рекомендації щодо вдосконалення кримінально-правової охорони лісу та підвищення ефективності запобіжної діяльності в цій сфері.

Розроблені положення в межах інших наукових напрямів також сприяли дослідженню запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України.

Дослідження генезису та правої регламентації охорони лісового фонду України дає змогу дійти висновку щодо особливостей правового регулювання та розвитку національного законодавства.

Виокремлено основні етапи розвитку національного законодавства у сфері охорони лісового фонду України та правового регулювання відповідальності службових осіб під час здійснення діяльності в зазначеній сфері, які характеризуються особливостями регулювання відносин лісокористування та правових заходів з охорони лісу в період становлення та розвитку законодавства (X–XIX ст.). Для цього періоду характерне встановлення права власності на ліси, який слугує джерелом задоволення державних і приватних потреб для будівництва. З XV ст. впроваджується правова охорона лісових угідь і встановлюється покарання за самовільну вирубку лісу. XIII ст. – розвиток правової охорони лісу, однак це стосувалося лише лісів, що знаходилися в державній власності. Також у цей період започатковується формування кодифікації лісової сфери та встановлення кримінальної відповідальності за посягання на неї.

Наступний етап характеризується організацією ведення державного лісового господарства лісів різних категорій під час здійснення лісокористування, відтворення та формування державного лісового кадастру (20-ті роки XX ст.) та

правового режиму відповідальності службових осіб, на які покладається відповідальність у сфері охорони, збереження, відновлення лісового фонду. Протягом цього часу відбувається встановлення права загальнонародної власності на землю, надра, води й ліси. А також загальнонародна власність поєднується з громадською соціалістичною власністю колгоспів і кооперативних організацій. Встановлюється адміністративна та кримінальна відповідальність за вчинення правопорушень, що посягають на лісове господарство. Основою правового регулювання лісового господарства був Лісовий кодекс, який визначав раціональне використання лісів, їх охорону й захист, відтворення і підвищення продуктивності та підвищення соціалістичної законності в галузі лісових відносин. Відповідальність за порушення лісового господарства передбачалася Кримінальним кодексом (1960) у главі «Господарські злочини».

Третій період це – сучасний етап розвитку національного законодавства (XXI ст.), який характеризується формуванням комплексної державної політики щодо правового режиму лісів, спеціального використання лісових ресурсів, управління, збереження, відновлення й охорони лісового фонду України та визначення правових засад щодо діяльності службових осіб у галузі охорони лісового фонду. Система національного законодавства передбачає сукупність норм, що визначає конкретне посягання на охорону, збереження та відновлення лісового фонду України в розд. VIII «Злочини проти довкілля» Особливої частини Кримінального кодексу України, однак необхідно зазначити, що законодавець передбачив норми, які опосередковано спрямовані на захист лісу. Також законодавством встановлюється адміністративно-правова відповідальність у главі 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка залежить від суми завданого збитку об'єктам навколишнього природного середовища.

Аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання охорони лісового господарства дає підстави дійти висновку щодо розуміння змісту діяльності у сфері екологічної безпеки, яка спрямована на збереження біологічного різноманіття, статусів лісів, лісової інвентаризації та кадастрової реєстрації лісів.

Вивчення кримінального законодавства країн Європи дає змогу виокремити

особливості відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень. У більшості країн передбачена відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень у галузі охорони лісу в розділах, що передбачають відповідальність за злочини проти довкілля (глава XI «Злочинні діяння проти природного середовища» Кримінального кодексу Латвійської республіки, «Злочини проти довкілля» КК Республіки Польща, Королівства Іспанія, КК ФНР). Також необхідно акцентувати на те, що в деяких країнах відповідальність за посягання на лісовий фонд передбачена й у розділах КК «Злочини проти природних ресурсів і навколишнього середовища» та «Про злочини, пов'язані з охороною флори і фауни».

Для інших країн передбачена кримінальна відповідальність за посягання на навколишнє природне середовище в розділі господарських злочинів (Республіка Болгарія, КК Естонської республіки).

Наступна група країн характеризується віднесенням злочинів про довкілля до групи злочинів і проступків проти суспільного здоров'я (КК Швейцарської Конфедерації, КК Австрійської Республіки). Для кримінального законодавства Австрії характерним є те, що кримінальні правопорушення проти довкілля містяться разом зі суспільними протиправними діяннями (наприклад, створення пожежної ситуації). А також необхідно зосередити увагу на тому, що окремі дії, які посягають на лісовий фонд (створення загрози рослинному світу) містяться в розділі, що стосуються посягань на чуже майно.

Отже, можна дійти висновку, що охорона довкілля, а саме лісу, є одним з основних завдань державної політики. Законодавство різних держав відображає правову систему й традиції охорони навколишнього природного середовища і передбачає як кримінальну, так і адміністративну відповідальність.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

2.1. Стан, структура, динаміка та географія кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України

Сьогодні основними напрямками державної політики є забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля [75]. І відповідно до Конституції України кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, а також право на її поширення.

Положення загальнодержавної екологічної політики визначають пріоритизацію збереження, охорони, відновлення довкілля, і саме це потребує застосування системних, комплексних невідкладних заходів не лише від органів державної влади, а й від усіх членів суспільства. На жаль, останні десятиліття нашої економіки характеризувалися не тільки незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, а й споживацьким підходом до використання лісових ресурсів України. Про це свідчить низький рівень системи захисту навколишнього природного середовища, що призвело до недоліків у розвитку лісової галузі. Як зазначено в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, причинами такого становища є низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти; незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян; незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян [149].

Серед важливих напрямів державної політики у сфері охорони навколишнього

природного середовища є забезпечення збереження, відновлення та охорони лісів. Сьогоднішні ліси займають 15,9 % території держави, однак необхідно акцентувати на те, що їх зосередження є нерівномірним від 3,7 % у Запорізькій до 51,4 % у Закарпатській областях. Відповідно до європейських документів показник лісистості повинен становити 20 % для кожної області, але створення нових лісів не повинне здійснюватися шляхом заліснення унікальних степових ділянок [149].

Нині координують діяльність з охорони та відтворення лісів центральні органи виконавчої влади в лісах державної власності та місцеві в лісах комунальної власності.

Слід зазначити, що здійснення державного контролю за додержанням вимог лісового та мисливського законодавства; забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу; запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у сфері лісового та мисливського господарства, а також використання лісових ресурсів і мисливських тварин покладається на Державну лісову охорону, що має статус правоохоронного органу.

Державна лісова охорона діє у складі Держлісагенства, Республіканського комітету Автономної Республіки Крим з питань лісового і мисливського господарства, обласних управлінь лісового та мисливського господарства і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагенства. Держлісоохорона має статус правоохоронного органу⁷, метою такої діяльності є здійснення правових, лісоохоронних та інших заходів, спрямованих на збереження, розширене відтворення, невиснажливе використання лісових ресурсів та об'єктів тваринного світу [157].

Ефективність здійснення запобіжної діяльності у сфері охорони лісової галузі

⁷ Відповідно до ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» до правоохоронних органів відносяться – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [174].

неможлива без ретельного кримінологічного аналізу стану й тенденцій правопорушень проти довкілля. Такий аналіз дасть змогу виявити особливості вчинення кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду. Поділяючи науковий підхід вітчизняних учених, відповідно до якого злочинність визначається як сумарно-статистичне явище, що характеризується такою системою ознак, як масовість, історична мінливість, іррегулярність і становить сукупність кримінальних правопорушень, що вчинені на певні території за певний проміжок часу [241; 53; 94; 100].

Дослідження таких характеристик уможливить виявлення тенденції та особливостей вчинення кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду, що вчиняється службовими особами.

Кримінальні правопорушення проти довкілля становлять незначну частку посягань у структурі всіх кримінальних правопорушень. 2013 року частка таких кримінальних правопорушень становила – 0,52 %; 2014 року – 0,5 %; 2015 року – 0,56 %; 2016 року – 0,67 %; 2017 року – 0,72 %, 2018 року – 0,72 %; 2019 року – 0,85 %, 2020 року – 1,26 %, 2021 року – 1,68 %, 2022 року – 1 %, 2023 року – 0,99 %, 2024 року – 0,84 % [232] (Додаток Б).

Необхідно зазначити, що кількість кримінальних правопорушень проти довкілля протягом періоду з 2013 року до 2023 року постійно змінювалася. Якщо 2013 року вона становила 2923, то в наступний період починається її поступове зменшення – 2014 року вона скоротилася до 2624 (–10,2 %). Але надалі загальною тенденцією було збільшення кількості кримінальних правопорушень, що відбилося й на зростанні злочинів проти довкілля. У 2015 та 2016 роках відбувається її стрімке зростання – 2015 року було вчинено 3181 (+21,2 %), 2016 року – 3941 (+23,9 %).

Така тенденція простежується й у наступні роки, про що свідчать статистичні дані: 2017 року – 3756 (–), 2018 року – 3529 (–6,4 %), 2019 року – 3769 (+6,3 %), 2020 року – 4558 (+17,4 %), 2021 року – 5416 (+15,8 %) (дані за 2014–2022 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях) [232]. Необхідно акцентувати на те, що протягом 2023 та 2024

років ситуація залишається стабільною і не відбувається різкого зростання зазначених кримінальних правопорушень (2023 року – 4741, 2024 року – 4153 (–12%) (Додаток Б).

Зазначені діяння становили в середньому 0,8 % від усіх виявлених у країні кримінальних правопорушень. Серед посягань означеної спрямованості 2021 року було зафіксовано 4482 злочинів (82,8 %) та 934 (17,2 %) проступків [84; 99].

Починаючи з 2017 року, кількість злочинів поступово зменшується – 3765 (–4,5 %), що й простежується 2018 року 3529 (–6,3 %). Однак, з 2019 року відбувається незначне, але збільшення. 2019 року було вже вчинено 3769 кримінальних правопорушень (+6,8 %), 2020 року – 4558 (+20,9 %) і 2021 року – 5416 (+18,8 %). Статистичні дані за 2022 та 2023 роки не дають можливості охопити всю територію країни у зв'язку з повномасштабною агресією РФ проти України. Дані за 2014–2023 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Також зазначимо, що ми можемо проаналізувати дані щодо територій, які були під тимчасовою окупацією або були звільнені (Додаток Б).

За ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» 2013 року кількість таких кримінальних правопорушень становила – 42 (-); 2014 року – 26 (-38,1 %); 2015 року – 22 (-15,4 %); 2016 року – 32 (45,5 %); 2017 року – 30 (-6,3 %); 2018 року – 21 (-30 %); 2019 року – 21 (0 %); 2020 року – 71 (+238,1 %); 2021 року – 22 (-69 %), 2022 року – 15 (-46 %); 2023 року – 16 (+6,2 %), 2024 року – 41 (+60,9 %) (Додаток Б).

За ст. 247 КК України «Порушення законодавства про захист рослин» 2013 року кількість таких кримінальних правопорушень становила – 2 (-); 2014 року – 3 (50 %); 2015 року – 0 (-100 %); 2016 року – 6 (-); 2017 року – 5 (-16,7 %); 2018 року – 9 (-80 %); 2019 року – 3 (-66,7 %); 2020 року – 3 (0 %); 2021 року – 8 (+166,7 %), 2022 року – 0 (100 %); 2023 року – 3 (+300 %), 2024 року – 31 (+90,3 %) (Додаток Б).

За ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно заповідного фонду» 2013 року кількість

таких кримінальних правопорушень становила – 20 (-); 2014 року – 28 (40%); 2015 року – 16 (-125 %); 2016 року – 36 (125 %); 2017 року – 27 (-25 %); 2018 року – 17 (-37 %); 2019 року – 19 (+11,8 %); 2020 року – 36 (89,5 %); 2021 року – 39 (+8,3 %), 2022 року – 39 (+100 %); 2023 року – 32 (-21,8 %); 2024 року – 31 (+3,2 %) (Додаток Б).

За ч. 1 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно заповідного фонду» 2013 року таких кримінальних правопорушень було вчинено – 20 (-); 2014 року – 28 (40 %); 2015 року – 16 (-125 %); 2016 року – 36 (125 %); 2017 року – 27 (-25 %); 2018 року – 17 (-37 %); 2019 року – 19 (11,8 %); 2020 року – 36 (89,5 %); 2021 року – 39 (8,3 %), 2022 року – 22 (177 %); 2023 року – 32 (+32,2 %); 2024 року – 27 (-18,51 %) (Додаток Б).

За ч. 2 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно заповідного фонду» 2013 року таких кримінальних правопорушень було вчинено – 20 (-); 2014 року – 28 (40 %); 2015 року – 16 (-125 %); 2016 року – 36 (125 %); 2017 року – 27 (-25 %); 2018 року – 17 (-37 %); 2019 року – 19 (11,8 %); 2020 року – 36 (89,5 %); 2021 року – 39 (8,3 %), 2022 року – 0; 2023 року – 0 (-); 2024 року – 4 (%) (Додаток Б).

Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, було вчинено 2013 року – 16 586 (-); 2014 року – 15 560 (6,5 %); 2015 року – 14 997 (-3,7 %); 2016 року – 14 820 (-1,1 %); 2017 року – 19 234 (77,05 %); 2018 року – 19 909 (+3,4 %); 2019 року – 20 069 (+0,8 %); 2020 року – 18 996 (-5,6 %); 2021 року – 18 330 (-3,6 %); 2022 року – 11 671 (-43,0 %); 2023 року – 14 820 (+21,2%); 2024 року – 16 820 (+11,8 %) [177] (Додаток Б).

За ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем» 2013 року таких кримінальних правопорушень було вчинено – 3810 (-); 2014 року – 2567 (-48,4 %); 2015 року – 3078 (16,8 %); 2016 року – 3360 (8,4 %); 2017 року – 3995 (15,9 %); 2018 року – 3589 (-11,1 %); 2019 року – 4371 (17,9 %); 2020 року – 4060 (-7,3 %); 2021 року – 3955 (-2,6 %); 2022 року – 2214 (-78,6 %); 2023 року – 2983

(+25,7 %), 2024 року – 2345 (+27,2%) [177] (Додаток Б).

За ч. 2 ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем» 2013 року таких кримінальних правопорушень було вчинено – 1297 (-); 2014 року – 1242 (-4 %); 2015 року – 1376 (+9,8 %); 2016 року – 1670 (+17,8 %); 2017 року – 2204 (+24,3 %); 2018 року – 1785 (-23,4 %); 2019 року – 2342 (+23,8 %); 2020 року – 2207 (-6,1 %); 2021 року – 2247 (+1,8 %); 2022 року – 1401 (-39,7 %); 2023 року – 2002 (+30,0 %); 2024 року – 1433 (-39,7 %) [177] (Додаток Б).

За ст. 365 КК України «Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу» 2013 року таких кримінальних правопорушень було вчинено – 1525 (-); 2014 року – 1326 (-15,0 %); 2015 року – 1336 (0,8 %); 2016 року – 1140 (17,1 %); 2017 року – 2035 (44,0 %); 2018 року – 2159 (5,8 %); 2019 року – 2599 (16,03 %); 2020 року – 2564 (-1,3 %); 2021 року – 1918 (-33,6 %); 2022 року – 1082 (-77,2 %); 2023 року – 1256 (+13,8 %); 2024 року – 1193 (-5,2 %) [177] (Додаток Б).

За ч. 2 ст. 365 КК України 2013 року кількість таких кримінальних правопорушень становила – 0; 2014 року – 0; 2015 року – 0; 2016 року – 0; 2017 року – 0; 2018 року – 0; 2019 року – 0; 2020 року – 1307 (100 %); 2021 року – 1009 (-26 %); 2022 року – 615 (-64,0 %); 2023 року – 654 (+3,2 %), 2024 року – 605 (-8,09 %) [177] (Додаток Б).

За ч. 3 ст. 365 КК України 2013 року кількість таких кримінальних правопорушень становила – 261 (-); 2014 року – 79 (-30,3 %); 2015 року – 103 (-23,5 %); 2016 року – 74 (-39,1 %); 2017 року – 146 (+50,6 %); 2018 року – 144 (-1,1 %); 2019 року – 183 (+21,4%); 2020 року – 163 (-12,2 %); 2021 року – 143 (-13,9 %); 2022 року – 98 (-45,9 %); 2023 року – 136 (+27,9 %); 2024 року – 85 (-60,0 %) [177] (Додаток Б).

За ст. 367 КК України «Службова недбалість» 2013 року кількість таких кримінальних правопорушень становила – 2010 (-); 2014 року – 1766 (-13,8 %); 2015 року – 1755 (-0,6 %); 2016 року – 1706 (-2,8 %); 2017 року – 1774 (+3,9 %); 2018 року – 1940 (+8,6 %); 2019 року – 2478 (+21,8 %); 2020 року – 2520 (+16,7 %); 2021 року – 1978 (-27,4 %); 2022 року – 1239 (-59,6 %); 2023 року – 1786 (+30,6 %); 2024 року –

1824 (-2,08 %) [177] (Додаток Б).

За ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» 2013 року кількість таких кримінальних правопорушень становила – 1683 (-); 2014 року – 1535 (-9,6 %); 2015 року – 1588 (2,3 %); 2016 року – 1578 (-0,6 %); 2017 року – 2086 (24,4 %); 2018 року – 2189 (4,8 %); 2019 року – 1744 (-25,5 %); 2020 року – 1607 (-8,5 %); 2021 року – 1566 (-2,6 %); 2022 року – 1607 (2,6 %); 2023 року – 1403 (-14,5 %), 2024 року – 1640 (+14,4 %) [177] (Додаток Б).

За даними Офісу Генерального прокурора України в лісовому господарстві було вчинено кримінальних правопорушень 2016 року – 802; 2017 року – 594 (-35,01 %); 2018 року – 517 (-22,07 %); 2019 року – 494 (-4,5 %); 2020 року – 579 (+14,7 %); 2021 року – 712 (+81,32 %); 2022 року – 421(-59,12 %); 2023 року – 570 (+26,1 %); 2024 року – 755 (+24%) [177] (Додаток Б).

З них:

1) нетяжких кримінальних правопорушень 2016 року – 264; 2017 року – 223 (-15,6 %); 2018 року – 161 (-29,9 %); 2019 року – 177 (9,9 %); 2020 року – 123 (-43,9 %); 2021 року – 268 (217,8 %); 2022 року – 144 (186,1 %); 2023 року – 166 (+13,2 %); 2024 року – 341 (+51,32 %) [177];

2) тяжких кримінальних правопорушень 2016 року – 288; 2017 року – 223 (29,1 %); 2018 року – 232 (3,9 %); 2019 року – 189 (-18,5 %); 2020 року – 238 (23,6 %); 2021 року – 371 (64,1 %); 2022 року – 222 (-33,9 %); 2023 року – 273 (+18,6 %); 2024 року – 334 (+18,2 %) [177];

3) особливо тяжких кримінальних правопорушень 2016 року – 25; 2017 року – 20 (+25,0 %); 2018 року – 20 (0); 2019 року – 17 (-25,0 %); 2020 року – 17 (0); 2021 року – 22 (+29,2 %); 2022 року – 53 (+140 %); 2023 року – 116 (+56,8 %); 2024 року – 56 (+107,1 %) [177] (Додаток Б).

У лісовому господарстві було вчинено кримінальних правопорушень проти власності 2016 року – 290; 2017 року – 222 (+23,3 %); 2018 року – 270 (+17,8 %); 2019 року – 203 (-33,0 %); 2020 року – 210 (+3,4 %); 2021 року – 263 (+20,2 %); 2022 року – 105 (-49,6 %); 2023 року – 201 (+99,5 %); 2024 року – 154 (-30,5 %) [177].

З них:

1) привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем 2016 року – 227; 2017 року – 177 (-28,2 %); 2018 року – 189 (-6,4 %); 2019 року – 111 (-29,8 %); 2020 року – 149 (-25,5 %); 2021 року – 239 (+62,3 %); 2022 року – 75 (-318,6 %); 2023 року – 158 (+52,5 %); 2024 року – 116 (-36,2 %) [177];

2) у великих та особливо великих розмірах 2016 року – 49 (-); 2017 року – 36 (-36,1 %); 2018 року – 23 (-56,5 %); 2019 року – 22 (-4,5 %); 2020 року – 25 (+12,0 %); 2021 року – 28 (+10,7 %); 2022 року – 30 (-6,6 %); 2023 року – 143 (79,0 %), 2024 року – 108 (-30,4 %) [177] (Додаток Б).

У сфері службової діяльності було вчинено кримінальних правопорушень 2016 року – 428 (-); 2017 року – 314 (-36,6 %); 2018 року – 198 (+58,8 %); 2019 року – 241 (+17,8 %); 2020 року – 323 (+25,3 %); 2021 року – 414 (+21,9 %); 2022 року – 231(-79,2 %); 2023 року – 281 (+17,7 %); 2024 року – 350 (+19,7 %) [177] (Додаток Б).

З них прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди 2016 року – 42 (-); 2017 року – 44 (4,5 %); 2018 року – 28 (-57,1 %); 2019 року – 24 (-16,6 %); 2020 року – 36 (33,3 %); 2021 року – 33 (-9,09 %); 2022 року – 17 (-94,1 %); 2023 року – 18 (+5,5 %); 2024 року – 26 (+30,7%) [177] (Додаток Б).

Характерною тенденцією кримінальних правопорушень у лісовому господарстві є те, що з 2016 року відбувалося зменшення загальної кількості, а з 2021 року почалося стрімке зростання. Кількість вчинених привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем становить 2021 року – 239 (+62,3 %), у великих та особливо великих розмірах 2021 року – 28 (+10,7 %). І стрімке зменшення 2022 року – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 21 (-318,6 %); у великих та особливо великих розмірах – 1 (-96,4 %), і зростання 2023 року – у великих та особливо великих розмірах – 143 (+99,3 %); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 158 (+86,7 %). 2024 року тенденція до збільшення досліджуваних кримінальних

правопорушень залишається у сфері службової діяльності 350 (+19,7 %), з них прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди – 26 (+30,7 %).

Під час вивчення кримінальних правопорушень у лісовій галузі було визначено стабільні тенденції, що характеризують поступове їх зростання та невелику частку в структурі як усієї злочинності, так і кримінальних правопорушень проти довкілля. Однак важливою складовою, що характеризує стан і тенденції досліджуваних кримінальних правопорушень, є вивчення кількості осіб, які їх вчинили. Результати дослідження кримінальних правопорушень свідчать про те, що попри зменшення кількості окремих видів кримінальних правопорушень у лісовій галузі, кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, постійно збільшується.

Кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в лісовому господарстві, 2016 року становить – 120 (-); 2017 року – 136 (+11,7 %); 2018 року – 111 (-22,5 %); 2019 року – 116 (+4,3 %); 2020 року – 291 (+60,1 %); 2021 року – 327 (+11,0 %); 2022 року – 193 (+69,4 %); 2023 року – 253 (+23,7 %); 2024 року – 399 (+60,4 %) [232] (Додаток Б).

З них у складі організованої групи 2016 року – 0; 2017 року – 2; 2018 року – 2; 2019 року – 3; 2020 року – 29; 2021 року – 80; 2022 року – 52 (-53,8 %); 2023 року – 56 (+8,3 %), 2024 року – 72 (+22,2 %) [177]. Особливу небезпеку становить збільшення кількості осіб, що вчиняють злочини в лісовому господарстві у складі організованої групи.

Виявлення кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду України, що вчиняється службовими особами, здійснюється Державним бюро розслідувань. Саме на зазначеній правоохоронний орган покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами та працівниками правоохоронних органів [172].

На жаль, сьогодні відбувається збільшення кримінальних правопорушень у лісовій галузі, наслідком яких є знищення об'єктів рослинного світу, забруднення земель, що створює загрозу екологічній безпеці України.

Найбільша кількість кримінальних правопорушень вчиняється в Харківській, Закарпатській та Чернівецькій областях. Найзначніші фінансові втрати встановлено в Київській (51 млн грн), Харківській (19 млн грн) та Волинській (понад 17,2 млн грн) областях, на які припадає понад половину від загальної суми [56; 57].

Найбільших збитків було завдано в Херсонській (62), Київській (61), Львівській (32,9), Харківській (21,4), Волинській (17,2), Вінницькій (10,6) областях [55; 56]. Протягом 2024 року було завдано – 417 507 тис. грн шкоди від вчинених кримінальних правопорушень службовими особами.

Під час проведення дисертаційного дослідження було вивчено 274 кримінальних проваджень, відкритих за ч. 1 ст. 245, ч. 2 ст. 245, ст. 247, ч. 1 ст. 252, ч. 2 ст. 252, ч. 1 ст. 364, ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 365, ч. 2 ст. 365, ч. 3 ст. 365, ч. 1 ст. 367, ч. 2 ст. 367, ч. 3 ст. 367 КК України (Додаток В).

Здебільшого кримінальні провадження було відкрито слідчими підрозділами Державного бюро розслідувань (41,9 %), прокуратурою (31,3 %) та слідчими підрозділами Національної поліції України (26,6 %). Переважно кримінальні провадження було відкрито за фактом вчинення кримінального правопорушення – 72,2 %. Приводом відкриття кримінального провадження були матеріали отримані в результаті виявлення ознак кримінального правопорушення – 90,8 %. Способами вчинення кримінальних правопорушень було службове підроблення (30,6 %), перевищення службових повноважень (25,1 %), перевищенням службових повноважень, що спричинило тяжкі наслідки (22,6 %) та зловживання службовим становищем (21,5 %). Виявлення кримінальних правопорушень на стадіях – замах на злочин (8,3 %) і закінчений злочин (91,6 %) (Додаток В).

Акцентує увагу та викликає занепокоєння діяльність службових осіб, на яких покладається здійснення обстеження лісового фонду України незалежно від права власності на ліси або права користування ними, оскільки виявляються факти, коли саме цими особами порушуються встановлені вимоги під час проведення перевірок щодо використання лісових ресурсів, надання з порушенням документів лісокористувачам, недотримання ними вимог нормативно-правих актів та оформлення документів ведення лісового господарства України.

До кримінальної відповідальності притягнуто 52 учасника злочинних угруповань, які вчинили 43 кримінальні правопорушення проти довкілля. Також майже на 51 % збільшилася кількість кримінальних правопорушень у сфері надкористування. Найбільше їх зафіксовано в Житомирській, Вінницькій, Одеській та Рівненській областях [56; 57].

Лише упродовж одного місяця 2022 року працівники ДБР повідомили про підозру колишньому лісничому Кобеляцького лісництва держпідприємства «Кременчуцьке лісове господарство». Лісничий займався незаконною рубкою дерев поблизу с. Соснівка Полтавської обл. До рубки він залучив місцевих мешканців. Деревину лісничий збував на власний розсуд.

Своїми діями колишній посадовець завдав збитків державі майже на 450 тис. грн. Державне бюро розслідувань повідомило йому про підозру в незаконній порубці дерев у захисному лісовому насадженні, що спричинило тяжкі наслідки (ч. 4 ст. 246 КК України). Санкція статті передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 7 років. Процесуальне керівництво досудовим розслідування здійснює Полтавська обласна прокуратура [30].

За даними ДБР [56; 57] було завдано шкоду кримінальними правопорушеннями у сфері охорони лісового фонду 2016 року – 51977,95 грн, з них: відшкодовано – 2957,45 тис. грн і накладено арешт на майно – 2825,80 грн; 2017 року – 52657,60 тис. грн, з них: відшкодовано – 1137,59 тис. грн і накладено арешт на майно – 8576,98 тис. грн; 2018 року – 4898,42 тис. грн, з них: 291, 98 тис. грн відшкодовано, накладено арешт на майно – 1790,46 тис. грн.; 2019 року – 19147,93 тис. грн, з них: 2347,21 тис. грн відшкодовано, накладено арешт на майно – 6122, 87 тис. грн.

У 2020–2021 роках слідчі ДБР розслідували 529 таких кримінальних проваджень. За закінченими провадженнями встановлено шкоду державі на суму 256 630 млн грн, відшкодовано 283 тис. грн збитків, накладено арешт на майно вартістю 10 606 млн грн [56; 57].

Необхідно зазначити, що відшкодовані збитки становлять незначну частку, а саме: 0,03 % 2016 року; 2,1 % 2017 року; 0,34 % 2018 року; 12,2 % 2019 року, за

період 2021–2022 роки – 0,11 %. І лише з 2019 року відбувається зростання частки відшкодованої шкоди, але розмір завданої шкоди не компенсується відшкодуванням.

Складність ситуації у сфері охорони лісового фонду України зумовлена тим, що приблизна сума збитків дорівнює 13,2 млрд грн унаслідок вторгнення рф [112; 146]. У лісництві, які перебували на окупованій території, знищено будівлі та розграбовано обладнання, транспортні засоби, величезну шкоду завдали лісовій екосистемі, на більшості об'єктах ще досі тривають розмінування, очищення від військової техніки тощо.

Через військові дії окупанта 900 заповідних територій України сьогодні перебувають у небезпеці, що становить 1,2 млн га або близько 30 % площі всіх природоохоронних територій України. Це тисячі видів рослин, які занесені до Червоної книги України і охороняються законом. Бойові дії порушують спокій диких тварин. Вони або гинуть, або намагаються втекти з гарячих точок. Під загрозою знищення наразі перебувають: 14 Рамсарських об'єктів площею 397,7 тис. га, близько 200 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн га біосферні заповідники.

На жаль, бойові дії погіршили статистику лісових пожеж. Сьогодні зафіксовано 191 випадок загорянь у лісі на загальній площі 1754 га. Це втричі більше, якщо порівнювати з аналогічним періодом 2021 року. Середня площа однієї пожежі зросла у 16 разів [112; 146]. Особливу небезпеку викликає стан навколишнього природного середовища, лише за 2022 рік у зв'язку воєнними діями було завдано шкоду на 441 млрд грн, серед них завдано шкоду лісовому господарству 281 223 га та завдано шкоду 6 521 млн грн. Знищення лісових насаджень (13 547 га) – 166 870 млн грн, лісові пожежі (60 269 га) – 434 925 95 млн грн і відповідно загальна сума збитків становить 928 352 млн грн [146].

У результаті дослідження матеріалів кримінальних проваджень було встановлено способи вчинення кримінальних правопорушень службовими особами. Насамперед, під час проведення дослідження було встановлено, що більшість кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у сфері

охорони лісового фонду, пов'язана з такими видами порушень, як не відображення в документах (лісорубних квитках): 1) даних щодо рубок, ніж були здійснені на території лісництва, збільшення території, лісосік, ніж це зазначено в лісорубному квитку; 2) характеристики лісу (розмір діаметру, висоту розряду, категорій технічної придатності); 3) недотримання або відхилення від встановлених характеристик деревини, що зазначена в лісорубному квитку; 4) заниження величини податку із продажу деревини (заниження категорії, сорту, обсягу деревини) (Додаток В).

Окремо необхідно виділити порушення, які пов'язані з безпосередньою діяльністю службових осіб, зокрема під час відпуску продукції вчиняється заниження сорту та об'єму лісопродукції. Особливу небезпеку становлять дії службових осіб, коли визначається лісова продукція, дров'яна деревина. Оскільки сьогодні в державі діє заборона на експортування круглих лісоматеріалів, вони продаються та вивозяться за межі країни як деревина для технологічних потреб.

Також вчиняється порушення вимог щодо реалізації деревини, коли деревина виставляється на продаж із заниженням характеристик сортності та обсягу. Під час реалізації лісопродукції встановлені факти відсутності угод купівлі-продажу або в договорах вказана інформація, що не відповідає сортності, обсягу та іншим характеристикам деревини, що виставляється на продаж. Саме тому під виглядом деревини, яка дозволена для експорту (вітчизняне законодавство передбачає експортування деревини, яка відповідає встановленому класифікатору товарів 4401 – деревина паливна (дрова), деревина для технологічних потреб), реалізується категорія, що тимчасово заборонена для реалізації (4403 – лісоматеріали необроблені (лісоматеріали круглі).

Тому сьогодні основним завданням правоохоронних органів є комплексний моніторинг стану навколишнього природного середовища, а саме охорона, збереження, відновлення лісових ресурсів України. Це буде сприяти забезпеченню дотримання природоохоронного законодавства та використання найкращих практик організації охорони лісів країн членів Європейського Союзу. Важливим завданням державних органів є визначення наслідків посягань на лісовий фонд. Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» [201], передбачено систему заходів,

спрямованих на оцінку впливу на довкілля, що здійснюється з дотриманням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, з урахуванням стану довкілля в місці, де планується провадити плановану діяльність, екологічних ризиків і прогнозів, перспектив соціально-економічного розвитку регіону, потужності та видів сукупного впливу (прямого та опосередкованого) на довкілля, у тому числі зважаючи на вплив наявних об'єктів, планованої діяльності та об'єктів, щодо яких отримано рішення про провадження планованої діяльності або розглядається питання про прийняття таких рішень.

Необхідно під час дослідження стану й тенденцій кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в лісовій сфері, зосередити увагу на рівні латентності цих злочинів. Теорія латентної злочинності має особливе значення, оскільки саме в площині дослідження кримінальної латентності реалізується принцип об'єктивності кримінологічних досліджень. Латентна злочинність є складним об'єктом дослідження, і тому окремі вчені ставлять під сумнів узагалі дослідження латентної злочинності, а це означає, що ставиться під сумнів дослідження реальної злочинності.

На жаль, деякі дії службових осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері лісового фонду, залишаються поза увагою правоохоронних органів. Насамперед це діяльність, яка пов'язана з незаконним заволодінням землями лісового фонду, природоохоронними територіями, порушенням правил охорони та використанням територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Такі факти найчастіше відображаються в медіа або соціальних мережах. У матеріалах неурядових екологічних організацій зазначається, що процес отримання дозвільних документів для здійснення рубок, зокрема санітарних, часто супроводжується порушеннями, зловживанням службовим становищем та корупційними діями. Це вчиняється під час отримання дозволів і лімітів на рубки на об'єктах ПЗФ загальнодержавного та місцевого значення та/або проведення рубок з їхнім перевищенням та/або без відповідних дозволів.

Проте на такі факти не завжди реагують правоохоронні органи. Оскільки за останні роки відбувається збільшення кількості службових осіб, що вчиняють

кримінальні правопорушення в лісовому господарстві, можна передбачити їх подальше зростання та збільшення кількості виявлених осіб, які їх вчиняють.

2.2. Характеристика службових осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду України

Розуміння особи, що вчиняє кримінальні правопорушення, посідає чільне місце в науці, оскільки сам злочин зумовлений сутністю та особливостями формування людини, її поведінки, поглядів, переконань, що сприяє вчиненню протиправного діяння. Особа завжди є центральним і головним елементом усього механізму протиправної поведінки. Тому дослідження особи злочинця дає можливість виявити головні характеризуючі ознаки, властивості, що є основою для розроблення та застосування запобіжних заходів. Проблемі особи злочинця⁸ в кримінології було присвячено багато наукових праць, посилену увагу серед яких зосереджено на спеціальних дослідженнях [280; 281; 283; 288; 293; 294; 263; 264].

Важливою складовою кримінального правопорушення є суб'єктивна сторона, яка дає змогу проаналізувати різні елементи, пов'язані із вчиненням кримінального правопорушення, зокрема етап, що передує вчиненню протиправних дій, формує мотив, умисел, планування протиправної діяльності. Тому саме суб'єктивна сторона є не лише відображенням ставлення до вчиненого діяння, а й проявом протиправної поведінки особи, яка детермінується як впливом мікро, так і макросередовища. Вивчення цієї складової кримінального правопорушення дає можливість не тільки виявити особливості взаємодії особистісних якостей людини у взаємодії з конкретною життєвою ситуацією, а й розробити систему запобіжних заходів на різних рівнях – індивідуальному, спеціальному та загальному.

Особа злочинця – складний феномен, що пояснює взаємодію суб'єктивних та

⁸ Соціальна поведінка досліджувалася (Л. Божович, М. Лісіна); мотивація поведінки (Х. Хекхаузен, Д. Маккелланд, Дж. Аткинсон, К. Левин, А. Адлер); ситуаційні детермінанти поведінки (Г. Олпорт); формування нових мотивів (Б. Скіннер); мотивація протиправної та девіантної поведінки (О.В. Землянська, Д. Сулиставиан, Д. Эковати, Х. Ризалди).

об'єктивних чинників, які зумовлюють протиправну поведінку. Саме це пояснює необхідність вивчення проблеми особи злочинця як основи для розроблення запобіжних заходів.

Дослідження особи злочинця базується на підходах різних наук – психології, кримінального права, криміналістики. Тенденції до вчинення кримінальних правопорушень службовими особами у сфері охорони лісового фонду свідчить про необхідність не лише дослідження кримінологічної характеристики осіб, що вчиняють досліджувані злочини, а й розроблення запобіжних заходів.

Аналіз поведінки особи злочинця використовує методологічний підхід, що пояснює процес формування особистості, її мотивацію, конкретну життєву ситуацію, що призводить вибору протиправної поведінки.

Розвиток науки кримінології сприяв розумінню ознак, характеристик людини, які зумовили мотивацію кримінального правопорушення. Особа злочинця – це сукупність кримінологічно значущих властивостей людини, що зумовили вчинення ним злочину [32]. Особливого значення має вивчення протиправної спрямованості особистості, особистісної установки злочинця. Це є головним у структурі особи злочинця, але також необхідно виокремити в цій структурі такі компоненти, як установка та орієнтація, внутрішнє керування поведінкою людини, мотиви поведінки. Ці елементи особистісної структури існують у взаємозв'язку з іншими компонентами, як потреби, цілі, інтереси, цінності, які пронизують усю систему елементів свідомості та самосвідомості людини. У певних умовах потреби та інтереси, як і інші елементи психіки людини, можуть ставати мотивами або навіть установками мотивованої діяльності особистості, або її орієнтації. Ці обставини необхідно вивчати під час дослідження особи злочинця, тому що вони є основними у визначенні особливостей осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення.

Аналіз особи злочинця потрібен передусім для виявлення тих якостей і властивостей, що зумовлюють протиправну поведінку. А також особа злочинця є джерелом, суб'єктивною причиною злочину. Особистість злочинця визначається за допомогою аналізу її соціальної сутності, а також комплексу характеризуючих її ознак, зв'язків, відносин і життєвих факторів, які сприяють вибору протиправної

поведінки. Знання кримінологічної характеристики особи злочинця дає змогу на рівні запобіжної діяльності виявляти ці соціальні ознаки, що провокують протиправну поведінку, а також своєчасно проводити аналіз детермінант злочину.

Досліджуючи особу злочинця як узагальнення даних про осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, або як «абстрактне явище» ми можемо проаналізувати сукупність негативних якостей людини та здійснити їх ранжування. Важливість такого вивчення дає підстави дійти висновку щодо негативних якостей особи, які саме зумовлюють вчинення кримінального правопорушення. А під час вивчення причин і умов конкретного злочину можна узагальнити дані та виявити причини й умови на загальному рівні. Саме тому вивчення злочинної поведінки дає змогу пізнати джерела причин та умов злочинності.

Особливу небезпеку становить те, що протиправна діяльність у лісгосподарській галузі організовується та супроводжується посадовими особами спеціалізованих державних підприємств з метою створення необлікованої деревини. Під час організації протиправних схем організатори вступають у змову з працівниками зазвичай керівної ланки підрозділів правоохоронних і контролюючих органів [56; 57] (Національної поліції України, СБУ, Державної екологічної інспекції України, Державного лісового агентства України), яким систематично сплачується неправомірна вигода за невжиття відповідних заходів реагування щодо припинення протиправної діяльності, пов'язаної з незаконними рубками, транспортуванням, обробкою та продажем необлікованої деревини, а також сприяння правопорушникам в уникненні від передбаченої законом відповідальності.

Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили 2013 року, – 1154. За 2013 рік було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля (ст. 236–254 КК України) – 1144 осіб, з них – державні службовці – 1, працівники господарських товариств – 1.

Серед них за вчинення – ч. 1 ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» – щодо яких набрали законної сили 2013 року – 5 осіб, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 5, з них – державні службовці – 0, працівники господарських товариств – 0.

За вчинення – ч. 1 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» – щодо яких набрали законної сили 2013 року, – 1, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 1.

Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили 2014 року, – 1028. За 2014 рік було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля (ст. 236–254 КК України) – 1026 осіб, з них – державні службовці – 1, працівники господарських товариств – 9.

Серед них за вчинення – ч. 1 ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» – щодо яких набрали законної сили 2014 року, – 1 особа, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 1, з них – державні службовці – 0, працівники господарських товариств – 0.

За вчинення – ч. 1 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» – щодо яких набрали законної сили 2014 року – 1, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 1.

Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили 2015 року, – 910. За 2015 рік було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля (ст. 236–254 КК України) – 907 осіб, з них – державні службовці – 1, працівники господарських товариств – 10.

Серед них за вчинення – ч. 1 ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» – щодо яких набрали законної сили 2015 року, – 1 особа ; а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 1, з них – державні службовці – 0; працівники господарських товариств – 1.

За вчинення – ч. 1 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» – щодо яких набрали законної сили 2015 року, – 0, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 0.

Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили 2016 року – 694. За 2016 рік було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень

проти довкілля (ст. 236–254 КК України) – 687 осіб, з них – державні службовці – 0; працівники господарських товариств – 4.

Серед них за вчинення – ч. 1 ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» – щодо яких набрали законної сили 2016 року, – 2 особи, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 2, з них – державні службовці – 0; працівники господарських товариств – 0.

За вчинення – ч. 1 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» – щодо яких набрали законної сили 2016 року, – 0, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 1.

Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили 2017 року, – 694. За 2017 рік було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля (ст. 236–254 КК України) – 687 осіб, з них – державні службовці – 0, працівники господарських товариств – 4.

Серед них за вчинення – ч. 1 ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» – щодо яких набрали законної сили 2017 року – 2 особи, було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 2, з них – державні службовці – 1, працівники господарських товариств – 0.

За вчинення ч. 1 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» щодо яких набрали законної сили у 2017 році – 0, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 0.

Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили 2017 року, – 832. За 2017 рік було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля (ст. 236–254 КК України) – 832 осіб, з них – державні службовці – 2, працівники господарських товариств – 7.

Серед них за вчинення – ч. 1 ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» – щодо яких набрали законної сили 2017 року – 2 особи, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 2, з них – державні службовці – 0; працівники господарських товариств – 0.

За вчинення – ч. 1 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» – щодо яких набрали законної сили 2017 року, – 0, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 0.

Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили 2018 року – 952. За 2018 рік було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля (ст. 236–254 КК України) – 816 осіб, з них – державні службовці – 3, працівники господарських товариств – 0.

Серед них за вчинення – ч. 1 ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» – щодо яких набрали законної сили 2018 року – 3 особи, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 3, з них – державні службовці – 0, працівники господарських товариств – 0.

За вчинення – ч. 1 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» – щодо яких набрали законної сили 2018 року – 1, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 1.

Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили 2019 року, – 815. За 2019 рік було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля (ст. 236–254 КК України) – 507 осіб, з них – державні службовці – 2; працівники господарських товариств – 2.

Серед них за вчинення – ч. 1 ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» – щодо яких набрали законної сили 2019 року, – 2 особи, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 2, з них – державні службовці – 0, працівники господарських товариств – 0.

За вчинення – ч. 1 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» – щодо яких набрали законної сили 2019 року – 4, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 3.

Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили 2020 року, – 986. За 2020 рік було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень

проти довкілля (ст. 236–254 КК України) – 768 осіб, з них – державні службовці – 2, працівники господарських товариств – 0.

Серед них за вчинення – ч. 1 ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» – щодо яких набрали законної сили 2020 року – 7 осіб, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 7, з них – державні службовці – 1, працівники господарських товариств – 4.

За вчинення – ч. 1 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» – щодо яких набрали законної сили 2020 року, – 1, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 1.

Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили 2021 року – 1188. За 2021 рік було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля (ст. 236–254 КК України) – 878 осіб, з них – державні службовці – 4, працівники господарських товариств – 0.

Серед них за вчинення – ч. 1 ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» – щодо яких набрали законної сили 2021 року, – 9 осіб, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 8, з них – державні службовці – 1, працівники господарських товариств – 0.

За вчинення – ч. 1 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» – щодо яких набрали законної сили 2021 року, – 3, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 1.

Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили 2022 року, – 1136. За 2022 рік було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля (ст. 236–254 КК України) – 900 осіб, з них – державні службовці – 1, працівники господарських товариств – 6.

Серед них за вчинення – ч. 1 ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» – щодо яких набрали законної сили 2022 року, – 6 осіб, а було засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень – 4, з них – державні службовці – 1, працівники господарських товариств – 6.

За вчинення – ч. 1 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» – 3 особи.

Наведені дані переконують, що розробка ефективних заходів виявлення та запобігання кримінальним правопорушенням у галузі охорони лісового фонду України має стати пріоритетним напрямом державної політики боротьби зі злочинністю та дієвим засобом забезпечення охорони лісового фонду України.

Мало місце зменшення кількості посягань у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Менше виявлено корупційних злочинів – випадків зловживання владою або службовим становищем; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (одержання хабаря). Також скоротилася чисельність встановлених фактів службового підроблення та перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. Збільшилася чисельність кримінальних проваджень, відкритих у зв'язку з випадками пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі [84, с. 153].

Особливістю дослідження особи правопорушника, яка вчиняє кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду, що належать до посадових осіб Держлісоохорони. До них відповідно до постанови КМ України «Про затвердження Положення про державну лісову охорону, лісову охорону інших лісокористувачів та власників лісів» належать посадові особи Держлісагентства, Республіканського комітету Автономної Республіки Крим з питань лісового і мисливського господарства, обласних управлінь лісового та мисливського господарства і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства. До посадових осіб лісової охорони інших постійних лісокористувачів і власників лісів належать посадові особи підприємств, установ, організацій, які не належать до сфери управління Держлісагентства, та в постійному користуванні або власності яких перебувають ліси, Держлісоохорона має статус правоохоронного органу.

Дослідження правового статусу та відповідальності за вчинення кримінальних

правопорушень службовими особами здійснювали вітчизняні вчені П. П. Андрушко, Л. П. Брич, В. Д. Вознюк, О. М. Гук, Н. О. Гуторова, В. І. Дінека, О. О. Дудоров, А. А. Жижиленко, З. А. Загиней-Заболотенко, В. Ф. Кириченко, М. Й. Коржанський, М. І. Мельник, В. Є. Мельникова, В. О. Навроцький, А. В. Савченко, М. І. Хавронюк, Г. Л. Шведова та ін.

Вітчизняне кримінальне законодавство в п. 3, 4 ст. 18 КК України визначає поняття «суб'єкт кримінального правопорушення», де зазначено відповідальність осіб, які постійно, тимчасово чи за спеціальними повноваженнями здійснюють функції представників влади або місцевого самоврядування, а також постійно або тимчасово займають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, якими особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління зі спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [88].

Але також необхідно акцентувати на те, що відповідно до кримінального законодавства в п. 1 примітки до ст. 364 КК України зазначено, що «службовими особами у статтях 364, 368, 368⁵, 369 цього Кодексу є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом» [88].

На основі проведених досліджень слід зосередити увагу на аналізі всіх характеристик особи, що вчиняє кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду. У процесі узагальнення даних про таких осіб виявляються якісні характеристики, що мають важливе значення під час вчинення кримінального правопорушення. Така інформація дає підстави для виявлення джерел протиправної поведінки, а також механізму формування криміногенних стійких властивостей, наслідком яких є формування мотиву злочину.

Прагнення зрозуміти поведінку людини спонукає до пошуку чинників, які зумовлюють її активність. Адже саме мотивація становить основу дій особистості, є підґрунтям її вчинків. Мотивація – багатогранний феномен. Люди характеризуються не лише різним вираженням мотивації, а й різними видами мотиваційних чинників [55; 148].

Проблема мотивації полягає у визначенні не тільки первинних спонукальних моментів людської активності, а й усіх факторів, що спрямовують, регулюють і підтримують розвиток діяльності людини. Розуміння людської поведінки за допомогою схеми «мотив – ціль – спосіб – результат» є значно складнішою. Адже мотив злочинного діяння не можна розуміти як ізольований, одномоментний психічний акт [61; 133].

В основі протиправної поведінки цих осіб лежить корислива мотивація. Прикладом такої спрямованості особи є діяльність директора лісгоспу, який організував схему незаконної вирубки дерев на території Національного природного парку «Куяльницький» в Одеській обл.

Природний парк було створено на початку 2022 року Указом Президента України з метою збереження унікального природного фонду Куяльницького лиману. Проте директор лісгоспу, який входить до структури природного парку, свідомо розпочав незаконну вирубку дерев на території заповідника нібито для «оздоровлення» парку.

Посадовець видавав дозволи, попри те, що на таких землях вирубки можуть здійснюватися лише після погодження з Міністерством екології та природних ресурсів із дотриманням відповідних лімітів, а також з дозволу Одеської ОДА.

За цією схемою протягом березня – травня 2023 року в Національному природному парку було незаконно зрубано понад пів тисячі дубів, ясенів і акацій. Збитки державі становлять понад 80 млн грн [122].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень дає підстави стверджувати, що така мотивація не виникає в момент вчинення кримінального правопорушення, оскільки сфера зайнятості та вид діяльності свідчить про взаємозв'язок із соціальним середовищем. А становлення такої особи відбувається з набуттям певного життєвого та професійного досвіду, що поступово впливає на свідомість і мотивацію конкретної особистості під час вибору протиправної поведінки. Зрозуміло, що процес формування потенційного злочинця у сфері охорони лісового фонду завжди є індивідуальним, але для таких осіб є загальні характеристики (Додаток В).

Проблема мотивації та мотивів поведінки й діяльності є одна з основних, що розкриває зміст особистості людини. Мотив є усвідомленим потягом, що зумовлює певні дії для задоволення будь-якої потреби людини, який є певним обґрунтуванням та виправдовуванням вольової дії.

У сучасній науці «мотив» – використовується для визначення різних явищ і станів, що викликають активність суб'єктів і визначають спрямованість її діяльності. Індивіду притаманна ієрархічна структура мотивів, що характеризує масштаб і характер особистості. Сукупність системи стійких мотивів поведінки та діяльності, що викликає особистісну активність та визначає її зміст є мотивація. Мотивація це реалізація мотиву конкретної діяльності та поведінки. Досліджуючи проблему мотивації осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду, ми базуємося на наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених. Саме розуміння мотивації дає можливість визначити сукупність факторів, що ініціюють, спрямовують і підтримують активність людини, яка забезпечує задоволення потреб або досягнення визначеної мети. Адже завдяки мотивації відбувається процес управління поведінкою людини.

Для осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду, домінуючим мотивом є корисливий, оскільки він визначає спрямованість

діяльності в певній ситуації. Також необхідно акцентувати, що поведінку осіб, які вчиняють досліджувані злочини, зумовлюють як усвідомлені мотиви, так і неусвідомлені. Усвідомленими є такі, коли особа усвідомлює, тобто насправді добре розуміє, може назвати їх іншим. А неусвідомлені – це такі мотиви, які особа на момент вчинення протиправних дій взагалі не усвідомлює, не розуміє, що робить, але вони реально діють і здійснюють вплив на поведінку, як і усвідомлені мотиви. Усвідомлені та неусвідомлені мотиви здійснюють вплив на поведінку людини однаково. Отже, мотиви – це внутрішні психологічні причини, завдяки яким відбувається спонукання людини до діяльності. Саме мотиви відображають найважливіші риси та властивості, потреби, прагнення особистості.

На думку вчених [92; 93], в основі мотивації поведінки та діяльності лежать його потреби та інтереси. Зважаючи на потреби та інтереси, що склалися під час формування особистості, людина будує плани на майбутнє, визначає найближчу та найвіддаленішу мету своєї діяльності. І тому відповідно до власних інтересів вона вирішує особисті питання майбутнього життя. Інтересом є усвідомлена потреба, що лежить в основі безпосереднього спонукання поведінки людини. Психологічний бік інтересу пов'язаний із ставленням особи до предмета як до чогось цінного, привабливого. Зрозуміло, якщо немає чогось цінного та привабливого, то немає й інтересу. Зміст і характер інтересу пов'язаний як з прагненням і динамікою мотивів людини, так і з характером форм і засобів опанування дійсності. Стан злочинності корелюється не з рівнем матеріального забезпечення, а з різницею в рівні забезпеченості, з розміром і різницею.

Саме тому поведінка людини безпосередньо пов'язана з її актуальними соціальними потребами й значною мірою зумовлюється ієрархією мотивів людини. Учені до актуальних соціальних потреб відносять ті, що пов'язані з потребами перебування в групі (колективі) собі подібних (за віком, інтересами, переконаннями тощо), потребами спілкування та самореалізації у своїх потенціях, а до мотивів – з особливостями сприйняття себе та оточення, а також із взаєминами з іншими. Необхідно зазначити, що ієрархія мотивів формується відповідно до уявлень про ідеальне, необхідне, а також під впливом різноманітних соціальних ситуацій і

соціокультурних умов того середовища, у якому особистість перебуває [3; 16].

Будь-яка поведінка людини є полімотивованою, що свідчить про наявність кількох різних потреб і мотивів. Оскільки потреби особи слугують основою для формування цілей поведінки. За результатами проведеного дослідження, аналіз потреб службових осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду, свідчить про те, що для більшості осіб переважають елементарні органічні потреби, духовна сфера недостатньо розвинута, інтереси здебільшого обмежуються забезпеченням особистими та сімейними потребами (забезпечення сім'ї, дітей, особливо дорослих, які мають власні сім'ї).

Важливою складовою інформації про особу злочинця є соціально-демографічні характеристики, особливе значення серед яких мають дані про сімейне, матеріальне становище, місце проживання, які взаємопов'язані з вибором протиправної поведінки.

За даними Офісу Генерального прокурора за період з 2013 року до 2024 року було вчинено 719 (у середньому), а також було виявлено в середньому 2877 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти довкілля.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень дало можливість встановити ступінь інтенсивності прояву криміногенної активності та особливостей протиправної поведінки.

За ступенем активності (61,6 %) характеристику поведінки особи, що вчинила кримінальне правопорушення, було виділено: активна (особа свідомо вчиняла кримінальне правопорушення, усвідомлювала наслідки власних дій і створювала ситуацію для вчинення кримінального правопорушення) – 63,9 %; пасивна (особа не намагалася уникнути ситуації, яка переростає в кримінальне правопорушення) – 39,09 %. За змістом (38,3 %) є неправомірною, коли особа свідомо вчиняє протиправне діяння (74,2 %) та необачна (особа ненавмисно, під впливом певних обставин вчинює протиправне діяння – 25,7 %) (Додаток В).

Серед осіб, що вчинили досліджувані злочини було притягнуто до кримінальної відповідальності чоловіків – 148 (98,8 %). Однак під час вчинення кримінального провадження у складі групи було виявлено й участь жінок (3,07 %).

Їх частка варіюється і становить від 1,3 %–2,10 %, більша частина кримінальних правопорушень зумовлена виконанням функціональних обов'язків у сфері охорони лісової галузі.

Особи, які вчиняли кримінальні правопорушення, здебільшого перебували у шлюбі – 86,1 %, частка осіб, які не перебували у шлюбі – 13,8 %, що свідчить про соціальне середовище осіб і демонструє важливу ситуацію у сімейній сфері. Серед осіб, що перебували у шлюбі: не мали дітей – 15,6 %, мали дітей, одного – 11,3 %, двох – 37,2 %, трьох і більше – 35,7 % (Додаток В).

Дані про вік осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення, дають можливість проаналізувати їх вікову активність: для осіб зрілого віку характерним є обдумане поведінка та усвідомлений спосіб вчинення кримінального правопорушення. Частка осіб, що вчинили кримінальні правопорушення у таких вікових періодах: 18–20 років – 2,5 %; 21–25 років – 4,01 %; 26–30 років – 9,8 %; 31–35 років – 14,2 %; 36–40 років – 20,8 %; 41–45 років – 25,5 %; старше 45 років – 22,9 %. Саме вік особи визначає спрямованість поведінки правопорушника, його орієнтири, ціннісні орієнтації та коло інтересів (Додаток В).

Протиправна спрямованість особи безпосередньо пов'язана з потребами людини, які є механізмом пошуку та досягнення протиправної мети, що може задовольнити цю потребу. Однак, коли ми вивчаємо поведінку особи, що вчиняє кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду, необхідно розмежовувати поняття «потреби організму» та «потреби особистості». Потреби є внутрішньою програмою життєдіяльності людини. Оскільки вона закладена в нас природою та суспільством. Потреба відображає суб'єктивні відносини між людиною та світом. У дослідженні потреб осіб, що вчиняють досліджувані кримінальні правопорушення, необхідно зосередити увагу на потребах задоволення насамперед матеріальних потреб для особистого забезпечення та забезпечення сім'ї та близьких осіб.

За матеріалами кримінальних проваджень такі правопорушення вчиняються особами, що мають освіту: професійно-технічну – 32,4 %, вищу – 67,5 %. Ці особи мають громадянство України – 100 %.

Особливістю поведінки зазначених осіб є усвідомлення вчинення кримінального правопорушення, надто якщо вони користувалися своїм службовим становищем, а також те, що особи створювали ситуацію не лише для вчинення кримінального правопорушення, а й приховування слідів своєї протиправної діяльності.

54,01 % кримінальних правопорушень вчинялися у складі групи, склад групи від 2 до 4 осіб – 53,1 %, від 5 до 8 осіб – 40,4 %, від 9 до 11 осіб – 0,006 %. Для вчинення кримінальних правопорушень важливою ознакою є те, що особи знали про злочинний характер власних дій і спосіб вчинення правопорушень (Додаток В).

Під час вивчення поведінки осіб, які вчиняли правопорушення, заслуговує на увагу те, що ці особи виконували повноваження щодо забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних вирубок, шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу.

Проведене нами дослідження дає підстави дійти висновку щодо поведінки осіб, які вчиняли кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду. Дії посадових осіб характеризувалися бажанням отримати матеріальну вигоду, хоча вони були й матеріально забезпечені, але вчинення кримінального правопорушення було зумовлено подальшим бажанням збагачення та можливістю продовження протиправної діяльності (Додаток В).

Зведення результатів даних про осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду, дають підстави розробити типологію осіб. Така проблема вирішується за допомогою зведення індивідуального в особі злочинця до соціального й навпаки. Крім цього, ми маємо можливість пізнавати загальне та особливе в одиничному, виявити схожі, необхідні та суттєві властивості в конкретній людині.

Зміст типології полягає у визначенні стійкого зв'язку між етапами формування особи злочинця та кримінологічно значущими якостями, які відображають спрямованість особистості. В основі вивчення та розробки типологізації необхідно зосередити увагу на процесах, що зумовлюють не лише формування особистості, а й впливають на прийняття рішення вчинити кримінальне правопорушення. Саме

типологізація відображає в собі взаємодію умов життя особи, конкретної ситуації, що призвела до прийняття рішення вчинити злочин, та специфічних якостей конкретної людини. Важливість вивчення цих складових дає підстави визначити, які характеристики особистості, її установки, ціннісні орієнтації відіграли вирішальну роль у прийнятті рішення вчинити правопорушення, а також усвідомлення нею змісту протиправного діяння. Особливості поведінки осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду, дають підстави для виокремлення таких типів осіб:

1) «ситуативний тип» (48,3 %) – особи вчиняють кримінальні правопорушення під впливом ситуації гострої необхідності в коштах або доступності протиправного результату. Їм невластива протиправна деформація, загалом вони характеризуються позитивно, не мають чітко вираженої спрямованості на вчинення кримінального правопорушення. У виборі поведінки, а саме вчинення кримінального правопорушення, піддаються впливу ситуації, що може бути спровокована або створена іншими особами;

2) «конформіський тип» (34,9 %) – особи, що вчиняють злочини під впливом інших осіб. Особливістю поведінки цього типу осіб є нестійкість, несамотійність у прийнятті рішення щодо вибору поведінки, а саме вчинення кримінального правопорушення. Їм властиве вчинення дрібних правопорушень, насамперед у ситуаціях, коли знайомим, колегам, керівництву не буде відомо про вчинення правопорушення. Вони усвідомлено вчинюють кримінальне правопорушення, оскільки потрапляють у жорстоку залежність від ситуації, що призводить до вчинення злочину. Найчастіше вони піддаються впливу осіб, з якими працюють, або найближчого оточення. Для них характерне вирішення за допомогою вчинення злочину проблем матеріального забезпечення, незалежно від ситуації.

3) «патологічний тип» (16,8 %) – особи, що не можуть припинити займатися протиправною діяльністю у зв'язку з причетністю до неодноразового вчинення кримінальних правопорушень. Для них характерне самотійне створення ситуації для вчинення кримінального правопорушення. Особи усвідомлено користуються створеною ситуацією для вчинення злочину. Важливим є те, що у приватних

стосунках вони виправдовують свою протиправну поведінку і вважають себе «прагматичними людьми», які використовують свої службові повноваження та можливості професійної діяльності. Процес формування цих осіб не має асоціальної спрямованості, вони пояснюють свою протиправну поведінку «приводом», який вони інтерпритують як причину вчинення кримінального правопорушення.

Матеріали кримінальних проваджень дають підстави стверджувати, що для осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, характерна сформованість поглядів і переконань на основі не лише життєвого досвіду, а й професійного. Тому процес формування особи злочинця становить три стадії. Перша стадія передбачає формування мотивації вчинення кримінального правопорушення, друга пов'язана з криміналізацією та готовністю вчинення кримінального правопорушення, а третя стадія – це вчинення безпосередньо кримінального правопорушення. А вже після вчинення кримінального правопорушення настає стадія посткримінальної поведінки (Додаток В).

Важливість дослідження поведінки особи пов'язана з двома складовими елементами, що є взаємопов'язаними, – це причини, що спонукають вчинення злочину й конкретна життєва ситуація, яка сприяє вчиненню кримінального правопорушення.

2.3. Причини та умови кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України

Однією з найважливіших проблем сучасної науки є зумовленість детермінації кримінальних правопорушень. Досліджуючи такий вид зв'язку, як діалектична сутність, властивість реального буття становить загальний зв'язок, взаємозалежність та взаємообумовленість предметів, явищ і процесів [53, с. 187]. Саме тому детермінація злочинів, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, відображає всю сукупність складних процесів, факторів, явищ, з якими вони як безпосередньо та опосередковано пов'язані та обумовлені.

Причинність одна з форм детермінації, що визначає закономірність між

різноманітними процесами та явищами, яка містить органічний взаємозв'язок між причиною та наслідком у обов'язковому зворотному зв'язку між наслідком і причинами. Тому причинами злочинності вважають усю сукупність обставин, без яких вона не лише не може виникати, а й не може існувати. Зрозуміло, що не всі обставини відіграють однакову роль. Окремі створюють тільки реальну можливість протиправних мотивів, а інші перетворюють цю можливість на реальність.

Причини та умови кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, містяться в економічних відносинах, їх розбіжностях, відсутності балансу в господарському механізмі, недоліках економічної політики, а також системі розподілу засобів розвитку галузей господарства.

Причинами та умовами кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду є сукупність соціально-економічних процесів, що їм сприяють. Аналіз процесів, які відбуваються у сфері економіки та лісовій галузі, дають підстави визначити та ранжувати за змістом і обсягом вплив детермінант кримінальних правопорушень. Посилену увагу необхідно спрямувати на ту сукупність причин та умов злочинів, що вчиняються у сфері охорони лісового фонду службовими особами, які мають як короткостроковий, так довгостроковий характер.

Формування причин кримінальних правопорушень завжди передують вчиненню злочину. Злочини не можуть бути відірвані від їх причин та умов. Відірваність злочину від причинного комплексу – це відірваність від сутності механізму протиправної поведінки. Причини та умови – це не зовнішній прояв злочинності, це насамперед її сутність, єдина природа, іншого немає. Але все це не може досліджуватися без урахування характеристики особи, що вчиняє досліджувані кримінальні правопорушення. З огляду на те, що причинний зв'язок не лише характеризує соціальні (суспільні процеси), різноманітні соціальні об'єкти у виді соціальних груп, що взаємопов'язані між собою, впливають один на одного, а й сприяють відображенню проблеми в кримінальну сферу. Причинність у цьому випадку є однією з форм соціальної детермінації, під якою розуміється будь-яка закономірність між соціальними процесами та злочинністю. Традиційно

детермінацію злочинності визначають через взаємодію соціальних суперечностей і соціальних конфліктів. Це особлива проблема суспільних відносин. Діяльність різних особистостей утворюють суспільні відносини, які відображають мотиваційні відносини, які реалізуються через мотиваційні дії. Наслідком цього є утворення мотиваційного середовища, що має свої конкретні межі функціонування.

У дослідженні причин та умов злочинів важливим є взаємодія двох сфер – мотиваційної та злочинної, оскільки вони завжди перебувають у стані соціальної та інформаційної взаємодії, окреслюючи в уособленому вигляді специфічні форми суспільних відносин, що виникають у зв'язку з існуванням злочинності, індивідуальні мотиви, які зумовлюють злочинність як мотиваційне явище.

Аналіз стану, тенденцій і характеру кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду, що вчиняються службовими особами, дає можливість виявити дію детермінантів злочинів за останнє десятиріччя.

На сьогоднішній відбувається недостатнє виявлення причин та умов досліджуваних злочинів і здійснюються заходи з їх усунення. Відсутність аналізу факторів вчинення досліджуваних злочинів не дає можливості застосування запобіжних заходів, їх аналізу та визначення рівня ефективності таких заходів. Це впливає на якість прогнозування вчинених кримінальних правопорушень, оскільки дані офіційної статистики за останні десять років (2013–2024) відображають зменшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень. Відсутність прогнозу стану й тенденцій злочинів, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду, обмежує розробку та застосування запобіжних заходів, які містять не лише загальне спрямування, а й врахування особливостей діяльності саме цієї категорії осіб.

Не виявлення причин та умов досліджуваних злочинів, що впливає на здійснення заходів з їх усунення, такі недоліки обмежують можливості для розробки запобіжних заходів і подальшого аналізу ефективності їх застосування, визначення недоліків щодо усунення виявлених недоліків [82, с. 7].

Економічні чинники в системі детермінації є визначальними, оскільки вони впливають безпосередньо не лише на формування мотивації та вибір поведінки

конкретної особи, а й на зміни криміногенної ситуації на рівні суспільства та всієї держави.

Процеси, що відбуваються в господарській сфері, характеризуються тінізацією, приховуванням додаткових прибутків від обліку. Прикладом такої діяльності може бути спільний оборот тіншових і легальних капіталів з огляду на їх доцільність у використанні в протиправній діяльності.

Основними причинами виникнення проблем у лісовій галузі є недосконалість системи управління та розвитку лісового господарства, відсутність правових та економічних механізмів, стимулювання запровадження природозберігаючих технологій, недосконалість податкової бази, а також нечіткість визначення правового статусу щодо управління землями під полезахисними лісовими смугами.

Відсутність системи фінансування лісогосподарської діяльності, особливо у східних і південних регіонах України, призвела до припинення робіт із створення захисних лісових насаджень на малопродуктивних і деградованих землях та невиконання попереджувальних протипожежних заходів у лісах, що підвищило ризик виникнення лісових пожеж, осередків шкідників і хвороб лісу, висихання лісів і погіршення екологічної ситуації [149].

Сьогодні, попри умови воєнного стану, лісова галузь змогла адаптуватися до реалій воєнного часу, про що свідчать і останні економічні показники. Дохід від реалізації деревини становить 2022 року – 1884876,9 тис. дол. США (94 % до 2021 %), 2021 року – 2005802,94399 тис. дол. США (142,1 % до 2020 %), 2020 року – 1411557,31361 тис. дол. США (100,8 % до 2019 %), 2019 року – 1400370,4 тис. дол. США (93,7 % до 2018 %), 2018 року – 1494627,8 тис. дол. США (123,9 % до 2017 %), 2017 року – 1205909,2 тис. дол. США (106,6 % до 2016 %) [44]. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Важливою складовою здійснення заходів із запобігання злочинів є взаємодія з громадянами. Однак сьогодні рівень довіри до правоохоронних органів залишається достатньо низький. Національній поліції України довіряє – 38,5 %, не довіряє – 52,9 % та баланс довіри/недовіри дорівнює 14,4 %. Найбільше респонденти не довіряють

антикорупційним органам і органам судової системи [236]. Такий рівень показників свідчить про те, що діяльність цих органів є недостатньою для здійснення ними ефективної запобіжної діяльності. Громадяни ставляться вищим рівнем довіри до тих державних інститутів, що не мають значних владних повноважень стосовно них, а саме – Державна прикордонна служба, Національна гвардія України, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Збройні Сили України [236]. Таке ставлення може бути оцінено з погляду на загрозу впливу на свідомість працівників органів системи МВС шляхом зниження довіри працівників під час виконання ними своїх обов'язків [78, С. 66–74]. Усунення таких загроз є способом реалізації Стратегії національної безпеки України [235], яка зазначає, що оцінка ризиків, ідентифікація загроз і визначення вразливостей є складовими запровадження національної системи стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства й держави до реагування на загрози [206].

Також необхідно зосередити увагу на ефективності роботи всіх правоохоронних органів у сфері господарської діяльності, про що свідчать такі показники: якщо 2016 року виявленими злочинами цієї категорії було завдано збитків на суму 86,5 млн грн, то 2015 року – 289 млн грн, а 2014 року ще більше – 624,9 млн грн. У процесі відшкодування цих збитків під час досудового розслідування 2016 року становило – 27,8 млн грн, водночас 2015 року – 63 млн грн та 49,9 млн грн 2014 року [120]. Також це підтверджується і результатами дослідження завданої шкоди кримінальними правопорушеннями в цій сфері.

Посиленої уваги потребує усунення конфлікту інтересів у лісовій галузі, оскільки Держлісагентство України виконує і контролюючу, і господарюючу функцію. Питання кадрового забезпечення сьогодні є достатньо гострим, оскільки за останні роки бюджетні кошти на утримання лісової охорони підприємств, що належать до сфери управління Держлісагентства не було передбачено.

Низький рівень матеріального забезпечення та соціального захисту знижує якість діяльності Держлісоохорони. За словами представника лісового господарства «фінансове забезпечення лісової охорони, як правоохоронного органу, є ресурсом забезпечення цього правоохоронного органу, оскільки визначає співвідношення між

отриманим результатом і ресурсами, які витрачаються на його досягнення, визначає ефективність діяльності лісової охорони» [216].

Неодноразово працівниками державної лісової охорони піднімалося щодо статусу правоохоронного органу, оскільки лісівники не мають змоги повною мірою користуватися наданими правами [216]. Це обумовлено необхідністю оптимізації кадрового складу Держлісоохорони з метою залучення кваліфікованих працівників під час організації діяльності за різними напрямками діяльності – електронний облік сировини, удосконалення процесу цифровізації лісового господарства.

Недоліками діяльності підрозділів правоохоронних органів є недосконалість виявлення, притягнення осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення, до кримінальної відповідальності.

Система відображення даних офіційної статистики щодо кількості вчинених кримінальних правопорушень ґрунтується на кількості зареєстрованих матеріалів кримінальних проваджень. Дані Офісу Генерального прокурора в «Єдиному звіті про кримінальні правопорушення» [43] відображають кількість кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру (розд. 1. Загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування. Табл. 1.1.). Однак водночас не відображені вимоги національного законодавства – форми подальшого досудового розслідування. Стаття 283 КПК України «Загальні положення закінчення досудового розслідування» [90] передбачає відображення даних про закінчення досудового розслідування, які вносяться прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Проте в даних звіту результати закінчення досудового розслідування не відображено. А вони відповідно до законодавства повинні відображати відомості щодо закритого кримінального провадження; результати звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; а також результати звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру [89]. Відсутність таких даних обмежує можливість аналізу та розробки прогнозу кримінальних правопорушень.

Сьогодні у відображенні даних офіційної статистики відсутні відомості щодо осіб, які є службовими особами. Такі дані можемо отримати та проаналізувати лише під час проведення спеціально організованого дослідження.

Правовий причинний комплекс кримінальних правопорушень, що вчиняють службові особи в лісовій галузі, становлять недоліки соціально-правової політики держави. Така діяльність реалізується через низку заходів правового характеру, що мають спрямування на розв'язання проблем, які існують у лісовій галузі. У країні відбуваються процеси, спрямовані на забезпечення соціального та економічного розвитку країни. До найважливіших необхідно віднести Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» [201], Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду» [176], розпорядження КМ України «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року» [209], Операційний план реалізації у 2022–2024 роках «Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року» [209] та ін. Ці документи спрямовані на регулювання та забезпечення охорони лісів. Проте особливістю реалізації цих документів є частковий характер щодо забезпечення комплексних заходів щодо охорони, відновлення та збереження лісового фонду України. Прикладом такої діяльності є часткове застосування заходів у сфері аналізу стану лісового фонду, а також недостатнє фінансування та розвитку лісового господарства. Особливого значення є виділення коштів для ведення лісового господарства, створення захисних лісових насаджень лісових смуг. Однак заходи, що були спрямовані на комплексне вирішення проблем лісової галузі, не було запропоновано, а тим паче реалізовано.

Також необхідно акцентувати увагу на те, що створюються спеціальні органи – Спеціальна екологічна прокуратура (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора, діяльність якої спрямована на процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у сфері охорони навколишнього природного середовища та підтримання публічного обвинувачення у цих кримінальних провадженнях» [160]. Однак також слід зосередити увагу на відображенні даних про стан і тенденції

кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду.

Важливим фактором, що зумовлює вчинення злочинів службовими особами, є недоліки організаційно-управлінської діяльності в галузі охорони, збереження та відновлення лісового фонду.

Оцінка ризиків у лісовій галузі, що була здійснена О. Є. Користіним, ґрунтується на виявленні таких факторів – легка доступність до схем легалізації тіньових доходів (56, 98), «відкати» у господарських операціях лісового господарства (56, 56), цілеспрямована діяльність організованої злочинності в галузі лісового господарства (53, 22), поширення транскордонної організованої злочинності в галузі лісового господарства України (44, 83) [77, с. 34–39]. Сьогодні під час комплексної оцінки ризиків, з одного боку, визначено рівень ризику («визначений ризик» – відповідно до підсумкової інформації щодо ризиків для України в розрізі індикаторів [284]), а з іншого, – не розроблено систему функціональної шкали таких індикаторів, як «нормативні акти, що регулюють заготівлю деревини», «законодавство, що вимагає процедури системи належної перевірки».

Законодавство під час визначення напрямів діяльності та їх реалізації у правоохоронній сфері передбачає занесення до технологічних карт природоохоронних вимог. Однак в окремих випадках відбувається порушення цих вимог, або вони не зазначаються в технологічній карті, що призводить до зловживання в цій сфері та пошкодження дерев або чагарників, що занесені до Червоної книги, або відбувається надання дозволів на вирубку дерев, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття.

Значна частка кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами, пов'язана з наданням дозвільних документів на проведення санітарних вирубок (фальсифікація лісорубних квитків, неправильно оформлені документи), а також це діяльність, що пов'язана з порушенням вимог, визначених у наданих документах (це може бути більша площа, невідповідність характеристик дерев, їх якості та параметрів, зазначення санітарних вирубок). Це свідчить про високий рівень корупційних ризиків саме з боку осіб, що надають дозволи та ліміти на

використання об'єктів природного заповідного фонду як загальнодержавного та місцевого значення під час проведення вирубок з їхнім перевищенням та/або без відповідних дозволів.

Такі зловживання пов'язані з використанням службового становища та корупційними діями посадових осіб.

Порушення законодавства, що визначає порядок заготівлі деревини, зумовлено недотриманням вимог щодо організаційно-технічних елементів територій, де відбувається використання об'єктів лісового фонду, та низьким рівнем планування і прогнозування діяльності в галузі охорони лісу.

Проблеми екології дедалі більше переміщуються в епіцентр політичних відносин різного рівня, від локальної спільноти національної держави до міжнародного політичного дискурсу [254].

Стратегією екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року [209] передбачено застосування національної системи стійкості щодо реагування на загрози та ризики, що виникають у лісовій галузі. Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України було розроблено методичні рекомендації [113] щодо виявлення ризиків і небезпек в екологічній галузі, які містять завдання ймовірної шкоди лісовій сфері, й наслідком таких дій є виникнення небезпечних подій. Однією з небезпечних ознак майбутнього ризику (очікуваного, прогнозованого) є не лише сукупність негативних наслідків, а й нездатність усунути потенційну загрозу, обумовлену відсутністю даних та інформації щодо неї.

Розроблені рекомендації [113] становлять систему показників (індикаторів), що дають можливість розрахунку негативного впливу на систему, що може бути піддана ризику. Важливою складовою такої методики є розрахунок стійкості системи, що відображає можливість подолання загроз або реагування на них, під час зберігання адаптаційних функцій та пристосування до потенційної шкоди.

У процесі розробки методичних рекомендацій було виокремлено ризики в лісовому господарстві та зосереджено увагу на виявленні загроз (Hazard) про наявність потенційної можливості виникнення події, яка спричинена різними

факторами, що призводить до негативних наслідків для життя та здоров'я людей, екосистеми та лісового фонду. Однак, на жаль, під час розробки та застосування методичних рекомендацій не було враховано такі ризики, які сьогоднішні завдають шкоду лісовому господарству на тимчасово окупованих територіях. Насамперед це ризик знищення природних лісових насаджень на території, де відбуваються бойові дії, обстріли і як наслідок лісові пожежі, детонація боєприпасів, зруйнування лісового ландшафту важкою військовою технікою. Також відсутній аналіз завданої шкоди лісу з боку будівництва фортифікаційних споруд, а також його використання для будівництва захисної інфраструктури. Важливим фактором, що впливає на стан лісових масивів, є діяльність службових осіб, що виконують функції з охорони, збереження та відновлення лісу.

За участю Міністерства внутрішніх справ розроблено методологія SOCTA – Україна. Про це повідомив Департамент комунікації МВС України. Методологія SOCTA – Serious and Organised Crime Threat Assessment – опрацьовувалася міжвідомчою експертною групою, до складу якої входили представники МВС, Національної Поліції, РНБО, СБУ, Прокуратури, Фіскальної служби, експерти EUAM та EUROPOL. SOCTA є методикою з оцінки ризиків щодо тяжких злочинів та організованої злочинності. SOCTA – це унікальне напрацювання усіх країн Євросоюзу, ключовий стратегічно-аналітичний документ, присвячений боротьбі зі злочинністю, який було розроблено Європоллом [217].

Однак, на жаль, на сьогодні не визначено ризики, що пов'язані з діяльністю службових осіб у галузі охорони лісового фонду України. Державною службою статистики, починаючи лише з 2018 року, відбувається визначення антропогенних факторів, що зумовили завдання шкоди лісовому фонду України. Динаміка цих факторів характеризується певними особливостями – 2018 року – 81, 2019 року – 41 (-50,6 %), 2020 року – 140 (341,4 %), 2021 року – 47 (-297,8 %), 2022 року – 15 (-313,3 %) [46] (дані за 2018–2022 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях).

Важливою ознакою, що характеризує матеріальне становище населення в

Україні, є подушний дохід. За результатами вивчення Інститутом соціології НАН України в жовтні 2021 року, середній подушний дохід у сім'ях 89,9 % становив 6366 грн і у 2,8 раза перевищував закріплений у бюджеті України розмір прожиткового мінімуму (2294 грн), однак необхідно акцентувати, що в 13,4 % родин дохід був менше законодавчо встановленого прожиткового мінімуму, а у 26,3 % опитаних осіб був більший за прожитковий мінімум, але ці сім'ї були на межі бідності. У 20,6 % сімей дохід складався від двох до трьох прожиткових мінімумів на особу, 29,6 % респондентів мали потрібний розмір офіційного прожиткового мінімуму. Аналогічна ситуація склалася у сфері заробітної плати. 91,6 % – заробіток у півтора раза перевищував законодавчо встановлений розмір мінімальної заробітної плати, у 30,3 % – була менше мінімальної. 47,9 % – заробітна плата була в розмірі однієї-двох мінімальних, а 9,9 % – втричі більше мінімальної заробітної плати. Зазначені дані відображають період стабільного розвитку нашої держави, але починаючи з 24.02.2022 гуманітарна ситуація суттєво погіршується і відбувається суттєве погіршення економічного та соціального становища громадян України. Це підтверджується і прогнозуванням економічної ситуації в країні, що було зроблено Кабінетом Міністрів України. Передбачається зменшення валового внутрішнього продукту України, прожитковий мінімум – 2,6 тис. грн, середня заробітна плата – 18,5 тис. грн. Реальна заробітна плата зменшиться через зростання цін, яке прогнозується на рівні 373 7.3, що рівень безробіття може становити 28,2 % [239, с. 374].

Характером екологічної свідомості за стан довкілля є взаємодія людини із системою соціальних норм природокористування, порушення яких передбачає юридичну відповідальність. Міра відповідальності залежить від масштабності впливу на довкілля, знання наслідків своїх дій, масштабів діяльності та її результатів. Взаємозв'язок між людиною та виробництвом відображає вимоги, що відображають розвиток суспільства та ставлення до навколишнього природного середовища [233, с. 418].

Правовий причинний комплекс злочинів, що вчиняються службовими особами в лісовій галузі, є недоліки складової соціально-правової політики держави, яку

можна визначити як розроблену та застосовану стратегічну лінію, що встановлює основні напрями, методи, засоби правового регулювання запобігання злочинності за допомогою засобів антикримінального впливу. Безпосередньо правова політика держави у сфері запобігання кримінальним правопорушенням виражається в процесі визначення системи запобіжних заходів. Реалізація такої політики відбувається за допомогою напрямів діяльності державних органів і громадських організацій.

Злочини в галузі охорони лісового фонду – це результат дії різного роду причин. Більшість спеціалістів визнає, що причинами таких дій з боку службових осіб є не лише незнання законів, а й нерозуміння законів населенням, що дає змогу таким особам порушувати встановлені норми. Здебільшого такі дії зумовлені недоліками діяльності управлінського апарату. А також цьому сприяють супутні умови зазначених кримінальних правопорушень, що відображаються в законодавчій базі. Зрозуміло, що жодну умову через її природу не можна одразу усунути, але оскільки злочинність – явище соціальне, то її можна лише стримувати або впливати на її детермінанти. Сьогодні держава спрямовує посилену увагу на захист лісового фонду. За останні роки було прийнято нормативно-правові документи, що передбачають систему заходів відновлення, збереження та охорони лісового фонду. Це насамперед наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації» [112], постанови КМ України «Про затвердження Порядку визначення втрат лісогосподарського виробництва» [183], «Про затвердження Порядку створення охоронних зон для збереження біорізноманіття у лісах та Порядку створення охоронних зон для збереження об'єктів Червоної книги України» [187], Порядок реалізації експериментального проекту щодо видачі спеціального дозволу на спеціальне використання лісових ресурсів (лісорубного квитка) в електронній формі [165]. Особливого значення набуває система захисту, що передбачена Указом Президента України «Про охорону, захист, використання та відтворення лісів України в особливий період» [200], що передбачає посилення адміністративної відповідальності за невиконання законних розпоряджень чи приписів, інших законних вимог посадових осіб органів, які

здійснюють державний контроль у галузі охорони та використання природних ресурсів.

Зазначені документи спрямовані на вдосконалення заходів охорони навколишнього природного середовища, а також недопущення вчинення кримінальних правопорушень у цій сфері. Для регулювання таких заходів було розроблено законопроекти, у яких передбачено систему розвитку, відновлення та охорони лісів України. Зокрема, законопроекти «Про державний екологічний контроль» [173], «Про території Смарагдової мережі» [213], що визначають правові та організаційні засади здійснення державного екологічного контролю, встановлення відповідальності суб'єктів господарювання за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, а також збереження природних територій, видів фауни і флори, що підлягають особливій охороні. Необхідно зазначити, що ці законопроекти прийнято за основу, але розгляд їх відбувся ще 2021 року, попри те, що заплановано розгляд законопроекту у вересні 2023 року – цього не відбулося.

Чинне законодавство передбачає кримінальну відповідальність відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів» за завдання шкоди лісовому господарству до 2 млн грн, після чого відкривається кримінальне провадження. Зрозуміло, що сума завданого збитку сприяє ухиленню від кримінальної відповідальності, оскільки за ці дії передбачено адміністративне стягнення.

Проект Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в лісовій галузі та порядок утворення та діяльності спеціалізованого державного лісогосподарського акціонерного товариства «Ліси України» [197] спрямовано на забезпечення охорони, відтворення та сталого використання лісових ресурсів з урахуванням екологічних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства. Попри запропоновані зміни до законодавства й перспективи розвитку такої діяльності, донині цю програму не прийнято.

Посиленої уваги потребує проєкт Закону «Про ринок деревини», що

передбачає організацію ведення лісового господарства та постачання продукції через механізм декларацій про операції з деревиною, виробів з деревиною, а також регулювання вітчизняної деревообробки, що буде здійснюватися державними лісгоспами [205].

Прийняття зазначеного законопроекту буде сприяти врегулюванню продажу необробленої деревини, продаж якої непередбачено. Відповідно до Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» [197] забороняється вивезення за межі митної території України лісоматеріалів та пиломатеріалів цінних і рідкісних порід дерев. А також передбачені строкові обмеження експорту необроблених лісоматеріалів. Попри моніторинг⁹ внутрішнього споживання вітчизняних необроблених лісоматеріалів, а також контроль за не перевищенням обсягу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів існує корупційний ризик щодо контрабанди таких матеріалів. Сьогодні ведеться Електронний облік деревини, що розроблений Держлісагентством та затверджений наказом Міндовкілля [66].

На необхідності змін вітчизняного законодавства акцентували ще представники Євросоюзу щодо експорту необробленої сировини. Відбулося ініціювання розгляду питання невідповідності ст. 35 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої, у якій зазначено про заборону запроваджувати або зберігати в силі будь-які заборони чи обмеження або заходи еквівалентної дії щодо імпорту будь-якого товару іншої Сторони або експорту чи продажу для експорту будь-якого товару [247]. Під час розгляду цього питання було з'ясовано, що встановлені обмеження суперечать положенням Угоди про асоціації. Протягом 2022 року Верховною Радою України було схвалено закони з питань екологічної політики та природокористування, і ще

⁹ Моніторинг внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених – це систематичний збір, збереження, узагальнення та оприлюднення інформації про річний обсяг внутрішнього споживання вітчизняних необроблених лісоматеріалів. Така діяльність здійснюється для встановлення достовірного обсягу внутрішнього споживання лісоматеріалів та контролю за не перевищенням обсягу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених [185].

законопроекти розглядаються в парламенті.

Тим паче такі обмеження та неврегульованість цього питання призводить до порушення встановлених документів, у яких не відображаються реальні матеріали, які експортуються. Наслідком таких дій є не лише не надходження коштів до бюджету, а й не відображення реального розміру завданої шкоди лісовому господарству. Саме моніторинг, який містить узагальнену інформацію про походження, заготівлю та реалізацію деревини, та контроль за лісогосподарською діяльністю дасть можливість не допустити завдання такої шкоди. Важливою складовою цієї діяльності є система електронного обліку деревини [66], дані якої відображають рух деревини, результати моніторингу внутрішнього використання деревини, інформацію щодо походження, відомості про заготівлю та реалізацію лісових ресурсів. Однак результати дослідження свідчать про недотримання зазначених вимог, що призводять до окреслених порушень, пов'язаних з корупційними ризиками, коли відбувається заниження сортності й обсягу деревини. Така деревина може реалізуватися підприємствами іншого відомчого підпорядкування. Реалізація цих матеріалів може відбуватися без договорів про купівлю-продаж, у документах на деревину зазначається заниження сортності й обсягу лісоматеріалів. Під час транспортування деревини відсутні документи на неї, навіть з місць відвантаження.

У результаті проведеного дослідження було виявлено комплекс взаємодіючих факторів, що детермінують кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду України, що вчиняються службовими особами. Найбільш загальні та постійнодіючі фактори впливають із суперечностей, що притаманні суспільним відносинам, які визначають сутність і характер діяльності осіб, що виконують функції з охорони, відновлення, зберігання лісового фонду. Це насамперед об'єктивні суперечності між економічними інтересами та екологією, що виражаються в конкретному виконанні організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, плануванні та реалізації господарської діяльності, використанні технічних та інших засобів без врахування негативних наслідків для лісового фонду.

Висновки до розділу 2

Аналіз стану й тенденцій кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, виявив характерні тенденції вчинення досліджуваних злочинів.

Попри те, що кримінальні правопорушення проти довкілля становлять незначну частку посягань у структурі всіх кримінальних правопорушень (на основі даних офіційних статистики за період 2013–2024 років у середньому – 1,07 %), необхідно акцентувати на те, що кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень протягом періоду з 2013 року до 2024 року постійно змінювалася. Якщо упродовж 2013 та 2014 років відбувається їх зменшення (–10,2 %), то наступні роки характеризуються їх стрімким збільшенням – 2015 (+21,2 %) та 2016 (+23,9 %). Ця тенденція простежується й надалі, про що свідчать статистичні дані: 2019 року (+6,3 %), 2020 року (+17,4 %), 2021 року (+15,8%). Необхідно зазначити, що протягом 2023 та 2024 років ситуація залишається стабільною і не відбувається різкого зростання зазначених кримінальних правопорушень (дані за 2014–2022 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.).

Характерною тенденцією кримінальних правопорушень у лісовому господарстві є те, що, починаючи з 2016 року, відбувалося зменшення загальної кількості, однак з 2021 року відбувається стрімке зростання. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем 2021 року – 239 (+62,3 %), у великих та особливо великих розмірах 2021 року – 28 (+10,7%). І стрімке зменшення 2022 року – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 21 (-318,6 %); у великих та особливо великих розмірах – 1 (-96,4 %), і зростання 2023 року – у великих та особливо великих розмірах – 143 (+99,3 %); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 158 (+86,7 %). 2024 року тенденція до збільшення досліджуваних кримінальних правопорушень залишається

сфері службової діяльності 350 (+19,7 %), з них прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди 26 (+30,7 %).

Чисельність кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, характеризується коливаннями в бік збільшення або зменшення, якщо в період 2013–2015 років показники практично не змінюються, то з 2017 року відбувається зростання показників (+77,05 %), що триває протягом 2018 року (+3,4 %), 2019 року (+0,8 %). З 2020 року відбувається зменшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень (-5,6 %), що вчиняються службовими особами – 2021 року (-3,6 %), 2022 року (-43,0 %). Однак статистичні дані за 2023 рік (+21,2 %) та 2024 рік (+11,8 %) демонструють збільшення кількості вчинених правопорушень.

Під час вивчення кримінальних правопорушень у лісовій галузі були визначені стабільні тенденції, що характеризують поступове їх зростання та невелику частку в структурі як всієї злочинності, так і кримінальних правопорушень проти довкілля. Але важливою складовою, що характеризує стан і тенденції досліджуваних кримінальних правопорушень, є вивчення кількості осіб, які їх вчинили. Результати дослідження кримінальних правопорушень свідчать про те, що попри зменшення кількості окремих видів кримінальних правопорушень у лісовій галузі, чисельність осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, постійно збільшується.

Кількість службових осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду України, характеризується нерівномірністю, а саме, результати проведеного дослідження свідчать про періоди поступового збільшення показників, починаючи з 2017 року (+11,7 %), 2019 року (+4,3 %), 2020 року (+60,1 %), 2021 року (+11,0 %), 2022 року (+69,4 %), 2023 року (+23,7 %), 2024 року (+60,4 %). Упродовж аналізованого періоду 2018 року (-22,5 %) є виключенням із загальної тенденції.

Особливу небезпеку становить збільшення кількості осіб, що вчиняють злочини в лісовому господарстві у складі організованої групи (у середньому кожного року відбувалося збільшення чисельності зазначених кримінальних

правопорушень +18,1 %).

Найбільша кількість кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду, що вчиняються службовими особами, була виявлена в Харківській, Закарпатській та Чернівецькій областях. Найзначніші фінансові втрати встановлено в Харківській (20,9 млн грн), Волинській (17,2 млн грн), Київській (13 млн грн) та Вінницькій (понад 9,7 млн грн) областях, на які припадає понад 22 % від загальної суми встановлених у сфері охорони лісового господарства збитків.

Найбільше збитків було завдано в Херсонській, Київській, Львівській, Харківській, Волинській, Вінницькій областях. Лише впродовж 2024 року було завдано 417507 тис. грн шкоди від вчинених кримінальних правопорушень службовими особами в галузі охорони лісового фонду України.

Під час проведення дисертаційного дослідження було вивчено 274 кримінальних проваджень, відкритих за ч. 1 ст. 245, ч. 2 ст. 245, ст. 247, ч. 1 ст. 252, ч. 2 ст. 252, ч. 1 ст. 364, ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 365, ч. 2 ст. 365, ч. 3 ст. 365, ч. 1 ст. 367, ч. 2 ст. 367, ч. 3 ст. 367 КК України.

Майже половина кримінальних проваджень було відкрито слідчими підрозділами Державного бюро розслідувань (41,9 %), третина прокуратурою (31,3 %) та слідчими підрозділами Національної поліції (26,6 %). Переважну більшість кримінальних проваджень було відкрито за фактом вчинення кримінального провадження – 72,2 %. Приводом відкриття кримінального провадження були матеріали, отримані в результаті виявлення ознак кримінального правопорушення – 90,8%. У процесі аналізу матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що найбільш поширеними способами вчинення злочинів є – службове підроблення даних щодо якості лісової деревини (30,6 %), перевищення службових повноважень (25,1%), перевищенням службових повноважень, що спричинило тяжкі наслідки (22,6 %) та зловживання службовим становищем (21,5 %). Переважно здійснювалося виявлення кримінального правопорушення на стадії закінчений злочин (91,6 %), а замах на злочин становить незначну частку (8,3 %). Триває негативна тенденція щодо визначення лісової продукції (круглі лісоматеріали) як дров'яної деревини, що експортується як дров'яна деревина для технологічних

потреб. Це стосується продажу деревини зі заниженням характеристик сортності та обсягу.

Особливу небезпеку становить те, що протиправна діяльність у лісогосподарській галузі організовується та супроводжується посадовими особами спеціалізованих державних підприємств з метою створення необлікованої деревини.

Під час дослідження кримінологічної характеристики особи злочинця, було виявлено особливості поведінки досліджуваних осіб, що зумовлена потребами особистості. Для переважної більшості службових осіб вибір поведінки зумовлений елементарними органічними потребами, духовна сфера недостатньо розвинута, інтереси здебільшого обмежуються забезпеченням особистих і сімейних потреб (забезпечення сім'ї, дітей, особливо дорослих, які мають власні сім'ї).

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень дало можливість виявити ступінь інтенсивності прояву криміногенної активності та особливостей протиправної поведінки: а) за ступенем активності (61,6 %): активна (особа свідомо вчиняла кримінальне правопорушення, усвідомлювала наслідки власних дій і створювала ситуацію для вчинення кримінального правопорушення) – 63,9 %; пасивна (особа не намагалася уникнути ситуації, яка переростає в кримінальне правопорушення) – 39,09 %; б) за змістом (38,3 %) є неправомірною, коли особа свідомо вчиняє протиправне діяння (74,2 %) та необачна (особа ненавмисно, під впливом певних обставин вчинює протиправне діяння – 25,7 %).

Важливою особливістю поведінки таких осіб є усвідомлення вчинення кримінального правопорушення, коли використовується службове становище правопорушника (нею створюється ситуація для вчинення кримінального правопорушення та приховування слідів своєї протиправної діяльності).

На основі вивчення результатів даних про осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду, було розроблено типологію: 1) «ситуативний тип» – особи вчиняють кримінальні правопорушення під впливом ситуації гострої необхідності в коштах або доступності протиправного результату, однак необхідно зауважити, що окремі особи цього типу не є активними у створенні таких ситуацій; 2) «конформіський тип» – особи, що вчиняють злочини під впливом

інших осіб. Це тип осіб з нестійкою позитивною спрямованістю, яка виражена позитивним компонентом, але існує мінімальна негативна спрямованість. Характеризуються легковажним ставленням до соціальних норм, що регулюють поведінку в суспільстві, але для них вирішальною є ситуація, від якої залежать та не знаходять правомірного способу для її вирішення; 3) «патологічний тип» – особа, що не може припинити займатися протиправною діяльністю у зв'язку з причетністю до неодноразового вчинення кримінальних правопорушень, особи з нестійкою негативною спрямованістю.

Важливість поведінки таких осіб є не лише сформованість поглядів і переконань, що зумовлені життєвим досвідом, а й професійним досвідом, що сприяв формуванню установки щодо можливості та безкарності вчинення кримінальних правопорушень.

Детермінантами кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду, є комплекс правових, економічних і соціальних процесів, що характеризують особливості досліджуваного періоду. Проведений аналіз причин та умов дають підстави визначити та ранжувати їх за змістом:

1) правовий причинний комплекс містить недосконалість і неврегульованість національного законодавства щодо забезпечення соціального та економічного розвитку країни. Нормативно-правова база, що регулює захист, раціональне природокористування, охорону лісового фонду України, має частковий характер щодо забезпечення комплексних заходів з охорони, відновлення та збереження лісового фонду України, що приводить до недостатнього фінансування та розвитку лісового господарства; потребує врегулювання продаж необробленої деревини, яку непередбачено. Відповідно до Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» забороняється вивезення за межі митної території України лісоматеріалів та пиломатеріалів цінних і рідкісних порід дерев. А також передбачено строкові обмеження експорту необроблених лісоматеріалів. Попри моніторинг внутрішнього споживання вітчизняних необроблених

лісоматеріалів, а також контроль за не перевищенням обсягу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів існує корупційний ризик щодо контрабанди таких матеріалів;

2) організаційно-управлінські недоліки зумовлені недосконалістю системи управління та розвитку лісового господарства, відсутністю правових та економічних механізмів, стимулюванням запровадження природозберігаючих технологій, недосконалістю податкової бази, а також нечіткістю визначення правового статусу щодо управління землями під полежахисними лісовими смугами; проблемами кадрового забезпечення та визначення функціональних повноважень Держлісагенства, що виконує і контролюючу і господарюючу функцію; способів вчинення кримінальних правопорушень службовими особами в галузі охорони лісового фонду та розробленої системи ризиків для виявлення потенційних загроз вчинення досліджуваних злочинів (порядок заготівлі, продаж, експорт деревини, територія, де відбувається використання об'єктів лісового фонду), недоліками в організації ведення лісового господарства та постачання продукції через механізм декларацій про операції з деревиною, виробів з деревиною, а також регулювання господарства вітчизняної деревообробки;

3) причини соціального характеру, що свідчать про низький рівень матеріального забезпечення та соціального захисту службових осіб лісового господарства; невизначеність правового статусу працівників правоохоронного органу (обмеженість прав працівників Держлісоохорони); низький рівень екологічної свідомості та відповідальності за стан довкілля.

Причини та умови кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, містяться в економічних відносинах, їх суперечностях відсутності балансу в господарському механізмі, недоліках економічної політики, а також у системі розподілу засобів розвитку галузей господарства.

РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

3.1. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України

Запобігання кримінальним правопорушенням є найбільш перспективний спосіб боротьби зі злочинністю, який дає змогу спрямовувати діяльність на випередження – не дати вчинити кримінальні правопорушення та не допустити появу потерпілих. Саме ефективність запобіжної діяльності полягає не лише в недопущенні вчинення конкретних кримінальних правопорушень, а й не допустити вчинення і суміжних правопорушень. Зміст такої діяльності полягає у своєчасності та означає її орієнтацію на ранніх етапах виникнення детермінант і ситуацій, що створюють загрозу для появи причин злочинів та безпосереднього вчинення кримінального правопорушення.

Загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням у галузі охорони лісового фонду є багаторівневою системою заходів і суб'єктів, що їх здійснюють, які спрямовані на: 1) виявлення та усунення, нейтралізацію причин злочинності, окремих її видів, а також умов, що їм сприяють; 2) виявлення та усунення ситуацій на певних територіях та об'єктах, середовищі, що мотивують або провокують вчинення кримінальних правопорушень; 3) виявлення в структурі населення груп підвищеного ризику та зниження такого ризику; 4) виявлення осіб, потенційна поведінка яких свідчить про можливість вчинення кримінального правопорушення.

Насамперед запобігання є тим напрямом діяльності державних органів, що спрямований на виявлення, усунення, нейтралізацію або послаблення причин та умов злочинності. Зрозуміло, що мета й завдання запобіжної діяльності завжди співвідносяться зі станом та можливостями суспільства. Запобіжна діяльність

здійснюється відповідно до законодавства, компетенції суб'єктів запобіжної діяльності та залучення до такої діяльності громадян України. Її основою є програмно-цільовий підхід з урахуванням всебічного аналізу й прогнозу ситуації та використання на цій основі заходів правового, економічного й управлінського характеру з метою впливу на всю сукупність чинників, що зумовлюють вчинення злочинів. Загальносоціальне запобігання містить заходи соціального, економічного, організаційного та технічного характеру. Уся система заходів будується відповідно до ієрархії причин кримінальних правопорушень, що вчиняються в галузі охорони лісового фонду України. Тому необхідно акцентувати на те, що причини об'єктивного характеру, які не завжди можна елімінувати одразу, можливо поступово та послідовно усувати в процесі вдосконалення суспільних відносин, взагалі суспільства. Такі чинники повинні нейтралізуватися, компенсуватися або блокуватися відповідними заходами, а суб'єктивні чинники є результатом помилок, недоліків і зловживань конкретних керівників, які повинні здійснювати заходи з усунення зазначених причин. Тому загальносоціальне запобігання є різновидом соціального регулювання та управління, тобто планомірного здійснення всього комплексу заходів з протидії злочинності на основі вивчення та передбачення змін у стані, структурі та динаміці злочинності, причин та умов, що зумовлюють протиправні прояви.

На жаль, у зв'язку з об'єктивними й суб'єктивними причинами та процесами, що відбувалися в країні, сталася недооцінка ефективності запобіжної діяльності. Це відображалось і в законодавстві, і в прийнятті управлінських рішень.

Саме тому важливого значення сьогодні набуває здійснення заходів загальносоціального характеру запобігання злочинності, яке повинного реалізуватися в державній політиці. Вітчизняні вчені [26; 20; 25; 115; 70; 227] неодноразово зверталися до необхідності запровадження кримінологічної політики, як системи цілеспрямованих заходів на забезпечення розв'язання соціальних проблем і суперечностей, що призводять до виникнення причин та умов злочинності. Кримінологічна політика за своєю концептуальною сутністю є складовою внутрішньої антикримінальної політики держави, що зумовлена та

взаємопов'язана з заходами антикримінального комплексу [20].

Запобігання злочинності загальносоціальними засобами здійснюється за допомогою всієї сукупності заходів, що забезпечують прогресивний розвиток суспільства, відносин людей в економічній, політичній, духовній та природоохоронній сферах.

Основним напрямом запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, є визнання забезпечення екологічного благополуччя населення пріоритетним напрямом державної політики України, а також пріоритетним напрямом державних контролюючих і правоохоронних органів України. З метою запобігання злочинам у галузі охорони лісового фонду України необхідно забезпечити дотримання екологічного та пов'язаного з ним законодавства України. Заходи загальносоціального запобігання передусім повинні бути спрямовані на розвиток і посилення економіки країни, її екологічної та правової культури. До першочергових заходів необхідно віднести регулювання соціальних процесів взаємодії суспільства та природи, оскільки під час реалізації різноманітних форм власності на лісові ресурси найважливішим завданням є здійснення постійного цілеспрямованого контролю держави за порядком лісокористування. Це також буде сприяти підвищенню і забезпеченню екологічної безпеки держави.

Для забезпечення раціонального використання, а також охорони лісового фонду України важливе значення має системна організація державного управління в цій галузі. В основі класифікації загальносоціальних суб'єктів, діяльність яких покликана на забезпечення державного управління, контролю та нагляду в окресленій галузі, лежить визначені законодавством функції, завдання, компетенції, а також осяг і характер їх повноважень відповідно до національного законодавства. За результатами проведеного дослідження можна виокремити суб'єкти загальносоціального запобігання, до яких належать органи виконавчої влади загальної компетенції та спеціально уповноважені державні органи спеціальної компетенції. Органами виконавчої влади загальної компетенції в досліджуваній сфері є Кабінет Міністрів України, а також виконавчі органи влади [192]. Уряд

України здійснює державне управління в галузі використання, охорони, а також захисту лісового фонду незалежно від права власності на ліси та землі лісового фонду. Така діяльність спрямована на формування відповідної нормативно-правової бази або реалізацію запобіжних заходів за допомогою спеціально утворених спеціально уповноважених органів.

Суб'єктами загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту довкілля та природних ресурсів. Саме Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України спрямовує свою діяльність на реалізацію конституційних прав громадян України на створення умов безпечного навколишнього природного середовища, його захист та охорону. Така діяльність реалізується на підставі нормативно-правових актів, що визначають завдання та заходи в цій сфері, зокрема Лісовим, Земельним, Цивільним, Господарським кодексами, законами України «Про природно-заповідний фонд», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ», «Про охорону земель», «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», постановами Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 року № 555 «Про затвердження Санітарних правил в лісах України», від 12 травня 2007 року № 724 «Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів», від 23 травня 2007 року № 761 «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів», від 16 травня 2007 року № 733 «Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок», від 4 грудня 2019 року № 1142 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених і контролю за не перевищенням обсягу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених», від 21 квітня 2021 року № 392 «Про затвердження Порядку проведення національної інвентаризації лісів та внесення зміни у додаток до Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних», від 3 березня 2021 року № 179 «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030

року», розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 року № 443 «Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року».

Державна політика спрямована на покращання навколишнього природного середовища, а саме на забезпечення захисту та охорони лісового фонду. Саме це є основою системи соціально-економічних відносин як складова національної безпеки та розвитку, і організація такої діяльності покладається на систему державних органів. Засади державної політики визначено в Законі України «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [149], завданням якого є забезпечення безпечного навколишнього природного середовища, запровадження ефективного природокористування у використанні технологій і технік збереження та відновлення екосистем.

Відповідно до Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України воно здійснює державний нагляд за дотриманням вимог законодавства щодо раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів. Особливого значення набуває в цій сфері захист лісового господарства, що передбачає реалізацію державної політики підвищення ефективності законодавства та державного управління використання та охорони лісів України. Важливою такою діяльністю є не лише в умовах вчинення кримінальних правопорушень у сфері лісового господарства, а й в умовах повномасштабної агресії РФ.

З огляду на це, можна дійти висновку, що на державу в особі її органів покладається обов'язок створення умов для збереження лісового фонду не лише як природного ресурсу, а і як природного об'єкта. Однак у зв'язку з сучасними економічними умовами, принципи охорони та раціонального використання лісів, на жаль, ще не стали основою всього законодавства в галузі охорони лісів України.

Важливим заходом загальносоціального характеру є розвиток та вдосконалення законодавства, що спрямовано на забезпечення екологічного благополуччя населення, гарантії якого передбачено в ст. 16 Конституції України «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи

планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави» [74]. З метою забезпечення екологічного благополуччя населення необхідно прийняття законів, що передбачали б і заходи екологічної безпеки, аудит, експертизу та екологічну освіту. Саме така діяльність буде сприяти підвищенню не лише рівня усвідомлення громадянами необхідності охорони, захисту, відновлення лісового фонду України, а й реалізації конкретних заходів.

Ситуація, що склалася в галузі охорони лісового фонду України, за результатами нашого дослідження можна вважати складною. Про це свідчить не лише кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, а й високий рівень латентності досліджуваних злочинів. Цьому сприяла не лише низка факторів, які вже діють тривалий час, а й широкомасштабне вторгнення РФ.

Сьогодні в країні необхідне застосування системи заходів, спрямованих на забезпечення реалізації загальнодержавних, регіональних і місцевих заходів охорони, відновлення, захисту лісового фонду України. Саме врахування особливостей конкретних регіонів, особливо постраждалих від воєнних дій, буде сприяти відновленню лісових масивів на території України. Тому виділення регіонального рівня охорони лісового фонду України буде сприяти вирішенню проблеми відновлення лісів на цих територіях. Зрозуміло, що воєнні дії ще тривають на території окремих областей, а саме Донецькій, Запорізькій, Луганській, Харківській, Херсонській, однак уже сьогодні необхідно визначити пріоритетні напрями, зважаючи на реальний стан територій та завданої шкоди лісовому господарству України. Також система запобіжних заходів повинна враховувати не лише ці області, а й тимчасово окуповану територію Автономної Республіки Крим. Для розробки запобіжних заходів необхідно здійснювати моніторинг ситуації в галузі охорони лісового фонду України саме з огляду на особливості всіх областей країни. І такі заходи повинні бути побудовані на основі застосування не лише економічно вигідних рішень, а й рішень, що будуть спрямовані на відновлення, охорону, збереження не лише лісу та всього навколишнього природного середовища.

Міндовкілля [158] є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику в галузі охорони навколишнього природного середовища та визначає пріоритетні напрями й стратегію розвитку у сфері лісових відносин, відповідає за розроблення, підготовку та прийняття нормативно-правових актів і всіх стратегічних документів на національному рівні в зазначеній сфері [31].

Державне агенство лісових ресурсів [155] є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів і який реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства [155]. На Агенство покладаються функції державного управління: 1) у галузі ведення лісового господарства, а також державного контролю за дотриманням вимог нормативно-правових актів щодо ведення лісового господарства; 2) територіями та об'єктами природно-заповідного фонду в лісах підприємств, установ і організацій, що належать до сфери його управління; 3) веде лісовпорядкування, державний лісовий кадастр та облік лісів; 4) здійснює моніторинг лісів; 5) визначає віднесення лісів до відповідної категорії; 6) визначає вік стиглості деревостанів; 7) організовує видачу в установленому порядку спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів [155].

Саме на цих суб'єктів покладаються обов'язки здійснення контролю та нагляду за виконанням чинного законодавства в галузі охорони лісового господарства. Їх повноваження з управління у сфері управління та використання лісів і земель лісового фонду спрямовані на: 1) забезпечення виконання заходів з відновлення лісів, меліорації земель, раціонального ведення лісового господарства; 2) нормативно-правове забезпечення діяльності лісового фонду України, організація та забезпечення функціонування лісового господарства; 3) забезпечення діяльності проведення лісових аукціонів, а також встановлення порядку їх проведення; 4) встановлення порядку переведення земель лісового фонду в землі іншого призначення, що не пов'язані з веденням лісового господарства, а також вилучення земель лісового фонду. Організаційно-правові заходи регулювання охорони

лісового фонду України передбачають державний облік лісів, ведення лісового кадастру, державний моніторинг лісу, нормування та ліцензування у сфері охорони та використання лісів; розробка програм із охорони лісу; екологічна експертиза проєктів використання та охорони лісів, лісорозведення та лісовідновлення.

Відповідно до завдань, що стоять перед органами виконавчої влади щодо реалізації державної політики в галузі охорони лісового фонду України, необхідно доповнити Положення про Державне агентство лісових ресурсів України:

«3. Основними завданнями Держлісагентства є: 1) реалізація державної політики у сфері лісового та мисливського господарства; 2) внесення на розгляд Міністра захисту довкілля та природних ресурсів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері лісового та мисливського господарства; 3) *розробка та реалізація державної стратегії раціонального лісокористування, що містить у заходи розвитку, захисту, використання, відтворення охорони лісів*».

Зміст та напрями чинної Стратегії [209] полягають у визначенні змісту сфери лісового господарства для екологічного, економічного та соціального змісту діяльності держави, особливо в сучасних умовах воєнного стану. Саме така діяльність зумовлює необхідність системного вдосконалення ведення лісового господарства для забезпечення довгострокових інтересів держави. Напрями діяльності, що визначені в Стратегії як системі лісокористування, передбачають застосування ефективних соціальних, економічних, правових та екологічних рішень щодо оцінки й прогнозування стану розвитку, охорони, відновлення, збереження лісового фонду України. Здійснення Стратегії забезпечується діяльністю всіх рівнів органів виконавчої влади на основі національного законодавства та ратифікованих міжнародних угод.

Стратегія базується на використанні сучасних наукових методів оцінки використання лісових ресурсів під час розробки загальнодержавних і регіональних програм у сфері охорони, відновлення, збереження та використання лісового фонду України. На вимогу Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року з метою вдосконалення системи інформаційного забезпечення лісової галузі відповідно до сучасних вимог щодо збалансованого лісоуправління,

моніторингу та інвентаризації лісів [209] та згідно із запропонованими змінами до повноважень Держлісагентства необхідно внести доповнення й до положень Державної стратегії управління лісами України до 2035 року [31] у розділ IV. «Завдання, спрямовані на досягнення визначених стратегічних цілей, етапи їх виконання, очікувані результати на кожному етапі з відображенням запланованого темпу досягнення цільових показників та орієнтовного обсягу необхідних фінансових, матеріально-технічних, людських та інших ресурсів щодо змісту заходів «Реалізація державної політики»:

З метою реалізації цієї Стратегії Держлісагентство здійснює такі функції та повноваження:

проведення моніторингу діяльності лісокористувачів усіх форм власності шляхом аналізу даних на електронному порталі у сфері лісового господарства, підготовка аналітичних звітів за результатами моніторингу, надсилання звернень щодо виявлених порушень до відповідних правоохоронних та контролюючих органів, що включають :

1) *обстеження територій, що були тимчасово окуповані, або звільнені від окупації (території АР Крим, Донецької, Луганської, Запорізької, Харківської, Херсонських областей). Визначення завданої шкоди воєнними (бойовими) діями, особливо завданої шкоди територіям лісового фонду незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, у тому числі лісові ділянки, захисні насадження лінійного типу та інші лісовкриті землі;*

2) *обстеження територій, що належать до територій природно-заповідного фонду, оцінка завданої шкоди, що спричинена воєнними (бойовими) діями, та визначення напрямів відновлення. До Природно-заповідного фонду належать ділянки суші й водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного*

середовища [203]. Виділення окремо цих територій зумовлено особливим правовим режимом охорони та процесом їх відновлення;

3) обстеження територій природних комплексів, де поєднуються деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище

Під час дії правового режиму воєнного або надзвичайного стану, після закінчення воєнних (бойових) дій та повернення контролю держави над раніше окупованими територіями повинно бути здійснено обстеження лісового фонду та визначення наслідків воєнних (бойових) дій. На основі обстеження лісу та завданої шкоди внаслідок воєнних (бойових) дій Держлісагентством у лісах державних підприємств, установ і організацій, що належать до сфери його управління, здійснюється підготовка документів, де визначається обсяг завданої шкоди (прямі, побічні збитки), визначається оціночна вартість завданого збитку лісовому господарству. Збитки визначаються відповідно експертних висновків».

Стратегія повинна включати дві групи заходів – невідкладні та постійні. Невідкладні, спрямовані на реагування щодо конкретних небезпечних ситуацій (особливого значення в цьому випадку має розробка заходів відновлення лісового фонду на тимчасово окупованих територіях), та заходи, що мають систематичний характер і спрямовані на постійне застосування заходів збереження, відновлення, охорони та використання лісового фонду. Застосування цих заходів потребує постійного аналізу їх ефективності та реагування на результати такої діяльності. Контроль за станом лісового фонду повинен бути покладений на Державну екологічну інспекцію України [156].

Сьогодні екологічна політика нашої держави потребує системного та стратегічного виконання завдання щодо охорони лісового фонду України, що забезпечить мінімізацію ризиків завдання шкоди та уможливить довгострокове відтворення лісів. Основним завданням зазначених заходів буде регулювання використання лісових ресурсів, подолання негативних наслідків і покращання

екологічної ситуації. Ці завдання сьогодні частково намагаються вирішити під час реалізації положень національного законодавства, але врахуванням умов воєнних дій, що призвели до знищення значної частини лісових ресурсів, призводить до погіршення екологічної ситуації та зниження реалізованих заходів. Саме сучасні виклики та загрози вимагають визначення застосування нових підходів для подолання наслідків сучасної ситуації є потреба реалізацію комплексу заходів.

Реалізація невідкладних заходів передбачає використання державної підтримки з огляду на поточну ситуацію та застосування екстрених дій з її виправлення. Зрозуміло, що це буде можливість у короткостроковому періоді (до п'яти років) закласти основи виправлення ситуації на територіях, яким була завдана значна шкода та було знищено значні лісові масиви. Лише застосування стратегічних заходів, що розраховані на тривалий період часу, буде сприяти покращанню ситуації в галузі охорони лісового фонду. У реалізації зазначених заходів велику роль буде відігравати діяльність службових осіб, на яких покладаються функції в галузі охорони лісового фонду. Саме вони будуть визначати особливості територій, що потребують відновлення та застосування необхідних заходів з охорони лісового фонду України. Ухвалення запропонованих змін до Стратегії буде сприяти ефективній координації дій усіх органів державної влади з метою покращання раціонального використання, відновлення та охорони лісу України.

Важливий суб'єкт, на який покладається здійснення системи заходів захисту навколишнього природного середовища та природних ресурсів, є Державна екологічна інспекція, одним з напрямів її діяльності є охорона, захист, відтворення лісів та об'єктів природно-заповідного фонду.

Дослідження стану навколишнього природного середовища здійснюється за допомогою аналізу та узагальнення практики реалізації норм вітчизняного законодавства щодо захисту довкілля та природних ресурсів. Застосування заходів контролю державних органів у частині здійснення делегованих їм повноважень дає можливість забезпечити проведення оцінки впливу на довкілля, негативних

процесів, що відбуваються у сфері змін у стані навколишнього природного середовища.

Стратегічна екологічна оцінка стану довкілля містить саме аналіз природних факторів, але на основі проведеного дослідження доведено, що значну роль у появі негативних наслідків відіграє діяльність людини. А особливу небезпеку викликає діяльність службових осіб, на яких покладається захист навколишнього природного середовища. Неврахування негативних наслідків діяльності службових осіб може обмежити застосування запобіжних заходів та не допустити усунення причин та умов кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України. Тому необхідно доповнити Положення про Державну екологічну інспекцію нормами, які передбачають аналіз і визначення негативних наслідків саме людської діяльності в галузі охорони лісового фонду України, а саме:

Держекоінспекція відповідно до покладених на неї завдань [156]: здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, місцевими органами виконавчої влади про охорону, захист, використання та відтворення лісів, зокрема щодо:

«г) повноти та законності здійснених заходів службовими особами щодо відтворення лісів, зокрема цінними та рідкісними породами дерев, породами, притаманними відповідному регіону, та повноти заходів з догляду за лісовими культурами на землях, призначених під відновлення лісу;

законності надання службовими особами дозволів на добування продуктів лісу та використання лісових ресурсів».

Тому визначення завдань Держекоінспекції щодо контролю за діяльністю службових осіб, на які покладаються повноваження щодо охорони, збереження, відновлення лісового фонду України буде сприяти підвищенню ефективності діяльності службових осіб під час здійснення лісгосподарських заходів, а факти порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища з

боку службових осіб будуть сприяти обмеженню або призупиненню дозволів на використання лісових ресурсів.

Зважаючи на завдання, визначені Концепцією реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища [76], що зумовлені негативними наслідками для природних ресурсів як реальної загрози національній безпеці, необхідно акцентувати на особливості реалізації державної політики у сфері екології, оскільки сучасна ситуація у сфері збереження, відновлення, охорони лісового фонду України свідчить про наявність комплексу чинників, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у досліджуваній сфері, та потребує їх усунення. Неодноразово зосереджувалася увага на тому, що одним із завдань є проведення державного аудиту лісового фонду України з метою розробки управлінських рішень щодо підвищення ефективності охорони лісів. Тому основним завданням діяльності органів виконавчої влади в галузі охорони лісового фонду України на найближчі п'ять років повинно бути проведення класифікації регіонів на підставі екологічного навантаження та оцінки ризиків завдання шкоди: воєнними діями на тимчасово окупованих територіях та на території АР Крим та територіях Державного підприємства «Ліси України». Така діяльність повинна реалізовуватися з метою обстеження стану лісового фонду України. Метою розробки програм обстеження стану лісового фонду України повинна бути діяльність, що спрямована не лише на захист охорони навколишнього природного середовища, а й створення умов для життєдіяльності населення з урахуванням особливостей завданої шкоди лісовому фонду України на тимчасово окупованих територіях.

Така діяльність (перевірка стану лісового фонду України на основі національного законодавства, що регулює організацію лісового господарства, враховуючи показники оцінки діяльності службових осіб у цій галузі, та затверджуються в установленому порядку центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового господарства, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування

державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища) на основі даних кадастру [161] щодо: 1) обліку якісного та кількісного стану лісового фонду України; 2) поділу лісів на категорії залежно від основних виконуваних ними функцій; 3) грошової оцінки лісів (у необхідних випадках); 4) інших показників (завдана шкода воєнними діями, зміни категорій земель у результаті господарської діяльності, стихійні явища тощо) повинна містити:

1) визначення стану лісового фонду України (охорона, відновлення, збереження);

2) визначення ризиків з урахуванням особливостей територій тимчасово окупованих і територій, де відбуваються воєнні дії. І застосування системи нормативів, що містять особливості природно-географічні характеристики регіонів;

3) розробити заходи, спрямовані на відновлення лісового фонду на тимчасово окупованих територіях;

4) після здійснення моніторингу стану лісового фонду визначити території, де буде застосовуватися система заходів ресурсозабезпечення лісів та окремих об'єктів, що найбільше постраждали від воєнних дій та протиправної діяльності людини;

5) аналіз ефективності застосованих заходів щодо охорони, відновлення лісового фонду;

6) аналіз державної політики та національного законодавства у сфері відновлення, збереження та охорони лісового фонду.

Запропоновані заходи повинні бути побудовані за типами територій – тимчасово окуповані території (особливо врахування тих територій, де відбуваються воєнні дії) та інших територій, особливого значення набуває забезпечення збереження, відновлення та охорони Карпатських лісів, лісового фонду Донецької, Харківської, Запорізької областей.

Заходи повинні містити такі напрями діяльності: створення маловідходних і безвідходних підприємств, які застосовують сучасні високотехнологічні техніки та технології під час обробки лісової сировини.

Сьогодні посилена увага зосереджується на інтенсивності антропогенного

впливу та техногенному навантаженні, що зумовлює порушення стану та функціонування лісового фонду, але не визначається саме роль осіб, на які покладається здійснення державного контролю за додержанням вимог лісового законодавства в завданні шкоди лісовій екосистемі. Саме тому пропонуємо здійснення моніторингу (моніторингового контролю), який повинен включати — аналіз даних на основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо виявлення способів вчинення кримінальних правопорушень службовими особами в галузі охорони лісового фонду та завдання шкоди лісовому господарству, встановлення причин та умов цих правопорушень. На основі вивчення способів вчинення кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами, розробляються та застосовуються оптимальні заходи захисту лісів та недопущення вчинення зазначених кримінальних правопорушень. Моніторинг (моніторинговий контроль) повинен містити аналіз ефективності застосованих запобіжних заходів і постійне їх удосконалення. Моніторинг (моніторинговий контроль) є складовою моніторингу стану лісів.

На основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень та опитування працівників, вважаємо за необхідне внесення змін до Порядку організації охорони і захисту лісів [163] щодо вдосконалення системи заходів охорони лісового фонду, зокрема до розділу «Загальні питання» внести доповнення про *«Проведення моніторингу (моніторингового контролю) щодо виявлення способів кримінальних правопорушень, що вчиняються у галузі охорони лісового господарства, та визначення заходів, спрямованих на усунення причин та умов, що їм сприяють, і недопущення їх вчинення. Моніторинг (моніторинговий контроль) є складовою моніторингу стану лісів»*.

Запропонований п. 6 щодо «аналізу державної політики та національного законодавства у сфері відновлення, збереження та охорони лісового фонду України передбачає здійснення експертизи (кримінологічної експертизи) національного законодавства (проектів), підзаконних нормативно-правових актів щодо організації та управління лісовим фондом України з метою усунення недоліків у господарській сфері окремих галузей.

Розробка запобіжних заходів повинна корелюватися з заходами іншого характеру, оскільки контроль неможливо розглядати як єдиний спосіб впливу на злочинність. Саме застосування кримінологічної експертизи дасть можливість виявити та вилучити норми, які можуть сприяти дії криміногенних чинників. У основі такої діяльності покладено прогнозування дії сукупності факторів щодо негативних наслідків. Кримінологічна експертиза передбачає аналіз не лише законопроектів, а й положень чинного законодавства, а також підзаконних нормативно-правових актів – Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади. Така експертиза повинна проводитися за допомогою групової експертної оцінки (залучення фахівців у досліджуваній галузі, працівників Державного бюро розслідувань, Офісу Генерального прокурора, досудового слідства) з метою виявлення та ранжування факторів, що можуть призвести до потенційної появи ризику вчинення кримінального правопорушення. Вітчизняними вченими була запропонована модель кримінологічної експертизи, що проводиться в кримінологічних дослідженнях. На жаль, сьогодні застосовується тільки Методологія проведення антикорупційної експертизи [180]. Результатом проведення такої експертизи й внесення змін до законопроектів є усунення криміногенних чинників та фактичне зменшення кримінальних правопорушень, що вчиняються в галузі охорони лісового фонду України. Про ефективність застосованих заходів може свідчити ступінь змін, що відбуваються залежно від території дії: 1) на території всієї країни; 2) на території області; 3) на території лісового господарства. Однак необхідно зауважити, що ефективність запропонованих загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, також залежить від сукупності заходів соціального, економічного, політичного, культурного та ідеологічного характеру, що спрямовані на розв'язання наявних у суспільстві розбіжностей. Кримінологічна експертиза вирішує питання криміногенності та антикриміногенності тих чи інших положень закону, оскільки детермінація злочинності зумовлена різними процесами життєдіяльності.

Лише системне застосування комплексу заходів, на основі чинного

законодавства, буде сприяти виконанню поставлених завдань у сфері запобігання кримінальним правопорушенням у галузі охорони лісового фонду України. Визначені заходи загальносоціального запобігання мають довгостроковий характер та спрямовані на усунення причин досліджуваних кримінальних правопорушень і результати їх застосування будуть свідчити про поступове покращання криміногенної ситуації в галузі охорони лісового фонду України.

3.2. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України

Спеціально-кримінологічне запобігання є системою заходів, що спрямовані на усунення причин та умов злочинності. Такі заходи здійснюються з урахуванням тактичних і стратегічних завдань, що передбачені функціональними повноваженнями суб'єктів запобіжної діяльності. Зазначений вид запобіжної діяльності здійснюється спеціальними уповноваженими суб'єктами та спрямований на сукупність негативних правових, економічних, соціальних факторів, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень службовими особами в галузі охорони лісового фонду України. У визначенні заходів спеціально-кримінологічного запобігання необхідно зосередити увагу на плануванні, підготовці та формуванні єдиної системи профілактичних, законодавчих та організаційних заходів.

Одним з основних напрямів спеціально-кримінологічного запобігання є вдосконалення кримінального законодавства, що дає можливість оптимального правового регулювання діяльності службових осіб у галузі охорони лісового фонду України. Нормативно-праві акти завжди розроблюються та приймаються не лише для врегулювання суспільних процесів, а й недопущення вчинення протиправних діянь. Зрозуміло, що оцінка результативності норм права не може розглядатися окремо від засобів її забезпечення. Завданням кримінального законодавства є правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності,

громадського порядку й громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням [88]. Для реалізації визначених завдань встановлюється кримінальна відповідальність та інші заходи кримінально-правового характеру. Безпосередня загальна превентивна мета кримінального законодавства міститься в можливості впливати на свідомість нестійких громадян для того, щоб вони утрималися від вчинення кримінальних правопорушень.

У розділі VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля», а саме в ст. 245, 247, 252 КК України передбачена відповідальність за посягання на об'єкти рослинного світу та природно-заповідного фонду. З огляду на результати дослідження та роль службових осіб, що вчиняють зазначені кримінальні правопорушення, пропонуємо внести доповнення щодо відповідальності службових осіб, які вчиняють зазначені кримінальні правопорушення. Призначення покарання за вчинення кримінального правопорушення зумовлено кваліфікуючими ознаками, відповідно до них і визначається ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення. Оскільки саме на службових осіб покладається «здійснення функції представників влади чи місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління з спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом» [88]. Такими особами, що виконують функції збереження, відтворення, невиснажливого використання лісових ресурсів та об'єктів лісового фонду України є посадові особи Держлісагентства, Республіканського комітету Автономної Республіки Крим з питань лісового і мисливського господарства, обласних управлінь лісового та мисливського господарства і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства [157]. Також до

посадових осіб лісової охорони відповідно відносять «Положення про державну лісову охорону, лісову охорону інших постійних лісокористувачів та власників лісів» посадових осіб підприємств, установ, організацій, які не належать до сфери управління Держлісагентства, та в постійному користуванні або власності яких перебувають ліси.

Тому пропонуємо доповнити:

Стаття 245. Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу

1. Знищення або пошкодження лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, вздовж залізниць, а також стерні, сухих дикоростучих трав, рослинності або її залишків на землях сільськогосподарського призначення вогнем чи іншим загальнонебезпечним способом, або *службовою особою, яка виконує покладені на неї обов'язки, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з її службовим становищем,* -

караються штрафом від п'яти тисяч чотирьохсот до дев'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, якщо вони спричинили загибель людей, масову загибель тварин або інші тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Стаття 247. Порухення законодавства про захист рослин

Порухення правил, установлених для боротьби зі шкідниками і хворобами рослин, та інших вимог законодавства про захист рослин, що спричинило тяжкі наслідки,

ті самі дії вчинені службовою особою, яка виконує покладені на неї обов'язки, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з її службовим становищем -

карається штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот годин, або пробаційним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк.

Стаття 252. Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду

1. Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду

ті самі дії вчинені службовою особою, яка виконує покладені на неї обов'язки, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з її службовим становищем -

карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років».

Ефективність спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, є діяльність спеціальних суб'єктів, саме на яких покладається виявлення, припинення та запобігання кримінальних правопорушень. Спеціально-кримінологічне запобігання є органічною частиною загальносоціального запобігання, яке спрямовує свою діяльність на конкретні протиправні прояви. Прикладними засадами запобіжної діяльності є розуміння злочинності не лише як сукупності кримінальних правопорушень, а і як соціального явища. Саме такий підхід дає можливість розробити систему запобіжних заходів, спрямованих не лише на розв'язання соціальних проблем і усунення причин та умов кримінальних правопорушень, що реалізується за допомогою загальносоціального запобігання, а й протидію кримінальним правопорушенням за допомогою спеціальних суб'єктів.

Вітчизняна наука визначає запобіжну діяльність як багаторівневу систему заходів, що здійснюється з боку державних органів, громадських організацій та окремих громадян, що спрямована на послаблення та усунення причин та умов злочинності, окремих видів кримінальних правопорушень та конкретних злочинів. Насамперед в основі спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним

правопорушенням у галузі охорони лісового фонду, що вчиняється службовими особами, є дві складові: 1) вплив на причини злочинності; 2) вплив на потенційних правопорушників з метою недопущення або мінімізації злочинних проявів.

Заходи спеціально-кримінологічного запобігання завжди спрямовано на певну сферу суспільних відносин, конкретні території, категорії осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення, а також місця, де прогнозується вчинення кримінальних правопорушень. Розподіл запобіжної діяльності на заходи загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання зумовлено спрямованістю застосування заходів нейтралізації причин та умов злочинності та впливу на осіб, які є потенційними суб'єктами кримінальних правопорушень.

Такими спеціально уповноваженими суб'єктами є Державне бюро розслідувань України, Національна поліція України, Спеціальна екологічна прокуратура Офісу Генерального прокурора, Державна лісова охорона України, Державна охорона природно-заповідного фонду України та ін.

В основі такої діяльності покладено сукупність повноважень, що визначені нормативно-правовими актами та відомчими наказами.

Одним з основних суб'єктів запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду, є Державне бюро розслідувань, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції [172]. До неї належить здійснення запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, вчинених службовими особами та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України. До їх повноважень належить припинення та розкриття кримінальних правопорушень, вжиття заходів щодо відшкодування завданих державі збитків і шкоди, забезпечення можливості для конфіскації коштів та іншого майна, одержаного внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, у порядку, визначеному законодавством [172].

Важливу роль у здійсненні заходів спеціально-кримінологічного запобігання відіграє державний контроль, який забезпечує спостереження стану лісового фонду та лісових ресурсів за допомогою патрулювання, перевірок, рейдів, охорони об'єктів від неправомірного проникнення, встановлення пропускного режиму, припинення протиправних дій. Необхідно акцентувати на те, що з процесами реорганізації органів державної виконавчої влади, що здійснюють таку діяльність, державний контроль піддається послабленню. У цих умовах прокуратура несе на собі основне навантаження, компенсуючи недоліки державного контролю. Під час реалізації спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням органи прокуратури відіграють особливу роль. По-перше, саме на них покладається здійснення нагляду за виконанням законодавства в галузі охорони лісового фонду, застосовують заходи щодо виявлення та припинення кримінальних правопорушень. По-друге, здійснюючи нагляд за виконанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове розслідування у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду. По-третє, прокуратура здійснює координацію діяльності всіх правоохоронних органів у протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля. Посилену увагу прокурори спрямовують на виявлення та усунення незаконних правових актів, правопорушень у галузі охорони лісового фонду України. Заходи, що застосовуються прокуратурою, пов'язані з винесенням постанов і позовів та іншою роботою в цій галузі.

Важливу роль відіграє спеціалізована екологічна прокуратура.

На Спеціалізовану екологічну прокуратуру Офісу Генерального прокурора покладається здійснення організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення у сфері охорони навколишнього природного середовища, розслідування у яких здійснюється Головними слідчими управліннями Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України, центральним апаратом Бюро економічної безпеки України, які вчинені службовими особами, які здійснюють державний контроль, нагляд та управління в галузі охорони захисту,

використання та відтворення лісів; забезпечення контролю за ефективністю організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням обласними прокуратурами, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляду за додержанням законів при проведенні слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, участі у судовому провадженні та підтримання публічного обвинувачення, оскарження судових рішень, реалізації інших повноважень прокурора в судах у кримінальних провадженнях у сфері охорони навколишнього природного середовища [160].

Повноваженнями Державної лісової охорони, що входить до складу Державного лісового агенства, є здійснення державного контролю за додержанням вимог лісового та мисливського законодавства; забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу, запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у сфері лісового господарства, а також використання лісових ресурсів [157]. Така діяльність спрямована на дотримання лісокористувачами вимог національного законодавства в галузі охорони лісового фонду України та недопущення вчинення ними кримінальних правопорушень.

На Службу державної охорони природно-заповідного фонду України [159] покладається здійснення заходів з охорони та забезпечення збереження природних заповідників, до яких належать ландшафтні, біосферні, зоологічні, дендрологічні, національні, регіональні природні парки, ботанічні сади, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, а також регіональних парків.

Аналіз діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в галузі охорони лісового фонду України дав підстави визначити їх повноваження та напрями їх діяльності, що спрямована на недопущення та припинення порушень природоохоронного законодавства: 1) здійснення заходів, що спрямовані на забезпечення охорони, захисту навколишнього природного середовища, а саме лісового фонду; 2) забезпечення організації діяльності лісового господарства та раціонального використання лісових ресурсів; 3) організація діяльності щодо використання та відтворення лісового фонду України; 4) проведення обстеження

стану лісових ресурсів (кількісна та якісна характеристика породного та вікового складу деревостану); 5) ведення лісовпорядкування; 6) вимагати дотримання режиму використання лісових ресурсів, що передбачено національним законодавством; 7) притягнення винних осіб за порушення законодавства в галузі охорони довкілля і використання лісових ресурсів.

Отже, заходи спеціально-кримінологічного запобігання мають локальний і конкретний характер, що реалізується працівниками правоохоронних органів та системою кримінальної юстиції. Особливостями їх застосування є ті криміногенні обставини, що виявлені в процесі досудового розслідування та вивчення матеріалів кримінального провадження, або є результатом спеціального вивчення стану й тенденцій кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду України. Саме за допомогою застосування заходів спеціально-кримінологічного запобігання можливо виявити та вплинути на криміногенні обставини, а їх усунення дасть можливість запобігти вчиненню кримінального правопорушення окремими особами.

Важливою складовою застосування заходів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, є спеціальні заходи, що спрямовані на вивчення специфічних закономірностей протиправної поведінки та способів вчинення кримінальних правопорушень. Вивчення та узагальнення матеріалів дає можливість розробити заходи як спеціального рівня, так і загальносоціального. Розробка зазначених заходів на основі мотиваційних закономірностей сприяє науковому прогнозуванню особливостей протиправної поведінки. Це дає можливість розробити найбільш ефективні запобіжні заходи, а знання мотивації протиправної поведінки службових осіб, що здійснюють повноваження в галузі охорони лісового фонду оптимально впливати на особистість. Використання прогностичних висновків, що базуються на об'єктивній інформації про фактичну поведінку особи в реальних умовах його життєдіяльності та виконання службових обов'язків, дає змогу, з одного боку – визначити необхідні передумови запобіжних заходів, а з іншого, – створити умови для усунення ситуації, що сприяє вчиненню кримінального правопорушення.

Вважаємо, що послідовне співвідношення характеру та ієрархії запобіжних заходів з характером та ієрархією причин, заходи спеціально-кримінологічного запобігання повинні бути спрямовані саме на специфічну групу осіб (службові особи), що вчиняє кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду України. Ці заходи становлять конкретизацію заходів запобігання щодо окремої групи осіб. Усунення можливо тих криміногенних обставин, що негативно впливають на службових осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду, які діють у теперішній час та прогнозовані в майбутньому. Радикально зовнішні криміногенні умови мотивації можливої протиправної поведінки можуть бути усунені або нейтралізовані саме заходами спеціально-кримінологічного запобігання. Удосконалення заходів організаційно-управлінського характеру впливає на певну категорію осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення. Оскільки застосування таких заходів має значний потенціал щодо усунення причинного комплексу протиправної поведінки. На жаль, аналіз сучасної ситуації (криміногенної ситуації, яка містить не лише стан і тенденції кримінальних правопорушень, що вчиняються особами в галузі охорони лісового фонду України, а й причини та їх умови) не дає можливості розробити оптимістичний прогноз на найближче майбутнє. Однак сьогодні ми маємо можливість розробити систему ризиків вчинення кримінальних правопорушень службовими особами в галузі охорони лісового фонду України.

На цій основі повинна була розроблена методологія визначення ризиків лісовому фонду з урахуванням стану завданої шкоди службовими особами під час вчинення кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду України. Відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [195] під ризиком розуміється ймовірність виникнення негативних наслідків від провадження господарської діяльності та можливий розмір втрат від них, що вимірюється в кількісних та якісних показниках. Відповідно до постанови КМ України «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду

(контролю) за додержанням нормативно-правових актів щодо ведення лісового господарства Державним агентством лісових ресурсів» виділяються три види ризику у сфері господарської діяльності (високий (від 41 до 100 балів), середній (від 21 до 40 балів) або незначний ступінь ризику (від 0 до 20 балів). Критеріями оцінки ступеня ризику є порушення нормативно-правових актів щодо ведення лісового господарства, виявлених протягом останніх трьох років, що передують плановому періоду. Необхідно акцентувати на те, що під час визначення критеріїв передбачено завдання шкоди в провадженні господарської діяльності та визначенні періодичності проведення планових заходів державного нагляду (контролю). Однак, на наш погляд, необхідно зосередити увагу на діяльності службових осіб, на які покладається охорона лісового фонду України, оскільки настання потенційних негативних наслідків зумовлено виконанням цими особами своїх повноважень. Відповідно до Національної оцінки ризику контрольованої деревини для України, що була розроблена процедурою FSC-PRO-60-002 V 3-0, було визначено [276] систему індикаторів, що дають змогу виявити комплекс чинників, що впливає на зміст, якість господарської діяльності в лісовому господарстві. Ця діяльність пов'язана з організацією дотримання екологічного законодавства, збереження, охорони, відновлення лісового фонду України. Посилена увага буде спрямована на індикатори класифікації категорій лісів, а також реалізацію положень національного законодавства в галузі охорони та збереження лісового фонду. Особливо значення набуває оцінювання ризику в межах категорії 1) Нормативні акти, що регулюють заготівлю деревини та Охоронювані території та види (індикатори 1.8, 1.9) у межах «Категорія 1. Незаконно заготовлена деревина» і визначений ризик. Саме у визначенні повноважень службових осіб, на які покладається охорона лісового фонду, є ризик порушення чинного законодавства. Під час визначення ризику зверталася увага на те, що наявність системи суб'єктів, на які покладається охорона лісового фонду, виявлення кримінальних правопорушень та їх розкриття, є сукупністю тих факторів, які забезпечують встановлення низького ризику для цих показників. Але в результаті проведеного дослідження та встановлення способів вчинення кримінальних правопорушень службовими особами в галузі охорони

лісового фонду України такий ризик можна вважати визначеним відповідно до принципу обачності, що підтверджується не лише фактами виявлення кримінальних правопорушень, а й завданими збитками за матеріалами кримінальних проваджень.

З метою ефективної реалізації запобіжних заходів спеціальними суб'єктами кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду України передбачено створення інтегрованої системи, спроможної забезпечити реалізацію реформ [76] у сфері природоохоронної діяльності, а також посилення відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень і злочинів проти навколишнього природного середовища, а також під час охорони лісових ресурсів.

Важливими напрямками діяльності суб'єктів є їх форми взаємодії, що передбачають спільну діяльність під час аналізу даних про стан і тенденції злочинності, обміну інформацією щодо кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, розробки узгоджених програм профілактики досліджуваних правопорушень (з урахуванням територіальних особливостей) та аналізу ефективності застосованих запобіжних заходів, а також удосконалення правового регулювання запобігання кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду України. У результаті проведеного дослідження заходами спеціально-кримінологічного запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, є:

1. Організація об'єктивного статистичного обліку, соціологічних та інших форм інформації про криміналізацію процесів у галузі охорони лісового фонду України;

2. Систематичний моніторинг та аналіз даних щодо стану й тенденцій кримінальних правопорушень проти довкілля, а саме лісового господарства. Систематичність моніторингу стану злочинності зумовлена змінами в соціальних, економічних, політичних процесах. Криміногенність може змінюватися залежно від різноманітних політичних, соціально-економічних та правових обставин.

3. Безперервне прогнозування кримінальних правопорушень (способів їх вчинення), їх детерміністської зумовленості на найближчий час і віддалену

перспективу.

4. Відстеження суспільно небезпечної поведінки, що набуває масового характеру, але не є криміналізованим видом поведінки з метою своєчасної розробки необхідних форм контролю та реагування на них, за умови їх криміналізації.

5. Розрахунок сил і засобів, необхідних для ефективного контролю та запобігання злочинності (що включають: а) розробку та реалізацію комплексних і цільових програм запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України; б) фінансування та матеріально-технічне забезпечення запобіжних заходів).

6. Аналіз ефективності та витрат контролю, застосування запобіжних заходів у усуненні та нейтралізації причин та умов злочинності й недопущення вчинення кримінальних правопорушень. Врахування змін, що відбуваються у криміногенній ситуації, під час застосування заходів запобігання.

7. Удосконалення заходів спеціально-кримінологічного запобігання з урахуванням змін у криміногенній ситуації та ефективності застосованих заходів.

Водночас правоохоронні органи не завжди можуть володіти всією повнотою інформації, силами та засобами для боротьби з кримінальними правопорушеннями в галузі охорони лісового фонду. Така діяльність здійснюється Держлісоохороною. У межах своєї компетенції в запобіжній діяльності беруть участь і інші органи державної влади. Негативно впливає на застосування заходів спеціально-кримінологічного запобігання відсутність екологічної поліції, на яку б було покладено здійснення превентивних заходів і недопущення вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля [270], більш того консолідація сил і засобів є необхідним для захисту законних прав та інтересів громадянина, суспільства, держави.

Велику роль у підвищенні профілактичного впливу на кримінальні правопорушення відіграє посилення координації та взаємодії правоохоронних і контролюючих органів у сфері запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля. Тому, на нашу думку, є необхідним створення Координаційної ради, повноваженнями якої буде об'єднання сил, засобів та суб'єктів запобігання

кримінальним правопорушенням проти довкілля.

Також важливим засобом запобігання є розробка основних напрямів удосконалення науково-методичного забезпечення діяльності правоохоронних органів у боротьби з кримінальними правопорушеннями проти довкілля, організації системи підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів на основі поглиблення їх природоохоронної спеціалізації.

Висновки до розділу 3

Заходами загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду, є система дій, спрямованих на регулювання соціальних процесів взаємодії суспільства та природи, постійного цілеспрямованого контролю держави за порядком лісокористування, що забезпечує екологічну безпеку держави.

За результатами проведеного дослідження були виділені суб'єкти загальносоціального запобігання, до яких належать органи виконавчої влади загальної компетенції та спеціально-уповноважені державні органи спеціальної компетенції, діяльність яких спрямована на формування відповідної нормативно-правової бази та/або реалізацію запобіжних заходів за допомогою спеціально утворених спеціально уповноважених органів.

У результаті проведеного дослідження відповідно до завдань, що стоять перед органами виконавчої влади щодо реалізації державної політики в галузі охорони лісового фонду України, запропоновано:

1) доповнення Положення про Державне агентство лісових ресурсів України щодо заходів: «3. Основними завданнями Держлісагентства є: 3) *розробка та реалізація державної стратегії раціонального лісокористування, що містить заходи розвитку, захисту, використання, відтворення охорони лісів*»;

2) Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року щодо проведення моніторингу діяльності лісокористувачів усіх форм власності шляхом аналізу даних на електронному порталі у сфері лісового

господарства, підготовка аналітичних звітів за результатами моніторингу, надсилання звернень щодо виявлених порушень до відповідних правоохоронних і контролюючих органів, що включають :

1) обстеження територій, що були тимчасово окуповані, або звільнені від окупації (території АР Крим, Донецької, Луганської, Запорізької, Харківської, Херсонських областей). Визначення завданої шкоди воєнними (бойовими) діями, особливо завданої шкоди територіям лісового фонду незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, у тому числі лісові ділянки, захисні насадження лінійного типу та інші лісовкриті землі;

2) обстеження територій, що належать до територій природно-заповідного фонду, оцінка завданої шкоди, що спричинена воєнними (бойовими) діями та визначення напрямів відновлення. До Природно-заповідного фонду належать ділянки суші та водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного й рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища. Виділення окремо цих територій зумовлено особливим правовим режимом охорони та процесом їх відновлення;

3) обстеження територій природних комплексів, де поєднуються деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного й навколишнє природне середовище.

Під час дії правового режиму воєнного або надзвичайного стану, після закінчення воєнних (бойових) дій та повернення контролю держави над раніше окупованими територіями повинно бути здійснено обстеження лісового фонду та визначення наслідків воєнних (бойових) дій. На основі обстеження лісу та завданої шкоди внаслідок воєнних (бойових) дій Держлісагентством у лісах державних

підприємств, установ і організацій, що належать до сфери його управління, здійснюється підготовка документів, де визначається обсяг завданої шкоди (прямі, побічні збитки), визначається оціночна вартість завданого збитку лісовому господарству. Збитки визначаються відповідно експертних висновків». Стратегія передбачає – невідкладні (передбачають реагування на конкретні небезпечні ситуації – відновлення лісового фонду на тимчасово окупованих територіях) та постійні (що мають систематичний характер і спрямовані на постійне застосування заходів збереження, відновлення, охорони та використання лісового фонду). Контроль за станом лісового фонду повинен бути покладений на Державну екологічну інспекцію України;

3) Відповідно до повноважень Державної екологічної інспекції, як одного з суб'єктів загальносоціального запобігання, пропонується доповнення повноважень щодо здійснення «державного нагляду (контролю) за додержанням центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, місцевими органами виконавчої влади про охорони, захисту, використання та відтворення лісів, зокрема щодо:

«повноти та законності здійснених заходів службовими особами щодо відтворення лісів, зокрема цінними та рідкісними породами дерев, породами, притаманними відповідному регіону, та повноти заходів з догляду за лісовими культурами на землях, призначених під відновлення лісу;

законності надання службовими особами дозволів на добування продуктів лісу та використання лісових ресурсів»;

4) запропоновано заходи щодо проведення державного контролю (інвентаризації) лісового фонду України з метою розробки управлінських рішень щодо підвищення ефективності охорони лісів.

Така діяльність з метою контролю (перевірки стану лісового фонду України на основі національного законодавства, що регулює організацію лісового господарства, враховуючи показники оцінки діяльності службових осіб у цій галузі, та затверджуються в установленому порядку центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового господарства, за

погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища) на основі даних кадастру проводиться обстеження: 1) стану лісового фонду України (охорона, відновлення, збереження); 2) визначення ризиків з урахуванням особливостей територій тимчасово окупованих та територій, де відбуваються воєнні дії. І застосування системи нормативів, що містять особливості природно-географічні характеристики регіонів; 3) розроблення заходів спрямованих на відновлення лісового фонду на тимчасово окупованих територіях; 4) після здійснення моніторингу стану лісового фонду визначити території, де буде застосовуватися система заходів ресурсозабезпечення лісів та окремих об'єктів, що найбільше постраждали від воєнних дій та протиправної діяльності людини; 5) аналіз ефективності застосованих заходів щодо охорони, відновлення лісового фонду; 6) аналіз державної політики та національного законодавства у сфері відновлення, збереження та охорони лісового фонду. Запропоновані заходи побудовані за типами територій – тимчасово окуповані території/звільнені території (особливо врахування тих територій, де відбуваються воєнні дії) та інших територій, особливого значення набуває забезпечення охорони Карпатських лісів;

5) проведення моніторингу (моніторингового контролю), який включає – аналіз даних на основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо виявлення способів вчинення кримінальних правопорушень службовими особами в галузі охорони лісового фонду та завдання шкоди лісовому господарству, встановлення причин та умов цих правопорушень;

б) на основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень та опитування працівників, вважаємо за необхідне внесення змін до Порядку організації охорони і захисту лісів щодо удосконалення системи заходів охорони лісового фонду, зокрема до розділу «Загальні питання» внести доповнення положення про *«Проведення моніторингу (моніторингового контролю) щодо виявлення способів кримінальних правопорушень, що вчиняються у галузі охорони лісового господарства та визначення заходів, спрямованих на усунення причин та умов, що їм сприяють, та недопущення їх вчинення. Моніторинг (моніторинговий*

контроль) є складовою моніторингу стану лісів»;

7) застосування кримінологічної експертизи національного законодавства (проектів), підзаконних нормативно-правових актів щодо організації та управління лісовим фондом України з метою усунення недоліків у господарській сфері окремих галузей. Проведення експертизи здійснюється групами експертів (залучення фахівців у досліджуваній галузі, працівників Державного бюро розслідувань, Офісу Генерального прокурора, досудового слідства) з метою виявлення та ранжування факторів, що можуть призвести до потенційної появи ризику вчинення кримінального правопорушення;

8) визначено, що спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням є комплексом заходів, спрямованим на усунення причин та умов кримінальних правопорушень та недопущення вчинення їх службовими особами в галузі охорони лісового фонду України. Суб'єктами такої діяльності є спеціально уповноважені органи, діяльність яких передбачена функціональними обов'язками відповідно до національного законодавства та реалізується: 1) у впливі на причини злочинності; 2) впливі на потенційних правопорушників з метою недопущення або мінімізації злочинних проявів. До них належать: Державне бюро розслідувань, Національна поліція України, Спеціальна екологічна прокуратура Офісу Генерального прокурора, Державна лісова охорона України, Державна охорона природно-заповідного фонду України та ін.;

9) у межах заходів спеціально-кримінологічного запобігання запропоновано вдосконалення кримінального законодавства щодо відповідальності службових осіб:

Стаття 245. Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу

1. Знищення або пошкодження лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, вздовж залізниць, а також стерні, сухих дикоростучих трав, рослинності або її залишків на землях сільськогосподарського призначення вогнем чи іншим загальнонебезпечним способом, або *службовою особою, яка виконує покладені на неї обов'язки, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з її службовим становищем,* -

караються штрафом від п'яти тисяч чотирьохсот до дев'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, якщо вони спричинили загибель людей, масову загибель тварин або інші тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Стаття 247. **Порушення законодавства про захист рослин**

Порушення правил, установлених для боротьби зі шкідниками і хворобами рослин, та інших вимог законодавства про захист рослин, що спричинило тяжкі наслідки,

ті самі дії вчинені службовою особою, яка виконує покладені на неї обов'язки, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з її службовим становищем -

карається штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот годин, або пробаційним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк.

Стаття 252. **Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду**

1. Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду

ті самі дії вчинені службовою особою, яка виконує покладені на неї обов'язки, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з її службовим становищем -

карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років»;

10) запропонована методологія визначення ризиків лісовому фонду з урахуванням стану завданої шкоди службовими особами під час вчинення кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду України та визначено систему індикаторів, що дають змогу виявити комплекс чинників, що впливає на зміст, якість господарської діяльності в лісовому господарстві. Під ризиком розуміється ймовірність виникнення негативних наслідків від провадження господарської діяльності та можливий розмір втрат від них, що вимірюється у кількісних та якісних показниках. Критеріями оцінки ступеня ризику є порушення нормативно-правових актів щодо ведення лісового господарства, виявлених протягом останніх трьох років, що передують плановому періоду. Необхідно акцентувати на те, що у визначенні критеріїв передбачено завдання шкоди під час провадження господарської діяльності та визначення періодичності проведення планових заходів державного нагляду (контролю);

11) запропоновано форми взаємодії спеціальних суб'єктів, що здійснюють заходи запобігання кримінальним правопорушенням в галузі охорони лісового фонду, що передбачають: спільну діяльність під час аналізу даних про стан і тенденції злочинності, обміну інформацією щодо кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, розробки узгоджених програм профілактики досліджуваних правопорушень (з урахуванням територіальних особливостей) та аналізу ефективності застосованих запобіжних заходів, а також удосконалення правового регулювання запобігання кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду України.

ВИСНОВКИ

1. Дослідження охорони довкілля були проведені вітчизняними вченими, що сформулювали фундаментальні засади правового регулювання охорони навколишнього природного середовища. Такі дослідження були проведені в межах окремих галузей права, що сприяло створенню доктрини кримінальних правопорушень проти довкілля та виключення з законодавства дублюючих нормативних приписів, а також диференціації юридичної відповідальності за правопорушення проти довкілля. Посилену увагу було скеровано на вивчення стану, структури, динаміки окремих видів кримінальних правопорушень проти довкілля, їх детермінанти та запропоновані заходи запобігання їм. Результати досліджень сприяли застосуванню наукового підходу до виділення окремого виду екологічної злочинності, що сприяло визначенню запобіжних заходів у цій сфері. Наукові праці вітчизняних учених, що досліджували кримінально-правову відповідальність службових осіб, сприяли формулюванню положень та визначенню особливості відповідальності за вчинення ними кримінальних правопорушень. Однак, попри значне та ретельне теоретичне дослідження правопорушень проти довкілля, в науці кримінального права та кримінології донині не було досліджено стан, тенденції, динаміку, причини та умови кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України. Результати наукових здобутків вітчизняних учених стали фундаментом для подальшого кримінально-правового вивчення та розробки заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України.

2. Вивчення розвитку історії національного законодавства щодо правової регламентації охорони лісового фонду України дало змогу дійти висновку щодо періодизації правової охорони лісового фонду України, а також відповідальності службових осіб під час здійснення діяльності в зазначеній сфері. Аналіз законодавства дав можливість сформулювати та обґрунтувати етапи розвитку законодавства у сфері регулювання відносин лісокористування та правових заходів з

охорони лісу в період становлення та розвитку законодавства (X–XIX ст.). Перший період характеризується встановленням права власності на ліси, що є природним джерелом задоволення державних та приватних потреб, і формується система покарань за посягання на державні ліси. Важливим етапом розвитку законодавства в цей період є розвиток кодифікації лісової сфери. Другий період (радянської влади) – період організації ведення державного лісового господарства, формування державного лісового кадастру (20 роки XX ст.) та правового режиму відповідальності службових осіб, на які покладається відповідальність у сфері охорони, збереження, відновлення лісового фонду. В основі правового регулювання – прийняття Лісового кодексу, що визначав раціональне використання лісів, їх охорону і захист, відтворення та підвищення продуктивності, підвищення соціалістичної законності в галузі лісових відносин. Відповідальність за порушення лісового господарства передбачалася Кримінальним кодексом (1960) у главі «Господарські злочини»; третій період це – чинне національне законодавство (XXI ст.), де відображена державна політика щодо правового режиму лісів, спеціального використання лісових ресурсів, управління, збереження, відновлення та охорони лісового фонду України та визначення правових засад щодо діяльності службових осіб у галузі охорони лісового фонду.

3. Характеристика зарубіжного законодавства у сфері охорони лісового фонду дає підстави дійти висновку щодо загальних рис, що притаманні кримінальній відповідальності за вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень:

1) відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень у галузі охорони лісу в розділах, що передбачена за злочини проти довкілля, природних ресурсів і навколишнього середовища або злочини, пов'язані з охороною флори і фауни (Латвійська Республіка, Республіка Польща, Королівства Іспанія, ФНР);

2) відповідальність за посягання на лісовий фонд міститься в розділах господарських злочинів (Республіка Болгарія, Естонська республіка);

3) віднесення злочинів про довкілля до групи злочинів і проступків проти суспільного здоров'я (КК Швейцарської Конфедерації, КК Австрійської Республіки). Для законодавства окремих країн передбачено відповідальність за

посягання проти довкілля разом із суспільними протиправними діями (наприклад, створення пожежної ситуації), або окремі протиправні дії (створення загрози рослинному світу) належать до кримінальних правопорушень проти власності;

4. Аналіз стану і тенденцій кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, виявив характерні тенденції вчинення досліджуваних злочинів:

1) кримінальні правопорушення проти довкілля становлять незначну частку посягань у структурі всіх кримінальних правопорушень (1,07 %); 2) кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень протягом досліджуваного періоду з 2013 року до 2024 року постійно змінювалася – 2013–2018 роки було зменшення кількості зареєстрованих правопорушень, але з 2019 року починається їх збільшення: 2019 року (+6,3 %), 2020 року (+17,4 %), 2021 року (+15,8 %). Дані за 2023 та 2024 роки свідчать щодо стабільності ситуації (дані за 2014–2022 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях); 3) 2013–2016 роки відбувалося зменшення загальної кількості кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду, але з 2021 року статистичні дані відображають їх зростання, а саме «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» 2021 року +62,3 %, у великих та особливо великих розмірах 2021 року +10,7 %. І різке зменшення 2022 року – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 318,6 %; у великих та особливо великих розмірах -96,4 %, але період зниження триває лише один рік і вже, починаючи з 2023 року, відбувається зростання – у великих та особливо великих розмірах +99,3 %; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем +86,7%, 2024 року ця тенденція залишається – кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, вчинені в лісовому господарстві зростають на 19,7 %, з них прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди +30,7 %.

У вивченні кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в лісовій галузі, були визначені стабільні тенденції, що характеризують поступове їх зростання та невелику частку в структурі як всієї злочинності, так і кримінальних правопорушень проти довкілля. Однак важливою складовою, що характеризує стан і тенденції досліджуваних кримінальних правопорушень, є вивчення кількості осіб, які їх вчинили. Спеціально організоване дослідження дає підстави дійти висновку щодо збільшення кількості зазначених правопорушень і кількості осіб, що ними були вчинені. Про це свідчать дані офіційної статистики та проведене вивчення матеріалів кримінальних проваджень. Відбувається збільшення кількості службових осіб, що вчинили кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового господарства, – 2017 року (+11,7 %), 2019 року (+4,3 %), 2020 року (+60,1 %), 2021 року (+11,0 %), 2022 року (+69,4 %), 2023 року (+23,7 %), 2024 року (+60,4 %). Необхідно акцентувати, що 2018 року (-22,5 %) є виключенням із загальної тенденції. Небезпечним є збільшення кількості осіб, що вчиняють злочини у лісовому господарстві у складі організованої групи (у середньому кожного року відбувалося збільшення кількості зазначених кримінальних правопорушень +18,1 %).

Найбільшу частку кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду, становлять Харківська, Закарпатська та Чернівецька області, найбільша шкода завдана в Харківській (20,9 млн грн), Волинській (17,2 млн грн), Київській (13 млн грн), Вінницькій (понад 9,7 млн грн), Херсонській, Львівській (417 507 тис грн) та областях, на які припадає понад 22 % від загальної суми встановлених у сфері охорони лісового господарства збитків.

Під час проведення дисертаційного дослідження було вивчено 274 кримінальних проваджень, відкритих за ч. 1 ст. 245, ч. 2 ст. 245, ст. 247, ч. 1 ст. 252, ч. 2 ст. 252, ч. 1 ст. 364, ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 365, ч. 2 ст. 365, ч. 3 ст. 365, ч. 1 ст. 367, ч. 2 ст. 367, ч. 3 ст. 367 КК України.

Кримінальні провадження були відкриті слідчими підрозділами Державного бюро розслідувань (41,9 %), прокуратурою (31,3 %), слідчими підрозділами Національної поліції України (26,6 %). 72,2 % кримінальних проваджень було

відкрито за фактом вчинення правопорушення, на основі виявлення ознак кримінального правопорушення – 90,8 %, на стадіях – закінчений злочин (91,6 %), а замах на злочин (8,3 %). Способи вчинення – перевищення службових повноважень (25,1 %), перевищення службових повноважень, що спричинило тяжкі наслідки (22,6 %) та зловживання службовим становищем (21,5 %), службове підроблення даних щодо якості лісової деревини (30,6 %), а саме лісова продукція (круглі лісоматеріали) реалізується як дров'яна деревина або деревина для технологічних потреб, зі заниженням характеристик сортності та обсягу.

5. Вивчення кримінологічної характеристики службових осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду, дало можливість встановити особливості поведінки, яка зумовлена елементарними органічними потребами, до того ж духовна сфера недостатньо розвинута, інтереси в більшості випадків обмежуються забезпеченням особистих і сімейних потреб (фінансове забезпечення сім'ї, навчання дітей, особливо дорослих дітей, що мають власні сім'ї). Ступінь інтенсивності прояву криміногенної активності та особливостей протиправної поведінки характеризується: а) за ступенем активності (61,6 %): активна (особа свідомо вчиняла кримінальне правопорушення, усвідомлювала наслідки власних дій та створювала ситуацію для вчинення кримінального правопорушення) – 63,9 %; пасивна (особа не намагалася уникнути ситуації, яка переростає в кримінальне правопорушення) – 39,09 %; б) за змістом (38,3 %) є неправомірною, коли особа свідомо вчиняє протиправне діяння (74,2 %) та необачна (особа ненавмисно, під впливом певних обставин вчинює протиправне діяння – 25,7 %).

На основі вивчення результатів даних про осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення в галузі охорони лісового фонду, було розроблено типологію: 1) «ситуативний тип» – вчиняють протиправні діяння під впливом ситуації гострої необхідності в коштах, або доступності протиправного результату, окремі особи цього типу не завжди є активними у створенні таких ситуацій; 2) «конформіський тип» – особи з нестійкою позитивною спрямованістю, для них характерна мінімальна негативна спрямованість; 3) «патологічний тип» – характеризуються

системною, усвідомленою протиправною діяльністю та втягненням до неї інших осіб.

Протиправна поведінка осіб базується на сформованості поглядів і переконань, які зумовлені життєвим та професійним досвідом, що сприяв формуванню установки щодо можливості та безкарності вчинення кримінальних правопорушень.

6. Детермінантами кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду, є комплекс правових, економічних і соціальних процесів, що відображають суспільно-правовий розвиток держави в цей період. Проведений аналіз причин та умов дають підстави їх визначити та ранжувати за змістом: 1) недоліки правового характеру зумовлені недосконалістю та неврегульованістю національного законодавства щодо забезпечення соціального та економічного розвитку країни. Національне законодавство, що регулює захист, раціональне природокористування, охорону лісового фонду України має частковий характер щодо забезпечення комплексних заходів щодо охорони, відновлення та збереження лісового фонду України, що призводить до недостатнього фінансування та розвитку лісового господарства; неврегульованість продажу необробленої деревини щодо заборони вивезення за межі митної території України лісоматеріалів та пиломатеріалів цінних і рідкісних порід дерев, строкові обмеження експорту необроблених лісоматеріалів, обмеженість моніторингу внутрішнього споживання необроблених матеріалів, що призводить до неконтрольованого експорту лісоматеріалів; 2) організаційно-управлінські недоліки системи управління та розвитку лісового господарства, відсутність правових та економічних механізмів, стимулювання запровадження природозберігаючих технологій, недосконалість податкової бази, а також нечіткість визначення правового статусу щодо управління землями під полезахисними лісовими смугами; проблемами кадрового забезпечення та визначення функціональних повноважень Держлісагенства, що виконує і контролюючу, і господарюючу функцію; способи вчинення кримінальних правопорушень службовими особами в галузі охорони лісового фонду зумовлені відсутністю

розробленої системи ризиків для виявлення потенційних загроз вчинення досліджуваних злочинів (порядок заготівлі, продажу, експорту деревини, території, де відбувається використання об'єктів лісового фонду); 3) соціальні чинники пов'язані з низьким рівнем матеріального забезпечення та соціального захисту службових осіб лісового господарства; невизначеність правового статусу працівників правоохоронного органу (обмеженість прав працівників Держлісоохорони); низький рівень екологічної свідомості та відповідальності за стан довкілля.

Детермінанти кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, є комплексом неврегульованості правового захисту, недосконалості економічних відносин, суперечностей у діяльності у сфері охорони, збереження, відновлення лісового господарства України.

7. Заходами загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду, є система дій, спрямованих на регулювання соціальних процесів взаємодії суспільства та природи, постійного цілеспрямованого контролю держави за порядком лісокористування, що забезпечує екологічну безпеку держави. Суб'єктами загальносоціального запобігання є органи виконавчої влади загальної компетенції та спеціально уповноважені державні органи спеціальної компетенції, діяльність яких спрямована на формування відповідної нормативно-правової бази та/або реалізацію запобіжних заходів за допомогою спеціально утворених спеціально уповноважених органів.

На основі проведеного дослідження запропоновано:

1) доповнення Положення про Державне агентство лісових ресурсів України щодо заходів: «3. Основними завданнями Держлісагентства є: 3) *розробка та реалізація державної стратегії раціонального лісокористування, що містить заходи розвитку, захисту, використання, відтворення охорони лісів*»;

2) Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року щодо проведення моніторингу діяльності лісокористувачів усіх форм

власності шляхом аналізу даних на електронному порталі у сфері лісового господарства, підготовки аналітичних звітів і результатів моніторингу, надсилання звернень щодо виявлених порушень до відповідних правоохоронних та контролюючих органів, що включають :

1) обстеження територій, що були тимчасово окуповані, або звільнені від окупації (території АР Крим, Донецької, Луганської, Запорізької, Харківської, Херсонських областей). Визначення завданої шкоди воєнними (бойовими) діями, особливо завданої шкоди територіям лісового фонду незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, у тому числі лісові ділянки, захисні насадження лінійного типу та інші лісовкриті землі.

2) обстеження територій, що належать до територій природно-заповідного фонду, оцінка завданої шкоди, що спричинена воєнними (бойовими) діями, та визначення напрямів відновлення. До Природно-заповідного фонду належать ділянки суші й водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу навколишнього природного середовища. Виділення окремо цих територій зумовлено особливим правовим режимом охорони та процесом їх відновлення.

3) обстеження територій природних комплексів, де поєднуються деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного та навколишнє природне середовище.

Під час дії правового режиму воєнного або надзвичайного стану, після закінчення воєнних (бойових) дій та повернення контролю держави над раніше окупованими територіями повинно бути здійснено обстеження лісового фонду та визначення наслідків воєнних (бойових) дій. На основі обстеження лісу та завданої

шкоди внаслідок воєнних (бойових) дій Держлісагентством у лісах державних підприємств, установ і організацій, що належать до сфери його управління, здійснюється підготовка документів, де визначається обсяг завданої шкоди (прямі, побічні збитки), визначається оціночна вартість завданого збитку лісовому господарству. Збитки визначаються відповідно до експертних висновків»;

3) відповідно до повноважень Державної екологічної інспекції як одного з суб'єктів загальносоціального запобігання пропонується доповнення повноважень щодо здійснення «державного нагляду (контролю) за додержанням центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, місцевими органами виконавчої влади про охорони, захисту, використання та відтворення лісів, зокрема щодо:

«повноти та законності здійснених заходів службовими особами щодо відтворення лісів, зокрема цінними та рідкісними породами дерев, породами, притаманними відповідному регіону, та повноти заходів з догляду за лісовими культурами на землях, призначених під відновлення лісу;

законності надання службовими особами дозволів на добування продуктів лісу та використання лісових ресурсів»;

4) запропоновано заходи щодо проведення державного контролю (інвентаризації) лісового фонду України з метою розробки управлінських рішень щодо підвищення ефективності охорони лісів.

Така діяльність з метою контролю (перевірки стану лісового фонду України на основі національного законодавства, що регулює організацію лісового господарства, враховуючи показники оцінки діяльності службових осіб у цій галузі, та затверджуються в установленому порядку центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового господарства, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища) на основі даних кадастру проводиться обстеження: 1) стану лісового фонду України (охорона, відновлення, збереження); 2) визначення ризиків з врахуванням особливостей територій тимчасового окупованих та територій, де відбуваються

воєнні дії. І застосування системи нормативів, що містять особливості природно-географічні характеристики регіонів; 3) розробки заходів, спрямованих на відновлення лісового фонду на тимчасово окупованих територіях; 4) після здійснення моніторингу стану лісового фонду визначення території, де буде застосовуватися система заходів ресурсозабезпечення лісів та окремих об'єктів, що найбільше постраждали від воєнних дій та протиправної діяльності людини; 5) аналіз ефективності застосованих заходів щодо охорони, відновлення лісового фонду; 6) аналіз державної політики та національного законодавства у сфері відновлення, збереження та охорони лісового фонду. Запропоновані заходи побудовані за типами територій – тимчасово окуповані території/звільнені території (особливо врахування тих територій, де тривають воєнні дії) та інших територій, особливого значення набуває забезпечення охорони Карпатських лісів;

5) проведення моніторингу (моніторингового контролю), який включає – аналіз даних на основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо виявлення способів вчинення кримінальних правопорушень службовими особами в галузі охорони лісового фонду та завдання шкоди лісовому господарству, встановлення причин та умов цих правопорушень;

б) на основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень та опитування працівників, вважаємо за необхідне внесення змін до Порядку організації охорони і захисту лісів щодо удосконалення системи заходів охорони лісового фонду. До розділу «Загальні питання» внести доповнення до положення про *«Проведення моніторингу (моніторингового контролю) щодо виявлення способів кримінальних правопорушень, що вчиняються в галузі охорони лісового господарства, та визначення заходів, спрямованих на усунення причин та умов, що їм сприяють, та недопущення їх вчинення. Моніторинг (моніторинговий контроль) є складовою моніторингу стану лісів»*;

7) застосування кримінологічної експертизи національного законодавства (проектів), підзаконних нормативно-правових актів щодо організації та управління лісовим фондом України з метою усунення недоліків у господарській сфері окремих галузей. Проведення експертизи здійснюється групами експертів (залучення

фахівців у досліджуваній галузі, працівників Державного бюро розслідувань, Офісу Генерального прокурора, досудового слідства) з метою виявлення та ранжування факторів, що можуть призвести до потенційної появи ризику вчинення кримінального правопорушення.

8. Визначено поняття спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду, що є комплексом заходів, спрямованих на усунення причин та умов кримінальних правопорушень і недопущення вчинення їх службовими особами в галузі охорони лісового фонду України. Суб'єктами такої діяльності є Державне бюро розслідувань, Національна поліція України, Спеціальна екологічна прокуратура Офісу Генерального прокурора, Державна лісова охорона України, Державна охорона природно-заповідного фонду України та ін.

9. У межах заходів спеціально-кримінологічного запобігання запропоновано вдосконалення кримінального законодавства щодо відповідальності службових осіб:

Стаття 245. Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу

1. Знищення або пошкодження лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, вздовж залізниць, а також стерні, сухих дикоростучих трав, рослинності або її залишків на землях сільськогосподарського призначення вогнем чи іншим загальнонебезпечним способом, або *службовою особою, яка виконує покладені на неї обов'язки, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з її службовим становищем,* -

караються штрафом від п'яти тисяч чотирьохсот до дев'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, якщо вони спричинили загибель людей, масову загибель тварин або інші тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Стаття 247. Порухення законодавства про захист рослин

Порухення правил, установлених для боротьби зі шкідниками і хворобами рослин, та інших вимог законодавства про захист рослин, що спричинило тяжкі

наслідки,

ті самі дії вчинені службовою особою, яка виконує покладені на неї обов'язки, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з її службовим становищем -

карається штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот годин, або пробаційним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк.

Стаття 252. Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду

1. Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду

ті самі дії вчинені службовою особою, яка виконує покладені на неї обов'язки, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з її службовим становищем -

карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років».

10. Удосконалення методології визначення ризиків лісовому фонду з урахуванням стану завданої шкоди службовими особами під час вчинення кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду України та визначено систему індикаторів, що дають змогу виявити комплекс чинників, що впливає на зміст, якість господарської діяльності в лісовому господарстві. Під ризиком розуміється ймовірність виникнення негативних наслідків від провадження господарської діяльності та можливий розмір втрат від них, що вимірюється в кількісних та якісних показниках. Критеріями оцінки ступеня ризику є порушення нормативно-правових актів щодо ведення лісового господарства, виявлених

протягом останніх трьох років, що передують плановому періоду. Необхідно акцентувати на те, що у визначенні критеріїв передбачено завдання шкоди під час провадження господарської діяльності та встановлення періодичності проведення планових заходів державного нагляду (контролю).

11. Визначено форми взаємодії спеціальних суб'єктів, що здійснюють заходи запобігання кримінальним правопорушенням в галузі охорони лісового фонду, що передбачають: спільну діяльність під час аналізу даних про стан і тенденції злочинності, обміну інформацією щодо кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України, розробки узгоджених програм профілактики досліджуваних правопорушень (з урахуванням територіальних особливостей) та аналізу ефективності застосованих запобіжних заходів, а також удосконалення правового регулювання запобігання кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративний кодекс УСРР : затв. ВУЦВК від 12 жовт. 1927 р. *ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: https://ips.ligazakon.net/document/kp270014?an=59&ed=0000_00_00.
2. Акімов М. Законотворчість як фактор впливу на безпеку суспільства (на прикладі законопроекту реєстр. № 9579 від 07 серп. 2023 р.). *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 верес. 2023 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ, 2023. С. 40–44.
3. Алексеєнко Т. Ф. Мотивація соціальної поведінки та механізми її формування. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. 2010. Вип. 14, кн. I. С. 12–22. URL: https://lib.iitta.gov.ua/2425/1/%D0%90%D0%BB%D1%94%D0%BA%D1%81%D1%94%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%A2.%D0%A4._%D0%9C%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8_%D1%82%D0%B0_%D0%BC%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC%D0%B8_%D1%97%D1%97_%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf.
4. Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України. Київ : Атіка, 2012. 368 с.
5. Андрушко П. П. Реформування антикорупційного законодавства України: процес продовжується. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.(10–11 жовт. 2013 р. / [редкол. В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін.]. Харків, 2013. С. 481–485.
6. Арсентьев Д. С. Виконання міжнародно-правових зобов'язань як підстава криміналізації зловживання владою або службовим становищем. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 27 жовт. 2022 р.) / ДонДУВС.

Кропивницький, 2022. С. 367–369.

7. Арсентьев Д. С. Кримінально-правова характеристика об'єкту зловживання владою або службовим становищем. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 685–689.

8. Арсентьев Д. С. Окремі ознаки об'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 316–322.

9. Арсентьев Д. С. Особливості розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 364 та 191 Кримінального кодексу України. *Актуальні питання діяльності підрозділів кримінальної поліції* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 14 квіт. 2023 р.) ДонДУВС. Кропивницький, 2023. С. 436–438.

10. Арсентьев Д. С. Періодизація становлення та розвитку кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем як корупційного кримінального правопорушення. *Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 1 лип. 2022 р.) / ДонДУВС. Кропивницький, 2022. С. 399–401.

11. Арсентьев Д. С. Теоретико-прикладні підходи до визначення ознак суб'єкту зловживання владою або службовим становищем. *Правові новели*. 2022. № 17. С. 229–236.

12. Бабенко В. І. Організаційно-правові аспекти прокурорського нагляду за додержанням законів про охорону довкілля : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2004. 20 с.

13. Бевзенко В. М. Управління природно-заповідним фондом в Україні: організаційно-правові питання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2005. 214 с.

14. Безгинський Б. Г. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2022. 195 с.

15. Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 верес. 2023 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.]. Київ : ДНДІ МВС України, 2023. 301 с.

16. Бова А. Динаміка та соціально-демографічні відмінності в оцінці моральної припустимості правопорушень в Україні. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 верес. 2023 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ, 2023. С. 53–61.

17. Бондаренко О. С. Історичний аспект формування поняття «неправомірна вигода». *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія : Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2014. № 2 (31). С. 20–23.

18. Бутирін Є. О. Запровадження органів земського самоврядування в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX ст. та їх правове становище. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал*. Серія Право. №13(25), 2022.

19. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія / МВС України ; НАВС. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 433 с.

20. Василевич В. В. Щодо основних принципів кримінологічної політики. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2016 р.) / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. С. 38–41. URL: <http://www.naiou.kiev.ua/files/naukova-diynalist/naukovizaxodi/zbirnuki/zbir-tez-kriminol.pdf>.

21. Виноградова А. І. Розслідування порушень законодавства про захист рослин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 19 с.

22. Вознюк А. А., Дудоров О. О. Незаконне збагачення: у пошуках дієвої моделі кримінально-правової заборони. *Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці)*. Київ, 2022. С. 448–459.

23. Вознюк А. А., Титко А. В. Кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 2. С. 46–62. URL: <https://visnykprau.com/index.php/journal/article/view/306/221>.

24. Голіна В. В. Вибрані праці. Харків : Право, 2020. – 592 с. : іл

25. Голіна В. В., Колодяжний М. Г. Кримінологічна політика України: сутність та передумови її формування. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. праць. 2012. Вип. 23. С. 53–63.

26. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2012. 304 с.

27. [Господарський кодекс України](#) : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

28. Гузоватий О. І., Титаренко О. О. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні та деяких зарубіжних країнах : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 260 с.

29. Данилишин Б. М. Наукові нариси з економіки природокористування : монографія. Київ : РВПС України НАН України, 2008. 280 с.

30. ДБР підозрює лісничого з Полтавщини у незаконній вирубці лісу на майже 450 тис. грн. *Державне бюро розслідувань* : [сайт]. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-pidozryue-lisnichogo-z-poltavshhini-u-nezakonnij-virubci-lisu-na-majzhe-450-tis.-grn>.

31. Державна стратегія управління лісами України до 2035 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2021 р. № 1777-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text>.

32. Джужа О. М., Моїсеєв Є. М., Василевич В. В. Кримінологія : спец. курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини) : навч. посіб. Київ : Атіка, 2001. 368 с.

33. Довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (липень – серпень 2021 р.). *Центр Разумкова* : [сайт]. URL: <https://is.gd/fmmkr8>.

34. Дослідницький портал про законодавство США. *LexisNexis* : [сайт]. URL: <https://law.lexisnexis.com/infopro/zimmermans/>.

35. Дребот О. І. Система державного управління природно-заповідним фондом України та її регіонів. *Регіональна економіка*. 2011. № 4. С. 205–209.

36. Дудовров О. О., Письменський Є. О. Кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу : практ. посіб. / МВС України ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2017.

213 с.

37. Дудоров О. О. Відповідальність за посадові злочини у сфері оподаткування: питання кваліфікації та вдосконалення законодавства (закінчення). *Підприємництво, господарство і право*. 2000. № 1. С. 32–39.

38. Дудоров О. О. Проблеми кваліфікації злочину, передбаченого статтею 368 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 1. С. 80–98.

39. Дудоров О. О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за одержання хабаря : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1994. 196 с.

40. Дудоров О. О. Ризак Я. В. Проблемні питання вимагання неправомірної вигоди при вчиненні підкупу службової особи юридичної особи приватного права. *Вісник Кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 180–191.

41. Дудоров О. О., Зеленов Г. М. Істотна шкода і тяжкі наслідки як ознаки складів злочинів у сфері службової діяльності: проблеми тлумачення кримінального закону. *Право України*. 2015. № 12. С. 69–82.

42. Єгорова Т. П. Охорона лісів за законодавством України та країн СНД: порівняльно-правовий аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2015. 248 с.

43. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2>.

44. За даними Державної служби статистики щодо товарної структури зовнішньої торгівлі України. *Державна служба статистики* : [сайт]. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2018_u.html.

45. Завгородня В. М. Майнова відповідальність за порушення лісового законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2003. 198 с.

46. Загибель лісових насаджень за причинами (2010–2022). *Скільки-скільки?* : [сайт]. URL: <https://skilky-skilky.info/wp-content/uploads/2023/06/Zahybel-lisovykh-nasadzhen-za-prychynamy-u-2010-2022-rokakh.pdf>.

47. Загиней-Заболотенко З. А. Визначеність vs невизначеність кримінального законодавства України. *Право України*. 2020. № 2. С. 67–80.

48. Загиней-Заболотенко З. А. Позбавлення права обіймати певні посади або

займатися певною діяльністю як основне покарання за окремі форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 479–482.

49. Загороднюк С. О. Неправомірна вигода як предмет корупційних злочинів. *Правова система: теорія і практика*. 2014. № 2. С. 47–49.

50. Задорожний А. А. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері службової діяльності. *Право і безпека*. 2012. № 2 (44). С. 105–111.

51. Задоя К. Узагальнення проблем застосування законодавства, що встановлює відповідальність за корупційні злочини / ред. М. Хавронюк ; Центр політико-правових реформ. Київ : ЦППР, 2019. 32 с. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/uzagalnennya-problemzastosuvannya-zakonodavstva-shho-vstanovlyuye-vidpovidalnist-za-koruptsijni.pdf>.

52. Заїчко О. В. Запобігання незаконній порубці або незаконному перевезенню, зберіганню, збуту лісу : монографія / наук. ред. Б. М. Головкін. Харків : Право, 2019. 192 с.

53. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

54. Законодавство США. *HG.org* : [сайт]. URL: <http://www.hg.org/usfederalgovt.html>.

55. Захарко О. Внутрішня мотивація як психологічний феномен. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2008. № 3. С. 143–148.

56. Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань за 2016–2020 роки. *Державне бюро розслідувань* : [сайт]. URL: <https://dbr.gov.ua/news/kriminalni-pravoporushennya-u-sferi-lisovogo-gospodarstva-yaki-rozsliduvani-slidchi-dbr-u-2016-2020-rokah>.

57. Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань за 2020 рік. Київ : ДБР, 2021. 50 с. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/zvit/zvit-sajt.pdf>.

58. Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань за 2021 рік. *Державне бюро розслідувань* : [сайт]. URL: <https://dbr.gov.ua/reports/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2021-rik>.

59. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Державної стратегії управління лісами України до 2035 року / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Київ, 2020. 120 с. URL: <https://mepr.gov.ua/files/docs/Proekt/23022021/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB2.pdf>.

60. [Земельний кодекс України](#) : Закон України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

61. Землянська О. В. Особливості мотивації злочинної поведінки особистості. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 квіт. 2019 р.) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 129–131.

62. Злочини проти довкілля : кримінально-правова характеристика : практич. посіб. / [О. О. Дудоров, Д. В. Каменський, В. М. Комарницький, М. В. Комарницький, Р. О. Мовчан] ; за ред. О. О. Дудорова. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 616 с.

63. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. І. Шакуна. Київ : Алерта, 2012. 160 с.

64. Івана М. Россі, Лаура Поп та Таммар Бергер. Отримати повне уявлення про державних службовців : керівництво з ефективного фінансового декларування. Вашингтон, округ Колумбія : Світовий банк, 2017. 142 с. (Серія книг «Повернення викрадених активів» (StAR)). doi:10.1596/978-1-4648-0953-8. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/305361500922924866/pdf/112302-UKRANIAN-142p-StARGettingtheFullPictureonPublicOfficialsUKR.pdf>.

65. Іванова Н. Г. Запобігання злочинним посяганням на рослинний світ (за матеріалами Донецького регіону України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 19 с.

66. Інструкція з ведення електронного обліку деревини : затв. наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 27 верес. 2021 р. № 621. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1343-21#n14>.

67. Карчевський М. Аналіз даних щодо протидії злочинності в Україні. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 верес. 2023 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ, 2023. С. 246–251.

68. Кісілюк Е. М. Службова особа як суб'єкт корупційних злочинів. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (31 берез. 2017 р., м. Харків, Україна). Харків, 2017. С. 95–96. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_03_2017/pdf/42.pdf.

69. Книженко С. О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування екологічних злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 19 с.

70. Коваленко А. В. Поняття кримінологічної політики держави в діяльності Національної поліції України. *Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 223–228.

71. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон УРСР від 07 груд. 1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

72. Конопельський В. Я., Будяченко О. М. Кримінальна відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу : монографія. Одеса : ОДУВС, 2021. 240 с.

73. Конституції зарубіжних країн: Великобританія, Франція, Німеччина, Італія. *Crimpravo* : [сайт]. URL: <http://crimpravo.ru/page/zar-uk/>.

74. Конституція (Основний Закон) Української РСР : прийнята 20 квіт. 1978 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001#Text.

75. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР.

Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

76. Концепцією реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища : затв. розпор. Кабінету Міністрів України від 31 травн. 2017 р. № 616-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2017-%D1%80#Text>.

77. Користін О. Є. Розвиток стратегічної безпекової компоненти на основі «Intelligence». *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів)* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 07 верес. 2022 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ ; Харків, 2022. С. 34–39.

78. Користін О. Є., Свиридюк Н. П. Оцінювання гібридних загроз та спроможностей протидії їм при формуванні стратегічних комунікацій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2023. Вип. 77, ч. 2. С. 66–74. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283807/278010>.

79. Корнякова Т. В. Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля : монографія. Київ : Ін Юре, 2011. 408 с.

80. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.

81. Костицький В. В. Екологія перехідного періоду: держава, право, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні). [2-ге вид.]. Київ : Укр. інформаційно-правовий центр, 2001. 175 с.

82. Крижановський О. М. Кримінологічні засади формування та реалізації стратегії запобігання злочинам у сфері господарської діяльності_ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2018. 19 с.

83. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS 173) : підписана 27 січ. 1999 р. ; ратифікована Україною 18 жовт. 2006 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101.

84. Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції 2023 рік : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. юриста України М. Г. Вербенського. Київ : ДНДІ МВС України, 2024. 306 с.

85. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції. 2021 рік : монографія / [М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. Г. Вербенського. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 340 с.

86. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції. 2022 рік : монографія / [М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. Г. Вербенського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 440 с.

87. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. [4-те вид., перероб. і допов.]. Харків : Право, 2010. 586 с.

88. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

89. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / відп. ред. С. С. Яценко, В. І. Шахун. Київ : Правові джерела, 1998. 1088 с.

90. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#Text>.

91. Кримінальні правопорушення у сфері лісового господарства, які розслідували слідчі ДБР у 2020–2021 роках. *Державне бюро розслідувань* : [сайт]. URL: <https://dbr.gov.ua/news/kriminalni-pravoporushennya-u-sferi-lisovogo-gospodarstva-yaki-rozsliduvали-slidchi-dbr-u-2020-2021-rokah>.

92. Кримінологія : підручник / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ : Освіта України, 2020. 611 с.

93. Кубальський В. Н. Проблемні питання імплементації положень міжнародних антикорупційних конвенцій в законодавство України про кримінальну відповідальність. *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 365–369.

94. Кулик О. Г. Злочинність як соціальне явище: суттєві ознаки та визначення поняття. *Наука і правоохоронна*. 2017. № 1 (35). С. 125–132.

95. Кулик О. Огляд громадської безпеки та цивільного захисту в Україні: змістовні та методичні питання проведення. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення* : матеріали наук.-практ. круглого столу

(м. Київ, 26 верес. 2023 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ, 2023. С. 8–13.

96. Кулик О., Наумова І. Особливості безпекової ситуації в Україні в умовах війни. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 верес. 2023 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ, 2023. С. 74–80.

97. Лазаренко В. А. Адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 Київ, 2010. 20 с.

98. Лазор О. Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2004. 530 с.

99. Лемешко О. М. Аналіз змін та доповнень до КК України щодо протидії корупції. *Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 8–9 жовт. 2015 р.) / [редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін.]. Харків, 2015. С. 390–392.

100. Литвак О. М. Держава і злочинність : монографія. Київ : Атіка, 2004. 304 с.

101. Лісовий кодекс : Закон України від 21 січ. 1994 р. № № 3852-ХІІ. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>.

102. Любар М.Г. Кадрове забезпечення органів поліції російської імперії в українських губерніях у кінці хviii – першій половині ХІХ ст. Історичні та правові аспекти розвитку української державності. С. 186 –196.

103. Мартиненко В. О. Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2019. 187 с.

104. Мартиненко В. О. Результати дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем державних службовців в Україні. *Visegrad journal on Human Rights*. 2019. № 2. С. 41–46.

105. Мартиновський В. Особливості декларування осіб уповноважених на

виконання функцій держави або місцевого самоврядування під час воєнного стану. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 верес. 2023 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ, 2023. С. 89–93.

106. Матвійчук В. К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : монографія. Київ : Нац. акад. упр., 2011. 368 с.

107. Матюшенко О. І. Проблемні питання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за колабораційну діяльність. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1 (17). С. 110–119.

108. Мельник О. В. Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 19 с.

109. Мельник О. В. Територіальна розповсюдженість злочинного забруднення довкілля в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. 2010. № 4. С. 384–393.

110. Мельник О. В., Поліщук Г. С., Левченко Ю. О. Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2014. 159 с.

111. Мельник П. В. Правова охорона лісів Карпатського регіону України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Івано-Франківськ, 2002. 195 с.

112. Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 05 жовт. 2022 р. № 414. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#n14>.

113. Методичні рекомендації для здійснення оцінки ризиків та вразливості соціально-економічних секторів та природних складових до зміни клімату : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 03 черв. 2023 р. № 386. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0386926-23#Text>.

114. Методичні рекомендації з питань кваліфікації корупційних злочинів, передбачених ст. ст. 3641 , 3651 , 3652 , 3682 , 3683 , 3684 , 3692 КК України / О. Г.

Кальман, В. М. Куц, Я. О. Триньова, Н. М. Ярмиш. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2012. 60 с.

115. Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2018. 505 с.

116. Михайленко Д. Г. Обґрунтування необхідності дії норм механізму фінансового контролю щодо осіб, які припинили виконувати функції держави або місцевого самоврядування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 2 (11). С. 68–73.

117. Мікулін Д. М. Розвиток лісового права на українських землях у ХІХ столітті. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_1_18

118. Міндовкілля: 13,2 млрд гривень - приблизна оцінка збитків лісової галузі України внаслідок вторгнення рф. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України* : [сайт]. URL: <https://mepr.gov.ua/13-2-mlrd-gryven-pryblyzna-otsinka-zbytkiv-lisovoyi-galuzi-ukrayiny-vnaslidok-vtorgnennya-rf/>.

119. Москаленко С. І. Адміністративно-правове регулювання в сфері екологічної безпеки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 20 с.

120. Музика А. Національна безпека України як політично чутлива проблема сьогодення. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 верес. 2023 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ, 2023. С. 14–20.

121. Мусиченко О. Щодо поняття зрозумілості кримінального закону. *Юридичний вісник*. 2014. № 5. С. 257-262. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2014_5_47

122. На Одещині ДБР викрило масштабну незаконну рубку дерев у нацпарку «Куяльницький». *Державне бюро розслідувань* : [сайт]. URL: <https://dbr.gov.ua/news/na-odeshhini-dbr-vikriilo-masshtabnu-nezakonnu-rubku-derev-u-nasparku-kuyalnickij>.

123. Навроцький В. О. Кримінально-правове значення зміни законодавчої характеристики наслідків злочинів у сфері службової діяльності. *Кримінальне право: традиції та новації* : матеріали міжнар. круглого столу, присвяч. 90-літтю з дня народж. видат. вченого, Героя України, акад. В. В. Сташиса (Полтава – Харків, 9–10 лип. 2015 р.). Полтава ; Харків, 2015. С. 34–37.

124. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / наук. ред. М. І. Хавронюк. Київ : Ваіте, 2018. 472 с.

125. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / В. С. Ковальський, О. І. Миколенко, Є. Л. Стрельцов, О. І. Клименко. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 380 с.

126. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України : станом на 5 берез. 2018 р. / [Д. С. Азаров та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея ; Нац. акад. внутр. справ. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

127. Національна оцінка ризику контрольованої деревини для України Розроблена згідно з процедурою FSC-PRO-60-002 V 3-0 : [сайт]. URL: https://ua.fsc.org/sites/default/files/2021-12/FSC-NRA-UA%20V1-1%20FSC%20%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA%D1%83%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_0.pdf.

128. Некрасов В. А. Окремі аспекти застосування ризик-орієнтованого підходу (РОП) у запобіганні криміналізації економіки. *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів)* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 07 верес. 2022 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ ; Харків, 2022. С. 41–46.

129. Нестеренко Н. М. Адміністративно-правові засади реалізації екологічної

функції держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 217 с.

130. Ніпіаліді О. Ю. Кримінологічний аналіз стану економічної злочинності в Україні. *Правова просвіта*. 2018. № 6. URL: http://www.pravo.nauka.com.ua/pdf/6_2018/22.pdf.

131. Новик В. А. Детермінанти корупційних правопорушень у сфері охорони лісового фонду України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали VI Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021. С. 319–322.

132. Новик В. А. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду України. *Київський часопис права*. 2023. № 4. С. 102–106 с.

133. Новик В. А. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду України в умовах збройної агресії РФ. *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів)* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 07 верес. 2022 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. І. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ ; Харків, 2022. С. 143–148.

134. Новик В. А. Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду України. *Правнича освіта й наука: виклики воєнного стану та перспективи повоєнної України* : матеріали загальноакадемічної підсумк. наук.-теорет. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених (Київ, 18 трав. 2023 р.) / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2023. С. 61–63.

135. [Новик В. А. Кримінально-правова охорона лісового фонду України. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. № 5. С. 144–148. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/index.php/prikarpatskij-yuridichnij-visnik-5-2021.](http://pjuv.nuoua.od.ua/index.php/prikarpatskij-yuridichnij-visnik-5-2021)

136. Новик В. А. Кримінально-правової охорони лісового фонду України. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. ; упоряд. А. А. Вознюк, О. М. Шармар, О. А. Федоренко] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2022. С. 172–175.

137. Новик В. А. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері охорони лісового фонду України в умовах збройної агресії рф. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2022. С. 233–235.

138. Новик В. А. Особливості вчинення кримінальних правопорушень службовими особами в галузі охорони лісового фонду України. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Київ, 27 вересня 2024 р.) [редкол.: М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, Л. В. Лісниченко та ін.]. Вінниця, 2024. С. 239–242.

139. Новик В. А. Охорона лісового фонду України в умовах збройної агресії рф. *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20 квіт. 2022 р.) : електрон. вид. / [упоряд. : Є. Письменський] ; Нац. акад. внутр. справ ; Львів. держ. ун-т внутр. справ ; Дніпропет. держ. ун-т внутр. справ ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Київ – Львів – Дніпро, 2022. С. 41–43.

140. Новик В. А. Охорона лісового фонду України як забезпечення права людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля. *Реалізація права особи на професійну (професійно-технічну) освіту* : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини (м. Київ, 7 груд. 2023 р.) / ДНДІ МВС України. Київ, 2024. С. 280–285.

141. Новик В. А. Правова охорона лісового фонду України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 04 листоп. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021. С. 119–122.

142. Новик В. А. [Правове регулювання діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду України](#). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2021.

Вип. 54, т. 2. С. 75–79. URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=144>.

143. Новик В. А. Профілактика кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у лісовому господарстві України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 2 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2022. С. 80–84.

144. Новик В. А. Стан і тенденції кримінальних правопорушень, що вчиняються у галузі охорони лісового фонду України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2022. № 56. С. 89–93. URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=152>.

145. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія / Донец. юрид. ін-т. Харків : Діса плюс, 2015. 527 с.

146. Орієнтовні розрахунки збитків нараховані Державною екологічною інспекцією відповідно до затверджених методик. *ЕкоЗагроза : офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України* : [сайт]. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/>.

147. Орлов Ю. В. Прогнозовані ризики загострення кримінологічної обстановки: вплив воєнних та антивоєнних факторів. *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів)* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 07 верес. 2022 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. І. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ ; Харків, 2022. С. 96–101.

148. Орловська Н. А Проблеми позбавлення права обіймати певні посади, або займатися певною діяльністю в контексті пеналізації колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 71–72.

149. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лют. 2019 р. № 2697-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#n14>.

150. Особливості кваліфікації, розслідування та запобігання злочинам проти довкілля : навч.-метод. посіб. / [Г. О. Пономаренко та ін.] ; Херсон. нац. ун-т внутр. справ, Херсон. юрид. ін-т ; Каф. кримінального права та кримінології ; Каф. на громадських засадах слідчого управління УМВС України в Херсонській області. Херсон : [б. в.], 2007. 68 с.

151. Павленко Т. А. Об'єкт злочину в доктрині кримінального права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. № 3 (83). С. 92–102.

152. Петровський В. М. Становлення та розвиток міської поліції Російської імперії у другій половині XVIII - на початку XX ст. (на матеріалах Одеси) : автореф. дис... канд. юрид. наук / В. М. Петровський; Одес. нац. юрид. акад. - О., 2007. - 17 с. - укр.

153. Пилипенко О. М. Основи методики розслідування незаконної порубки лісу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 20 с.

154. Поліщук Г. С. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти довкілля (за матеріалами причорноморського регіону України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 22 с.

155. Положення про Державне агентство лісових ресурсів України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовт. 2014 р. № 521. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF#Text>.

156. Положення про Державну екологічну інспекцію України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19 квіт. 2017 р. № 275. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#n7>.

157. Положення про державну лісову охорону, лісову охорону інших лісокористувачів та власників лісів : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2009 р. № 976. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-%D0%BF#Text>.

158. Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 25 черв. 2020 р. № 614. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-2020-%D0%BF#Text>.

159. Положення про службу державної охорони природно-заповідного фонду України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 14 липн. 2000 р. № 1127. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2000-%D0%BF#Text>.

160. Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора : затв. наказом Генерального прокурора від 05 лип. 2023 р. № 185. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0185905-23#n10>.

161. Порядок ведення державного лісового кадастру та обліку лісів. затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20 черв. 2007 р. № 848. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-2007-%D0%BF#Text>.

162. Порядок видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів визначає умови і механізм видачі : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 трав. 2007 р. № 761. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-%D0%BF#Text>.

163. Порядок організації охорони і захисту лісів : постанова Кабінету Міністрів України від 20 трав. 2022 р. № 612. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-organizaciyi-ohoroni-i-zahistu-lisiv-612-200522>.

164. Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16 трав. 2007 р. № 733. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2007-%D0%BF#Text>.

165. Порядок реалізації експериментального проекту щодо видачі спеціального дозволу на спеціальне використання лісових ресурсів (лісорубного квитка) в електронній формі : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 12 трав. 2023 р. № 483. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2023-%D0%BF#n39>.

166. Правила поліпшення якісного складу лісів, проведення інших рубок та робіт, пов'язаних і не пов'язаних із веденням лісового господарства : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 12 трав. 2007 р. № 724. *Верховна Рада*

України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2007-%D0%BF#Text>.

167. Прийнято за основу проект Закону «Про державний екологічний контроль». *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/212570.html>.

168. Прийнято за основу проект Закону «Про ринок деревини». *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/216598.html>.

169. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» : Закон України від 6 груд. 2018 р. № 2648-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2648-19>.

170. Про внесення змін до Лісового кодексу України (щодо удосконалення механізму фінансового забезпечення лісової галузі) : проект Закону України реєстр. № 8238 від 5 квіт. 2018 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=8238&skl=9.

171. Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів : постанова Кабінету Міністрів України від 23 трав. 2007 р. № 761. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-%D0%BF#Text>.

172. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-19. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.

173. Про державний екологічний контроль : проект Закону України реєстр. № 3091 від 19 лют. 2020 р.; перше читання від 15 лип. 2021 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68186.

174. Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.

175. Про державну службу : Закон України від 16 груд. 1993 р. № 3723- XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3723-12#Text>.

176. Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства,

раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду : указ Президента України від 21 листоп. 2017 р. № 381/2017. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381/2017#Text>.

177. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (статистичні інформація за 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024 рр.). *Офіс Генерального прокурора України* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

178. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.

179. Про затвердження Методичних рекомендацій для здійснення оцінки ризиків та вразливості соціально-економічних секторів та природних складових до зміни клімату : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 03 черв. 2023 р. № 386. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0386926-23#Text>.

180. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи Національним агентством з питань запобігання корупції : затв. наказом Національного агенства з питань запобігання корупції від 18 травн. 2023 р. № 109/23. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0109884-23#Text>.

181. Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квіт. 2021 р. № 443. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2021-%D1%80#Text>.

182. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : постанова Кабінету Міністрів України від 3 берез. 2021 р. № 179. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021->

%D0%BF#Text.

183. Про затвердження Порядку визначення втрат лісогосподарського виробництва : постанова Кабінету Міністрів України від 9 черв. 2023 р. № 588. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2023-%D0%BF#Text>.

184. Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок : постанова Кабінету Міністрів України від 16 трав. 2007 р. № 733. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2007-%D0%BF/card2#Card>.

185. Про затвердження Порядку проведення моніторингу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених і контролю за неперевищенням обсягу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених : постанова Кабінету Міністрів України від 4 груд. 2019 р. № 1142. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1142-2019-%D0%BF#n14>.

186. Про затвердження Порядку проведення національної інвентаризації лісів та внесення зміни у додаток до Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : постанова Кабінету Міністрів України від 21 квіт. 2021 р. № 392. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-2021-%D0%BF#Text>.

187. Про затвердження Порядку створення охоронних зон для збереження біорізноманіття у лісах та Порядку створення охоронних зон для збереження об'єктів Червоної книги України : постанова Кабінету Міністрів України від 12 трав. 2023 р. № 499. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/499-2023-%D0%BF#Text>.

188. Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів : постанова Кабінету Міністрів України від 12 трав. 2007 р. № 724. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2007-%D0%BF#Text>.

189. Про затвердження Санітарних правил в лісах України : постанова Кабінету Міністрів України від 27 лип. 1995 р. [№ 555](#). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-95-%D0%BF#Text>.

190. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу : постанова Кабінету Міністрів України від 17 серп. 2020 р. № 665. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/665-2008-%D0%BF>.

191. Про захист рослин : Закон України від 14 жовт. 1998 р. № 180-XIV *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>.

192. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.

193. Про ліси трудового користування і про задоволення селянства лісами і побічним користуванням з державних лісів УСРР : постанова ВУЦВК у і РНК УСРР за 27 трав. 1927 р. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: https://ips.ligazakon.net/document/kp270014?an=59&ed=0000_00_00.

194. Про Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лют. 2019 р. № 2697-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#n14>.

195. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05 квітн. 2007 р. № 877-V. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>.

196. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів : Закон України від _____ 8 верес. 2005 р. № 2860-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2860-15#Text>.

197. Про особливості управління об'єктами державної власності в лісовій галузі та порядок утворення та діяльності спеціалізованого державного лісгосподарського акціонерного товариства «Ліси України» : проєкт Закону України. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://forest.gov.ua/storage/app/sites/8/uploaded-files/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%97%D0%A3.pdf>.

198. Про охорону земель : Закон України__від 19 черв. 2003 р.

№ 962-IV *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>.

199. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-ХІІ. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

200. Про охорону, захист, використання та відтворення лісів України в особливий період : указ Президента України від 29 верес. 2022 р. № 675/2022. *Президент України* : [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6752022-44229>.

201. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23 трав. 2017 р. № 2059-19. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19/>.

202. Про практику розгляду судами справ про відповідальність за порушення законодавства про охорону природи : постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 26 січ. 1990 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-90#Text>.

203. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 черв. 1992 р. № 2456-ХІІ. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>.

204. Про реалізацію експериментального проекту щодо видачі спеціального дозволу на спеціальне використання лісових ресурсів (лісорубного квитка) та сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів в електронній формі : постанова Кабінету Міністрів України від 12 трав. 2023 р. № 483. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2023-%D0%BF#n39>.

205. Про ринок деревини : проект Закону України від реєстр. № 4197-д від 10 верес. 2021 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4197-%D0%B4&skl=10.

206. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України» : указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. *Президент України* : [сайт]. URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

207. Про рослинний світ : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 591-XIV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>.

208. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : постанова Пленуму Верховного Суду України № 17 від 10 груд. 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text>.

209. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовт. 2021 р. № 1363-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>.

210. Про такси для розрахунку розміру шкоди, завданої зеленим насадженням та іншим об'єктам озеленення загального користування в межах населених пунктів : постанова Кабінету Міністрів України від 26 черв. 1996 р. № 676. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-96-%D0%BF#Text>.

211. Про такси для розрахунку шкоди, що завдана лісовому господарству : постанова Кабінету Міністрів України від 05 груд. 1996 р. № 1464. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1464-96-%D0%BF#Text>.

212. Про тваринний світ : Закон України від 13 груд. 2001 р. № 2894-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>.

213. Про території Смарагдової мережі : проект Закону України еєстр. № 4461 від 04 груд. 2020 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70592.

214. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату : здійснено у Нью-Йорку, 9 трав. 1992 р. ; ратифіковано Законом України № [435/96-ВР](#) від 29 жовт.1996 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text.

215. Рева Ю. О. Антикорупційне декларування: теорія, правове регулювання, практика : дис. ... д-ра філос. : 081. Одеса, 2020. 228 с.

216. Ревенко Н. О. Проблеми лісового господарства степової зони України та можливі шляхи їх вирішення. Матеріали Другого етапу IV з'їзду лісівників України (14 берез. 2019 р.). *Товариство лісівників України* : [сайт]. URL: <https://tlu.kiev.ua/nasha-dijalnist/suspilnii-dialog/iv-zjizd-lisivnikiv-ukrajini/drugii-etap-iv-zjizdu-lisivnikiv-ukrajini-14032019.html>.

217. Розроблено методологію СОСТА для оцінки організованої злочинності в Україні. *Українське право* : [сайт]. URL: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/dlya-ukrayiny-rozrobлено-vetodologiyu-socta-dlya-otsinky-orgzlochynnosti-u-krayini-/>.

218. Романяк М. М. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності у сфері забезпечення екологічної безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2010. 183 с.

219. Рябець К. А. Екологічне право України : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 438 с.

220. Савченко А. В. Злочин і покарання за кримінальним законодавством України та США. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2003. № 3. С. 233–241.

221. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика) : навч. посіб. / МВС України ; Нац. акад. внутр. справ. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 168 с.

222. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження : монографія / Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ : КНТ, 2007. 596 с.

223. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : монографія / наук. ред. М. Й. Коржанський ; Нац. акад. внутр. справ України. Київ : Атіка, 2002. 144 с.

224. Савченко А. В. Основні напрями адаптації кримінального законодавства України до європейських і світових стандартів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2004. № 1. С. 40–45.

225. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 36 с.

226. Савченко А. В. Федеральні правоохоронні органи США: місія, організаційна структура та застосування кримінального законодавства : навч. посіб. Київ : Текст, 2003. 122 с.

227. Савченко А. В., Кришевич О. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг : науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / за заг. ред. В. І. Шакуна ; Нац. акад. внутр. справ. Київ : Алерта, 2012. 160 с.

228. Сахарова О. Б. Виявлення кримінальних правопорушень за ст. 191 КК («Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»). *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів)* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 07 верес. 2022 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ ; Харків, 2022. С. 162–168.

229. Свиридюк Н. Ризик-орієнтоване оцінювання ефективності управління лісовим господарством в Україні. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 верес. 2023 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ, 2023. С. 288–292.

230. Сільське господарство. *Державна служба статистики* : [сайт]. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm.

231. Скворцова О. В. Кримінально-правова характеристика незаконної порубки лісу за кримінальним законодавством України (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Сімф., 2007. 218 с.

232. Статистика кримінальної протиправності. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://erdr-mar.gp.gov.ua/csp/map/index.html#/map>.

233. Стегній О. Тренди масової екологічної свідомості населення України. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності* : зб. наук. праць. 2021. Вип. 8 (22). С. 408–423. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/monitoring-2021dlya-tipografii.pdf/>

234. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року : схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовт. 2021 р. № 1363-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>.

235. Стратегія національної безпеки України : затв. указом Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. *Президент України* : [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

236. Суспільно-політичні настрої населення (3–6 верес. 2020 р.) / Соціологічна група «Рейтинг». Київ, 2020. 25 с. URL: http://ratinggroup.ua/getfile/466/rg_ukraine_2000_092020_monitoring.pdf.

237. Суспільно-політичні настрої: підсумки 2021 року (16–18 груд. 2021) / Соціологічна група «Рейтинг». Київ, 2021. 24 с. URL: <https://is.gd/JOkD78>.

238. Тацій В. Я. Об'єкт кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2 (18). С. 207–210.

239. Толстих Н. Рівень життя населення в умовах воєнного стану. *Українське суспільство в умовах війни. 2022* : кол. монографія / [С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.] ; за ред. член.-кор. НАН України, д-ра філос. наук. Є. Головахи, д-ра соц. наук С. Макеєва. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2022. С. 368–374.

240. Туляков В. О. Шляхи гармонізації кримінального законодавства. *Актуальні проблеми європейської інтеграції : зб. статей з питань європейської інтеграції та права / за ред. Д. В. Ягунова. 2009. Вип. 5. С. 140–145.* URL: <http://probation.at.ua/news/2009-06-04-23>.

241. Туркевич І. К. Злочинність : навч. посіб. Київ : Ін-т адвокатури, 2004. 138 с.

242. Турлова Ю. А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 466 с.

243. Туровець Ю. М. Початковий етап розслідування злочинів проти довкілля : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2012. 17 с.

244. Туровець Ю. М. Початковий етап розслідування злочинів проти довкілля : монографія / Хмельниц. ун-т упр. та права. Хмельницький : [б. в.], 2013.

223 с.

245. Тютюгін В. І. «Нові» підходи до призначення покарання, передбаченого ст. 55 Кримінального кодексу України. *Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства* : зб. тез наук. доп. і повідомл. XVII Всеукр. наук.-практ. конф. вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів (м. Харків, 20 трав. 2023 р.) / Юрид. клініка Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2023. С. 241–246.

246. Тютюгін В. І. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид покарання. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1 (17). С. 184–212.

247. Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами : підписана від 27 черв. 2014 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

248. Федчак І. А., Марець Б. М. Організація протидії розкраданню лісодеревини підрозділами захисту економіки Національної поліції України : монографія. Львів : ПАІС, 2016. 200 с.

249. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика: доцільність криміналізації та кримінальних покарань. *Українське право*. 2017. № 30. URL: <https://ukrainepravo.com/scientifictthought/naukova-dumka/nuypkraoers-tuavsva-tsokkhyna-esshchkoerkfkhenuypkraokiashchkl-kha-nuypkraoerysh-tsnuauare-/>.

250. Хавронюк М. І. Кримінально-правова система в Україні у взаємодії із зарубіжними кримінально-правовими системами (ч. II). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. Вип. 2. С. 9–43.

251. Халковський О. М. Досвід протидії корупції у зарубіжних країнах. *Економіка & держава*. 2011. № 3. С. 104–106. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2011/30.pdf.

252. Хальота А. Запобігання кримінальним правопорушенням з використанням картографування місць їх вчинення. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 верес. 2023 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.] ; ДНДІ МВС України. Київ, 2023. С. 191–194.

253. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 259 с.

254. Хилько М. Соціологічний погляд на природне довкілля. *Український соціум*. 2012. № 2 (41). С. 197–200. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2012/05/197-200__no-2__vol-41__2012__UKR.pdf.

255. Хіміч О. М. Забезпечення екологічної безпеки адміністративно-правовими заходами, які застосовуються нією : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 174 с.

256. Хрестоматія з історії держави та права України Навчальний посібник. Упорядник. : А. С. ЧАЙКОВСЬКИЙ (кер.), О. П. Кориленко, В. М. Кривоніс, В. В. Свистунов, Г. І. Трофанчук. – К. : Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

257. Цивільне право України : загальна частина : підручник / за ред. проф. І. А. Бірюкова і Ю. О. Заїки. Київ : Алерта, 2014. 510 с.

258. [Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV](#). Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

259. Челпан Р. В. Юридична відповідальність за порушення норм з охорони лісів від пожеж у російському дореволюційному законодавстві ХУІІІ-початку ХХ століття. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія : Право. 2011. Вип. 1. С. 142–148.

260. Через військові дії окупанта 900 заповідних територій України сьогодні перебувають у небезпеці : *Урядовий портал* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mindovkillya-cherez-vijskovi-diyi-okupanta-900-zapovidnih-teritorij-ukrayini-sogodni-perebuvayut-u-nebezpecina>.

261. Чернега Ю. О. Відповідальність за підкуп за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів. 2019. 223 с.

262. Чернега Ю. О. Проблеми корегування караності активного підкупу у КК України. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи* : матеріали ХVІІІ міжнар. студентсько-аспірантської наук. конф. (Львів 18–19 квіт. 2019). Львів, 2019. С. 135–136.

263. Шведова Г. Л. Особа, яка вчиняє корупційні кримінальні правопорушення: кримінологічний аналіз. *Наукові інновації та передові технології*. Серія: «Право». К. : 2024. № 1 (29). С. 414–422.

264. Шведова Г. Л. Класифікація та типологізація особи, яка вчиняє корупційні кримінальні правопорушення: кримінологічний вимір. *Академічні візії*. Секція: «Право». К.: 2023. № 26. [сайт]. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/819>

265. Шершун С. М. Еколого-правове регулювання лісокористування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2005. 203 с.

266. Шершун С. М. Еколого-правове регулювання лісокористування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2005. 20 с.

267. Шигаль Д. А. Статут про покарання, що накладаються мировими судьями (1864 року), та його застосування мировими судами Харківської губернії. *Право і Безпека*. 2004. Т. 3, № 1. - С. 32-34. [сайт]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2004_3_1_10

268. Шип Н.А. Земські повинності . Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл.. [сайт]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zamski_povynnosti

269. Шульга А. М. Злочини проти довкілля. Питання кваліфікації : наук.-практ. вид. Харків : НікаНова, 2012. 192 с.

270. Щодо створення екологічної поліції пропонувалося ще у 2020 р. у електронній петиції «Створення екологічної поліції (екополіції) для попередження та припинення правопорушень у сфері охорони довкілля : [сайт]. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/94470>.

271. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2001. URL: <https://leksika.com.ua/legal/>.

272. Ясінь І. М. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2017. 236 с.

273. Яциніна М. М. Історія розвитку кримінально-правової регламентації відповідальності за службові зловживання в Україні. *Підприємництво,*

зоснодарство і право. 2017. № 3. С. 240–243. URL: <http://pgpjournal.kiev.ua/archive/2017/3/55.pdf>.

274. Act of 6 June 1997 The Penal Code. *Legislationline*. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/6a/Poland_CC_1997_en.pdf.

275. Announcement of the Criminal Code. *Antislaverylaw*. <https://antislaverylaw.ac.uk/wp-content/uploads/2019/08/Denmark-Criminal-Code.pdf>.

276. Criminal Code of Latvia. *Legislationline*. URL: [egislationline.org/sites/default/files/2023-10/Criminal%20Code%20of%20Latvia.pdf](https://legislationline.org/sites/default/files/2023-10/Criminal%20Code%20of%20Latvia.pdf).

277. Criminal Code. *UNHCR. Refworld*. URL: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1968/en/37489>.

278. Criminal liability for offenses is related to corruption in sports. Kuryliuk, Y., Shvedova, H., Karpenko M., Kushnir Y., Sitsinskiy N. V *SPORT TK-Revista EuroAmericana de Ciencias del Deporte*, 2022. № 11, 43. <https://revistas.um.es/sportk/article/view/523851>

279. Criminological Profile Of Corrupt Border Guard (Ukrainian Experience) Kuryliuk, Y., Khalymon, S., Filippov, S., Zolka, V., Vikhtiuk, A. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 2021, 24 (Special Issue), P. 1-7. <https://www.abacademies.org/articles/criminological-profile-of-corrupt-border-guard-ukrainian-experience.pdf>

280. Deci E., Ryan R. Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*. 2000. № 25. P. 54–67.

281. Deci E., Ryan R. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York – London : Plenum Press, 1985. 371 с.

282. Federal Acton Forest (Forest Act, For A) of 04.10.1991 (Status as of 01.01.2017). *Ecolex. The gateway to environmental law*. URL: <https://www.ecolex.org/details/legislation/federal-forest-act-lex-faoc025758/>.

283. Frank N. K. *From Criminal Law to Regulation: A Historical Analysis of Health and Safety Law*. Taylor & Francis, 1986.

284. FSC. Національна оцінка ризику контрольованої деревини для України : розроблена згідно з процедурою FSC-PRO-60-002 V 3-0. : схвалена 15 груд. 2017 р. *Forest Stewardship Council* : [сайт]. URL: URL:

https://ua.fsc.org/sites/default/files/2021-12/FSC-NRA-UA%20V1-1%20FSC%20%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA%D1%83%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_0.pdf.

285. Gesetz zur Erhaltung des Waldes und zur Förderung der Forstwirtschaft (Bundeswaldgesetz). URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/ger025758.pdf>.

286. [ESRI \(Україна – розширення можливостей географії\)](https://esri.in.ua/). URL: <https://esri.in.ua/>

287. Karistusseedustik. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123122014016/>.

288. Malone T., Lepper M. Making learning fun: A taxonomy of intrinsic motivations of learning. *Snow R., Farr M. (Eds.). Aptitude, learning, and instruction*. New York : Lawrence Erlbaum, 1987. Vol. 3. P. 223–253.

289. ON THE CRIMINAL CODE. GOVERNMENT OFFICES. *Official State Gazette*. 1995. number 281 on 24th November. URL: https://documents.law.yale.edu/sites/default/files/criminal_code_spain.pdf.

290. Strafgesetzbuch – StGB. URL: <https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/93674/AUT93674%20Ger.pdf>.

291. Swiss Criminal Code. *Legislationline*. URL: <https://legislationline.org/sites/default/files/2023-10/Criminal%20Code%20of%20the%20Swiss%20Confederation.pdf>.

292. The Swedish Criminal Code. URL: <https://www.government.se/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf>.

293. Tu Yu-Te, Sulistiawan J., Ekowati D., Rizaldy H. Work-family conflict and salespeople deviant behavior: the mediating role of job stress. *Heliyon*. 2022.

294. White R. Motivation Reconsidered: The Concept of Competence. *Psychological Review*. 1959. № 66. P. 297–333.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЄЮ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Новик В. А. Кримінально-правова охорона лісового фонду України : *Прикарпатський юридичний вісник* № 5/2021. – С. 144–148. URL : http://pjuv.nuoua.od.ua/v5_2021/27.pdf.

2. Новик В. А. Правове регулювання діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду України : *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Вип. 54. Т. 2. – С. 75–79. Одеса, 2021. URL : http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc54/part_2/16.pdf

3. Новик В. А. Стан і тенденції кримінальних правопорушень, що вчиняються у галузі охорони лісового фонду України : *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. Одеса, 2022. № 56. – С. 89–93. URL : <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc56/19.pdf>

4. Новик В. А. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду України : *Київський часопис права*. Київ: Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2023. № 4. – С. 102–106 с. URL : <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/384>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Новик В. А. Правова охорона лісового фонду України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 04 листоп. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 119–122. (– 206. с.).

2. Новик В. А. Детермінанти корупційних правопорушень у сфері охорони лісового фонду України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* [Текст] : матеріали VI Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 319-322. (– 457 с.).

3. Новик В. Охорона лісового фонду України в умовах збройної агресії рф. *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (електронне видання), 20 квітня 2022 р. / упоряд. : Євген Письменський. – Нац. акад. внутр. справ, Львів. держ. ун-т внутр. справ, Дніпропет. держ. ун-т внутр. справ, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Київ – Львів – Дніпро, 2022. С. 41–43. (–125 с.).

4. Новик В. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду України в умовах збройної агресії РФ. *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів)*» [Текст] : матеріали наук.-практ. круглого столу (електронне видання), 07 вересня 2022 р. ДНДІ МВС України. Київ, 2022. – С. 144–147.

5. Новик В. А. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері охорони лісового фонду України в умовах збройної агресії рф. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* [Текст]: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. – С. 233–235 (302 с.).

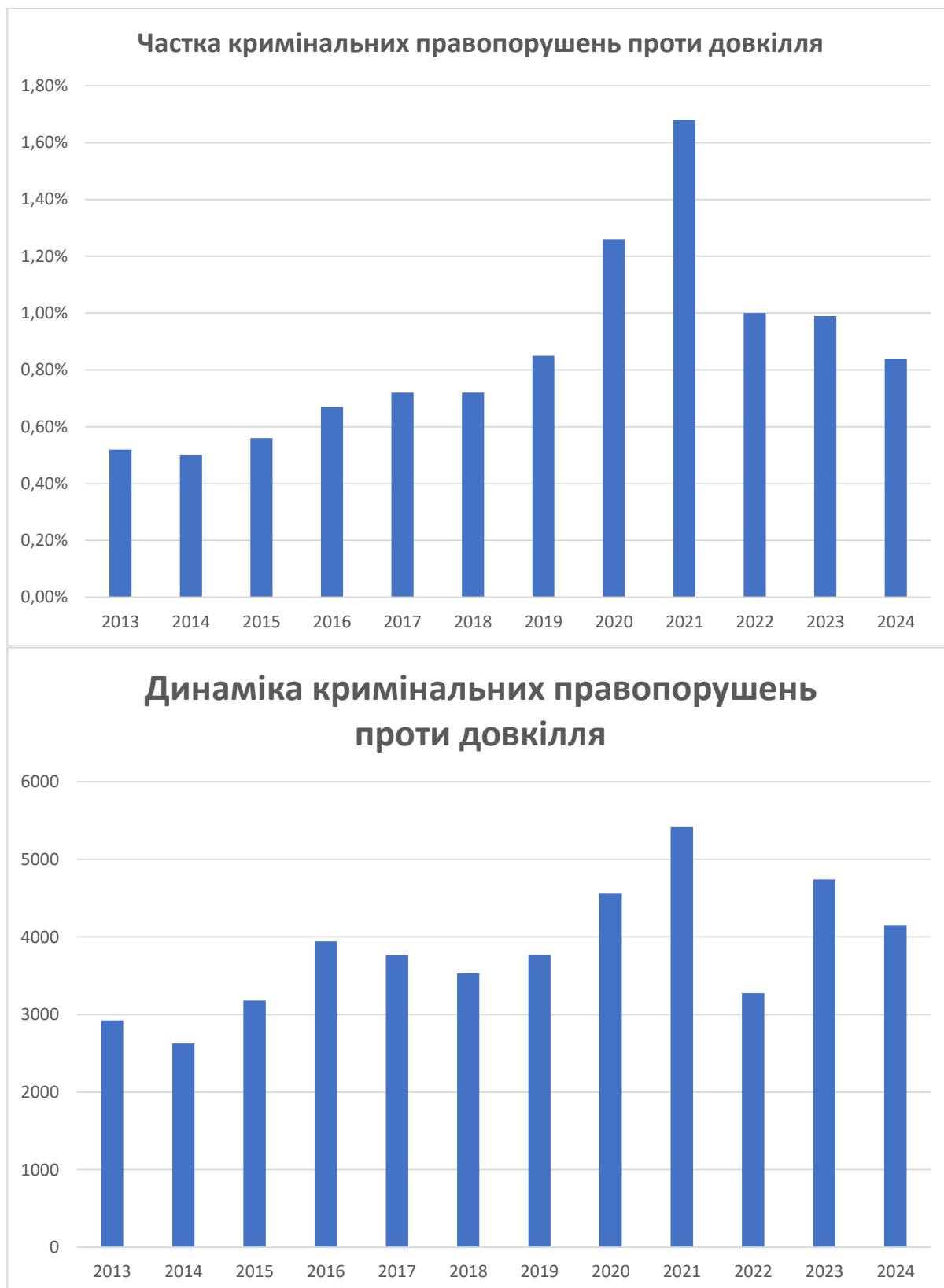
6. Новик В. А. Кримінально-правової охорони лісового фонду України. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : матеріали XII Всеукр. наук.- теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.] / упоряд. А. А. Вознюк, О. М. Шармар, О. А. Федоренко. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. – С. 172–175 (292 с.).

7. Новик В. А. Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду України. *Правнича освіта й наука: виклики воєнного стану та перспективи повоєнної України* [Текст] : матеріали загальноакадемічної підсумкової науково-теоретичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених (Київ, 18 трав. 2023 р.). – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/24235>.

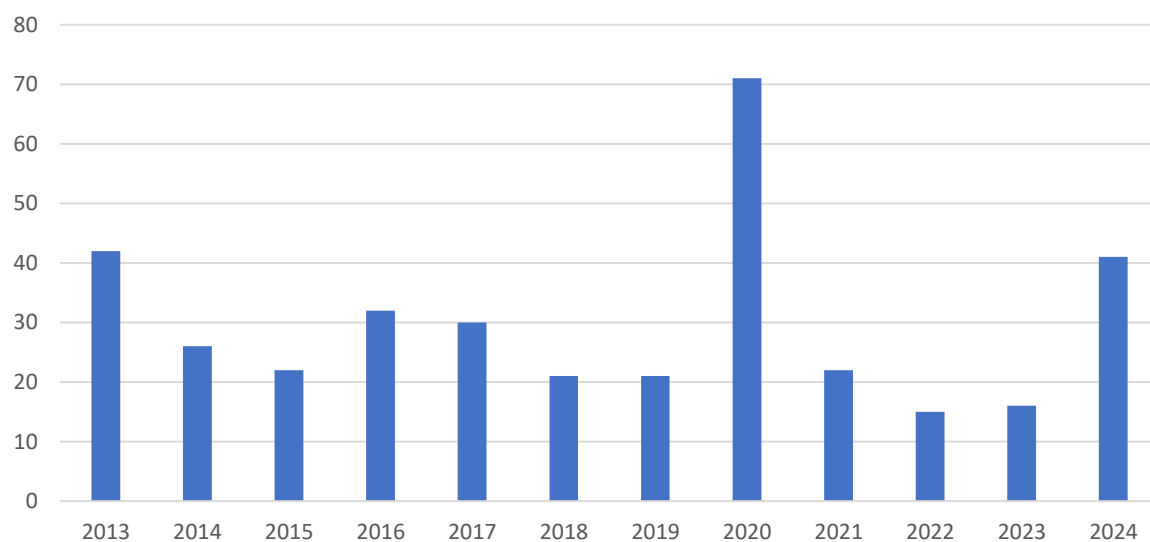
8. Новик В. А. Профілактика кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у лісовому господарстві України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 2 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. – С. 80–84 (169 с.).

9. Новик В. А. Охорона лісового фонду України як забезпечення права людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля [Текст] : матеріали *III Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференції з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини* (м. Київ, 7 груд. 2023 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2024. – С. 280–285 (328 с.).

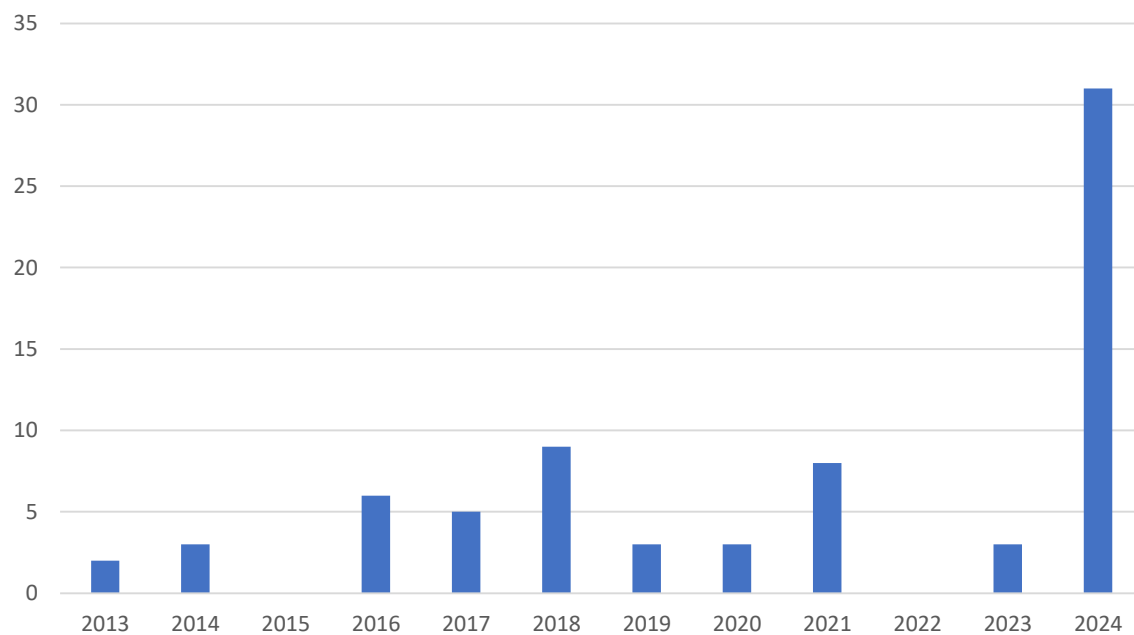
10. Новик В. А. Особливості вчинення кримінальних правопорушень службовими особами в галузі охорони лісового фонду України [Текст] : *матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Київ, 27 верес. 2024 р.) Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки* [Редкол.: Вербенський М. Г., Опришко І. В., Лісниченко Л. В. та ін.]. Вінниця : ТВОРИ, 2024. – С. 239–242 (408 с.).

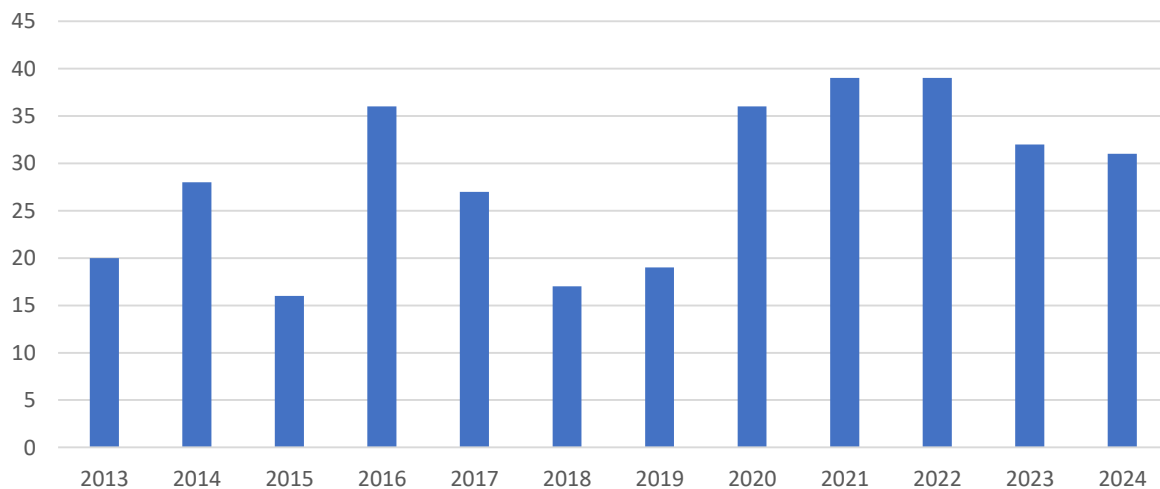
Ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів
рослинного світу»

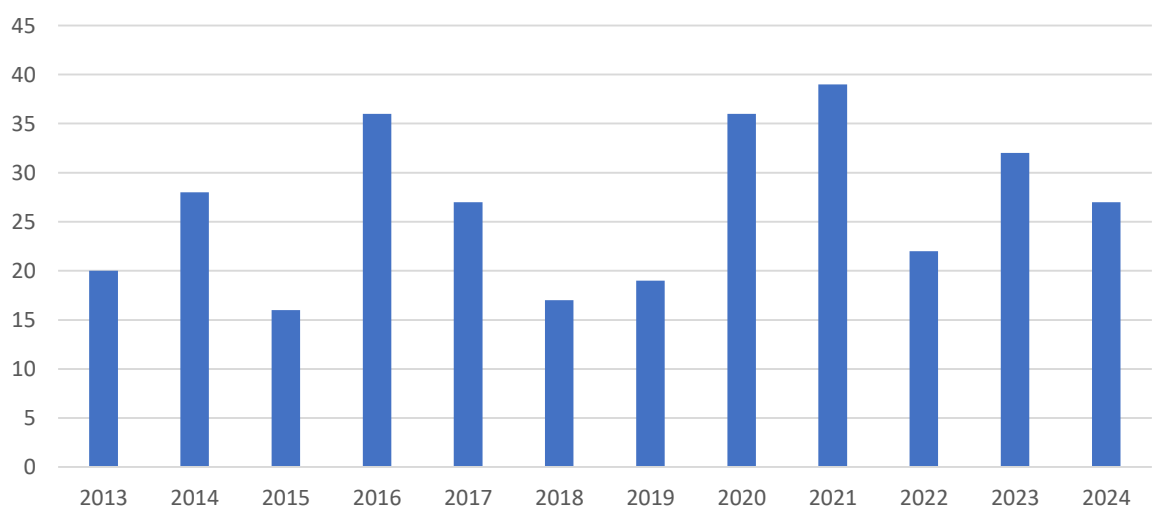
Ст. 247 КК України «Порушення законодавства про захист
рослин»

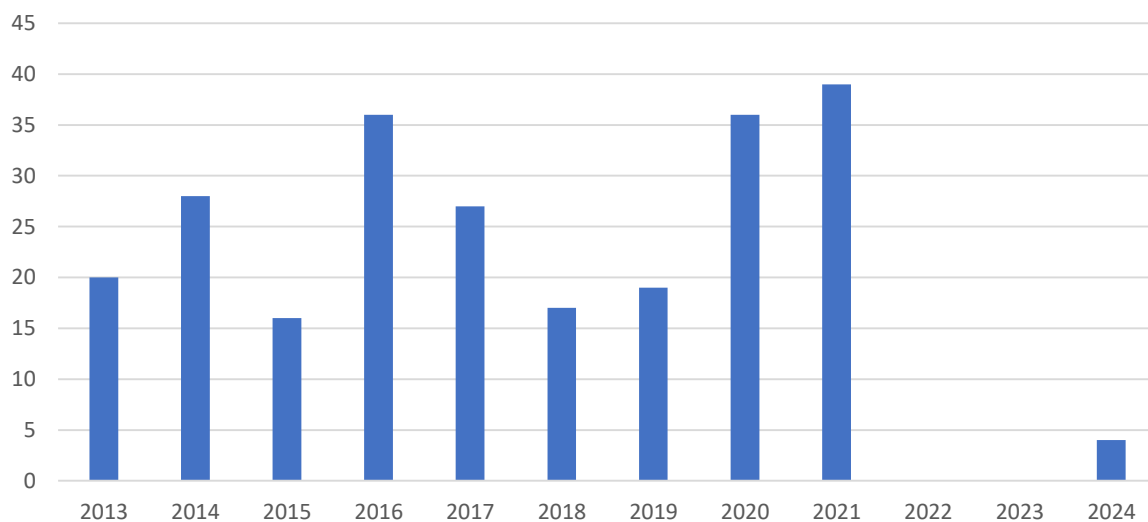
Ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно заповідного фонду»

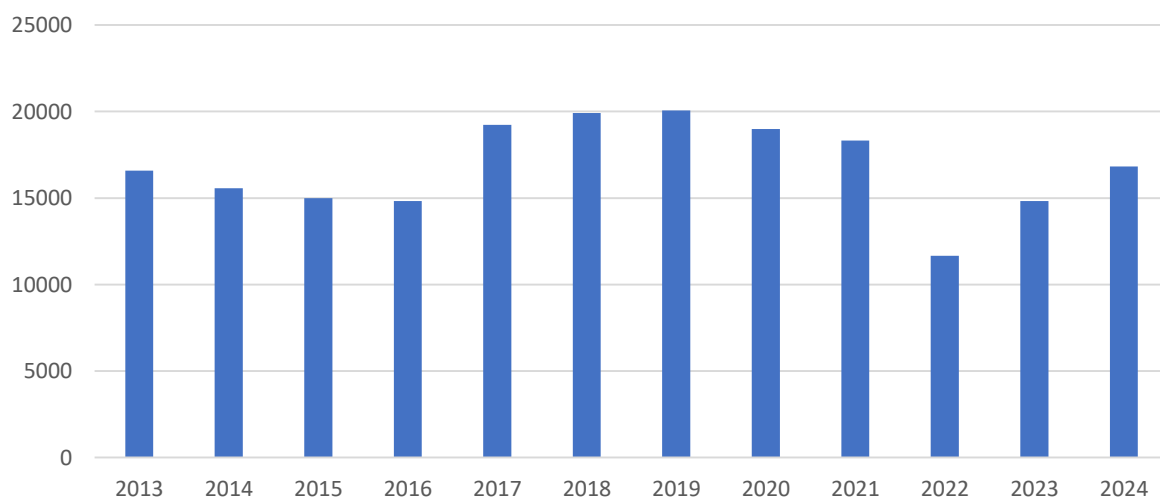
Ч. 1 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно заповідного фонду»

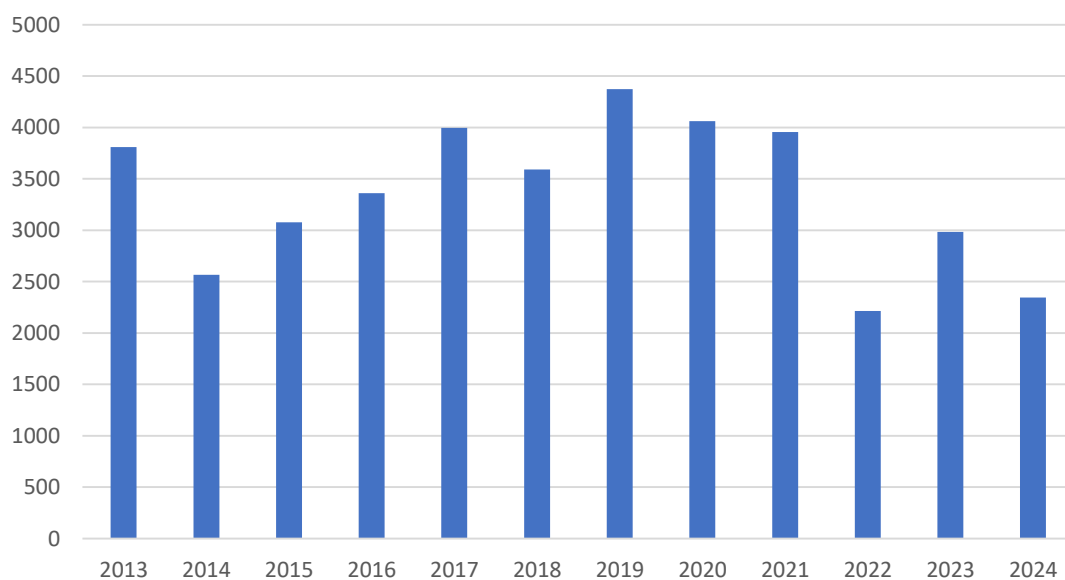
Ч. 2 ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно заповідного фонду»

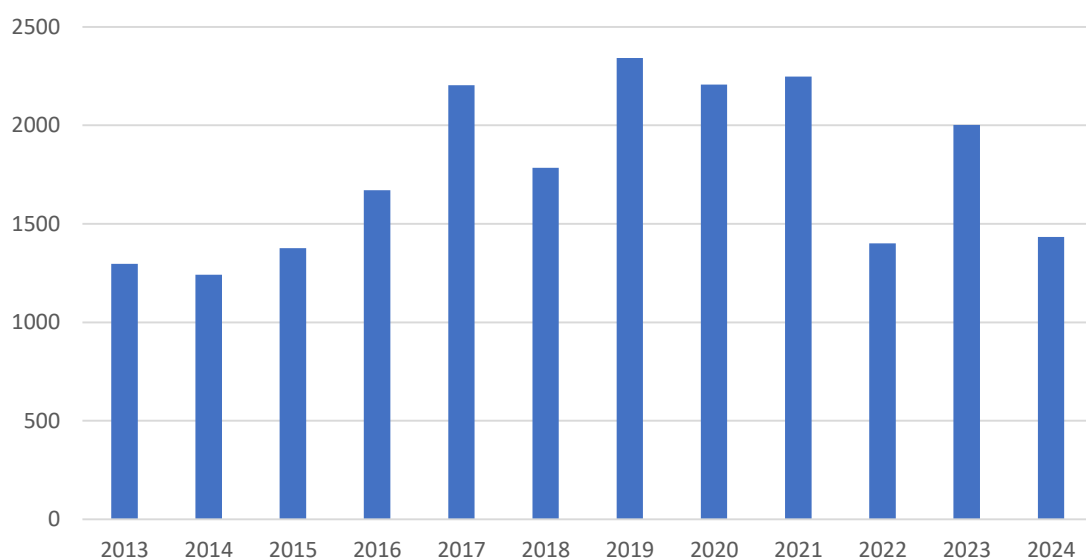
Динаміка кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг

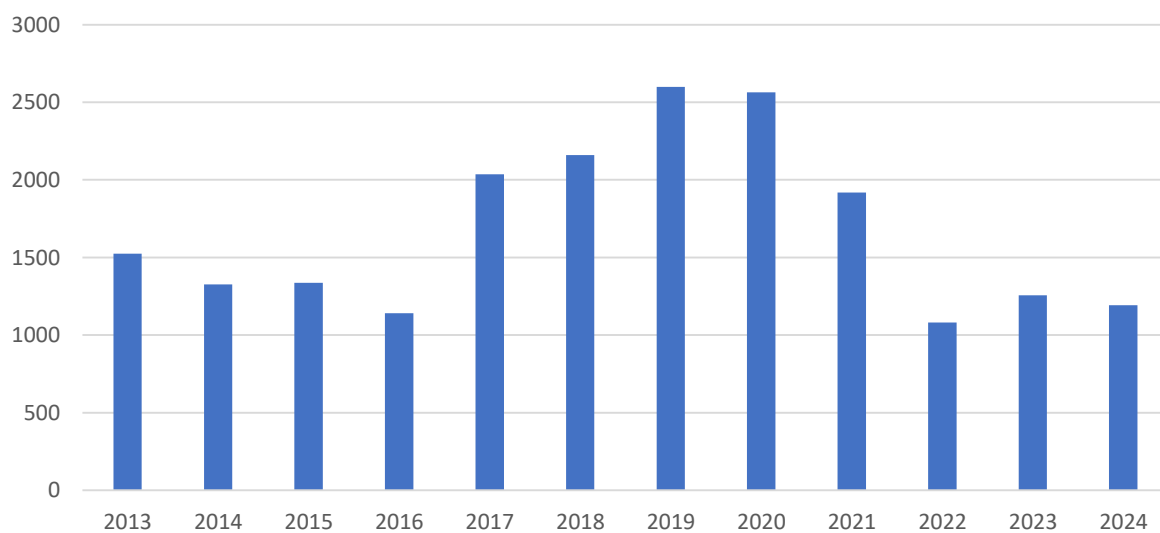
Ст. 364 КК України «Зловживання владою або
службовим становищем»

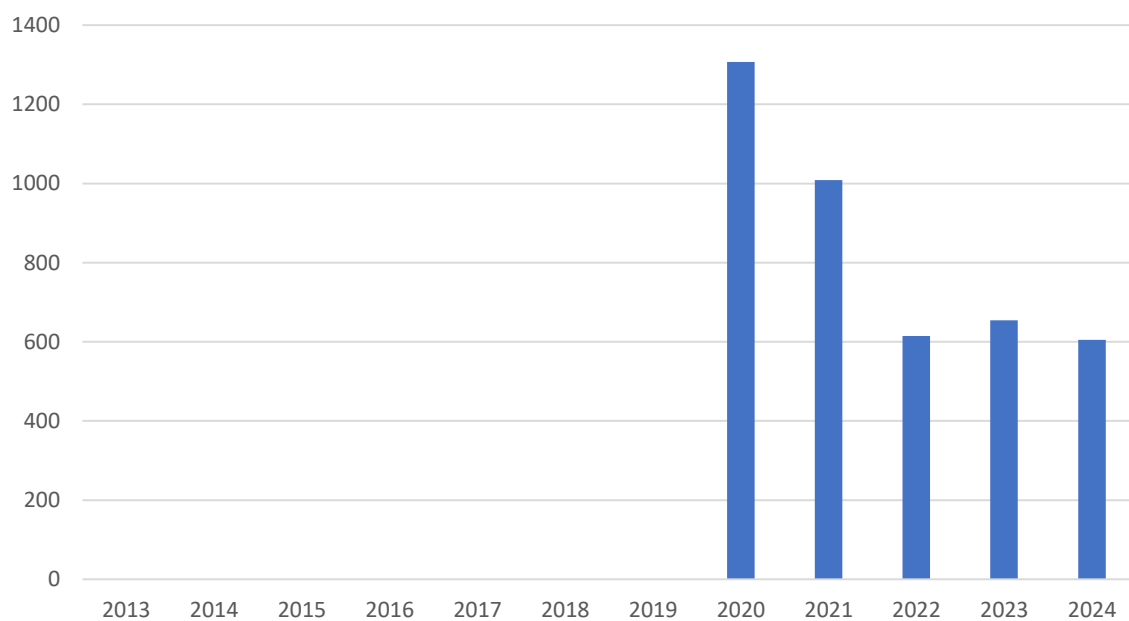
Ч. 2 ст. 364 КК України «Зловживання владою або
службовим становищем»

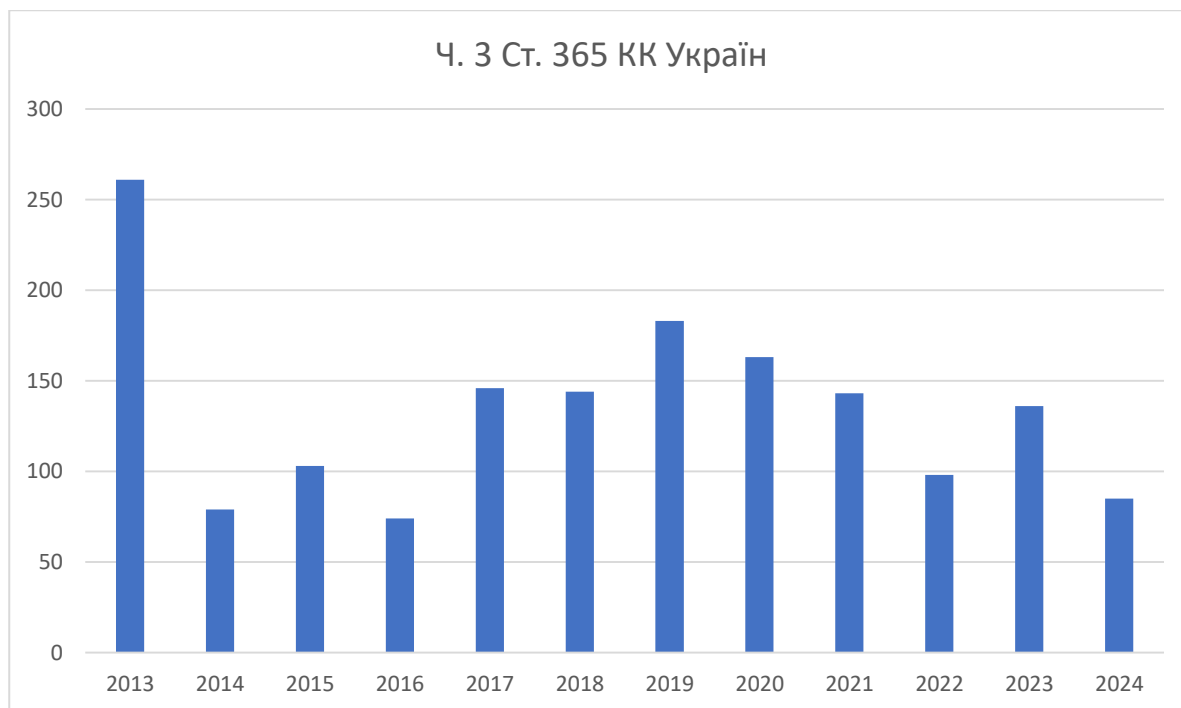

Ст. 365 КК України «Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу»

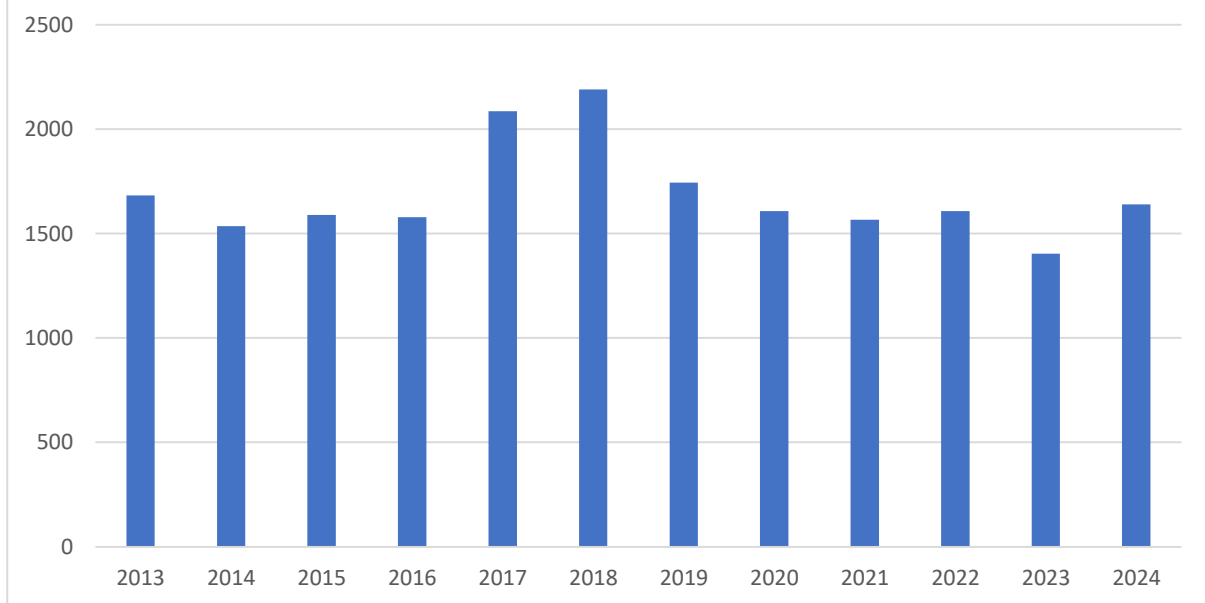

Ч. 2 Ст. 365 КК України

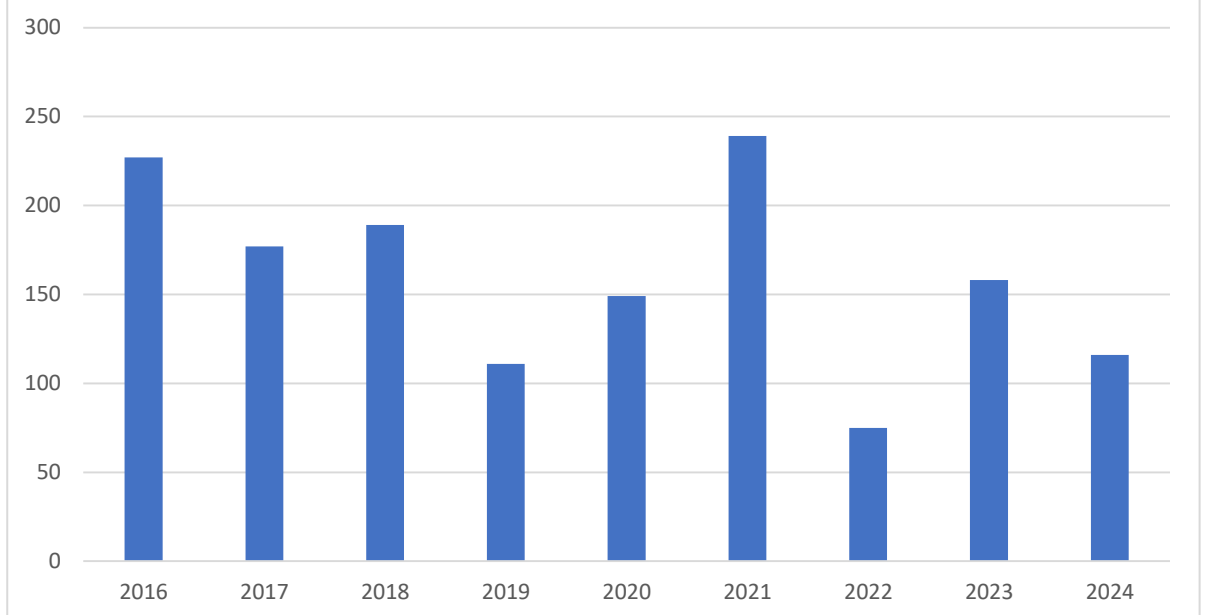

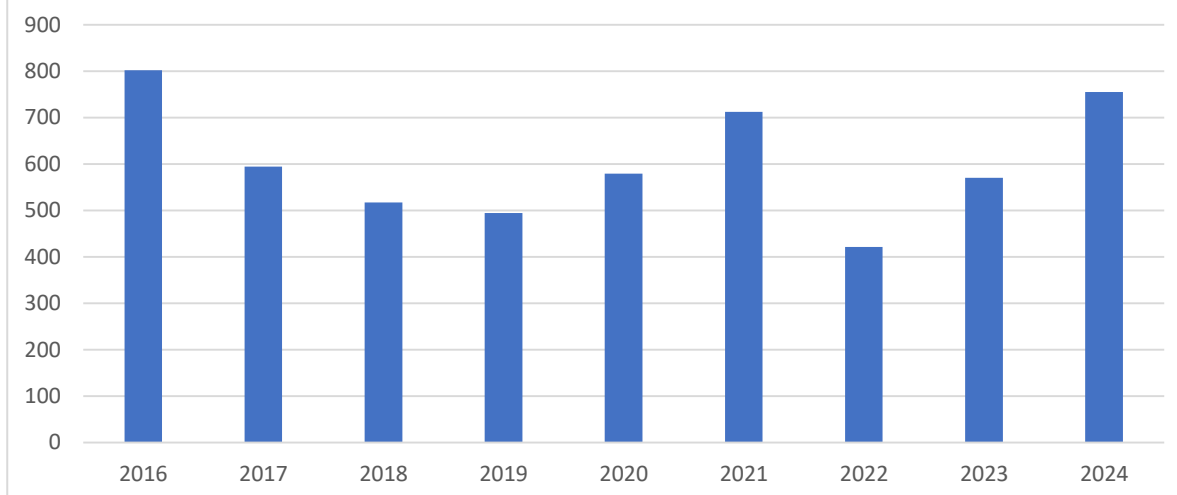
Ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»

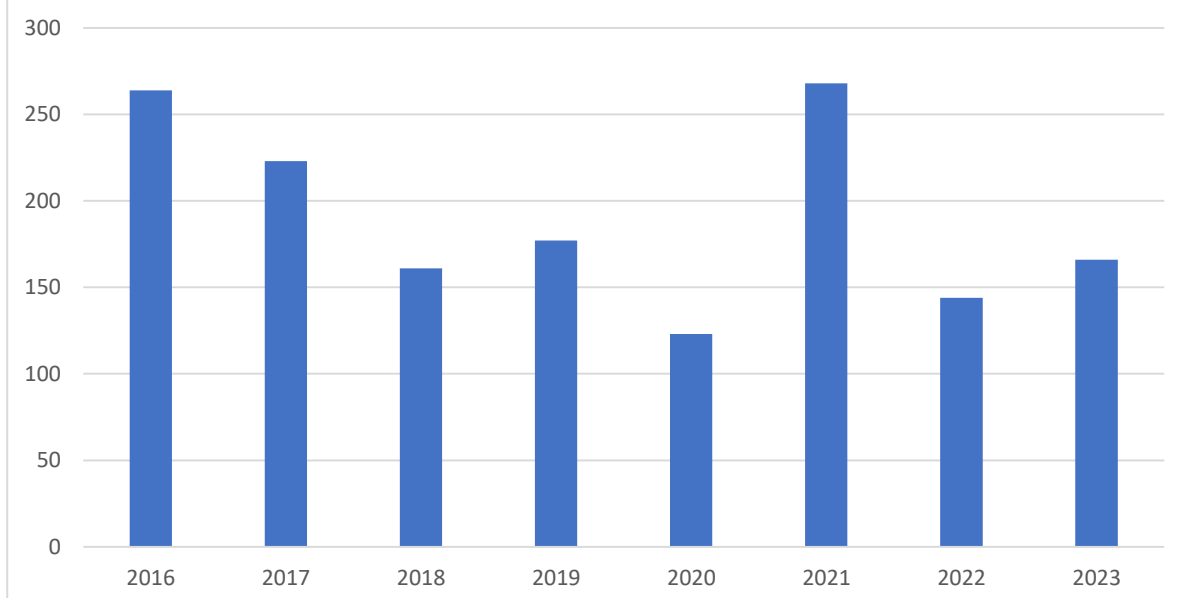
Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем

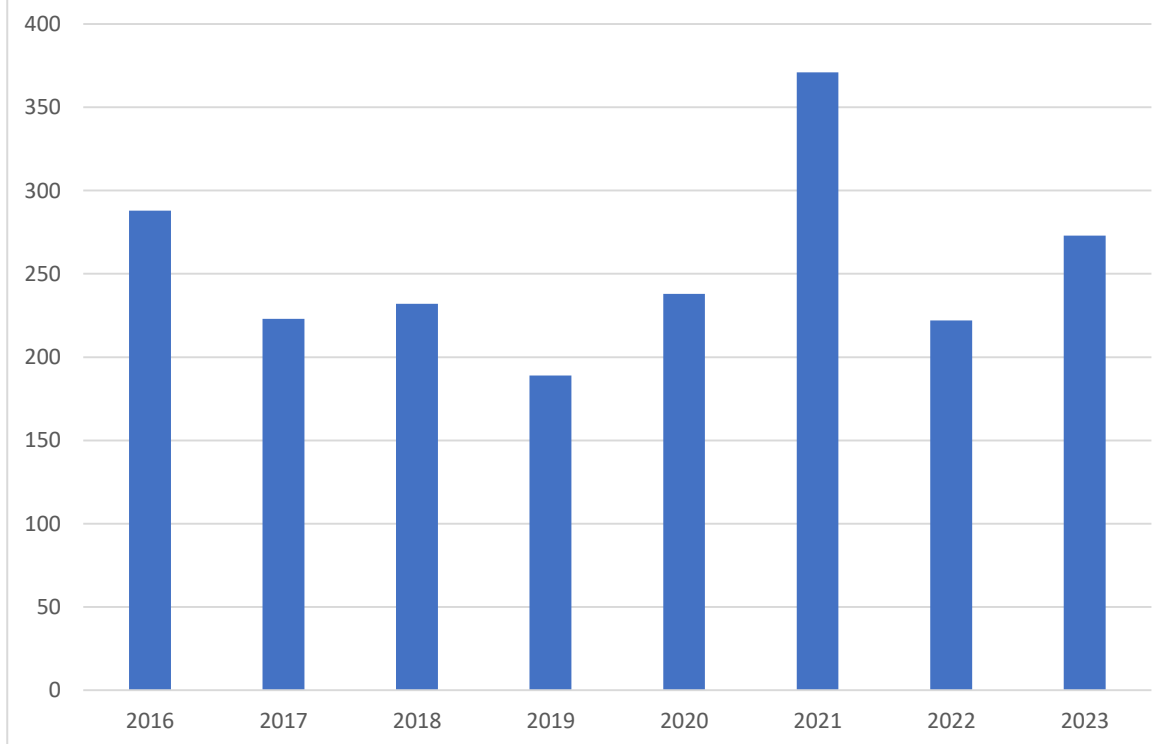
Кримінальні правопорушення, що були вчинені у лісовому господарстві

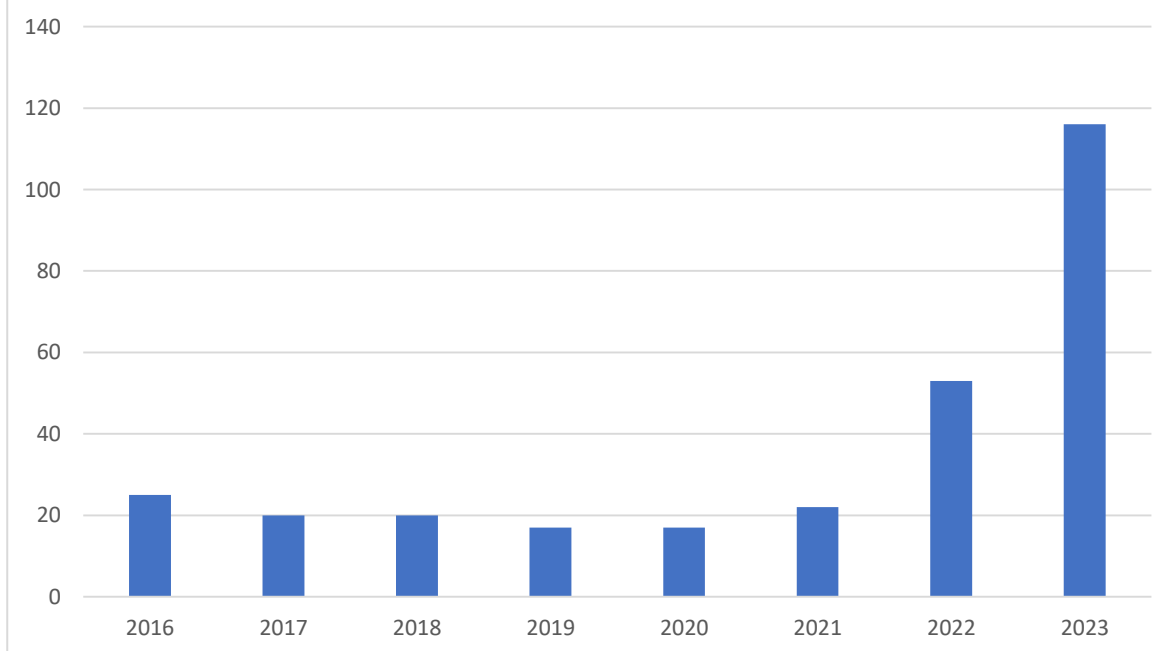
Вчинено нетяжких кримінальних правопорушень

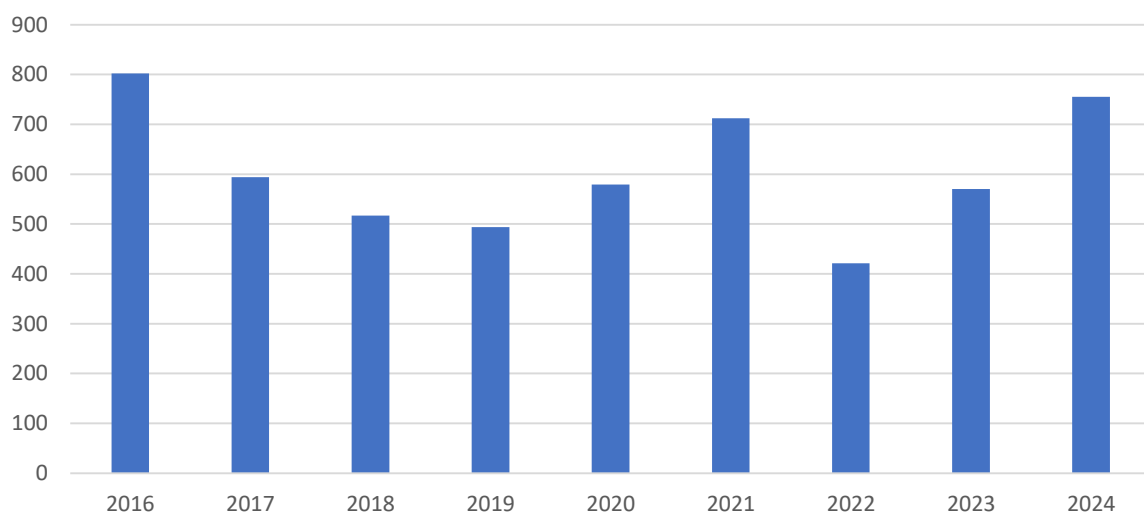
Вчинено тяжких кримінальних правопорушень

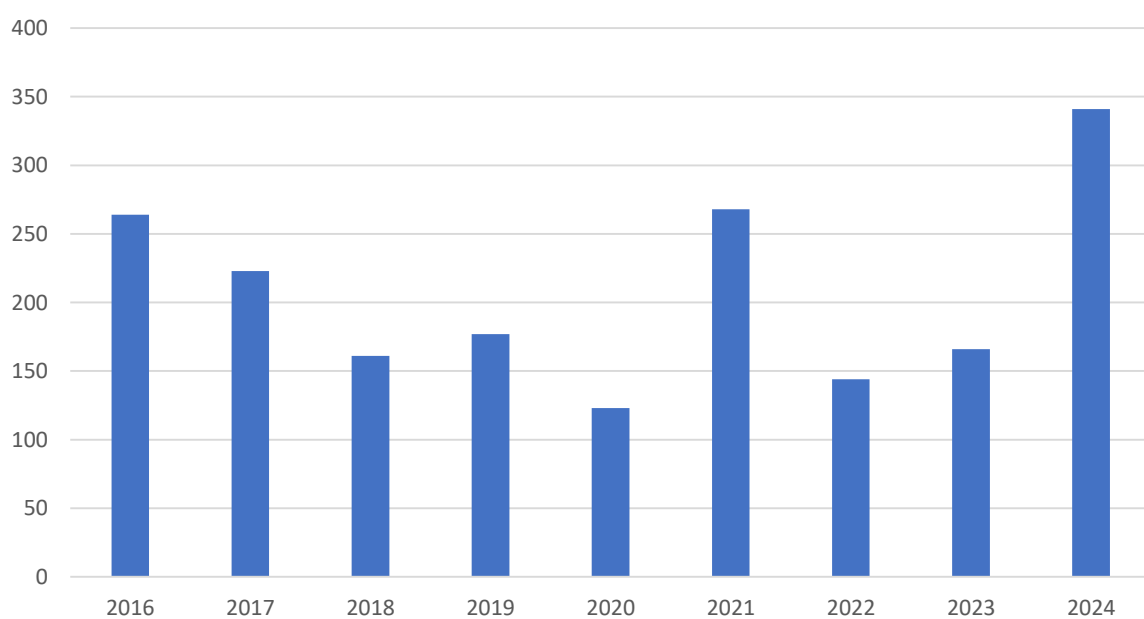
Особливо тяжких кримінальних правопорушень

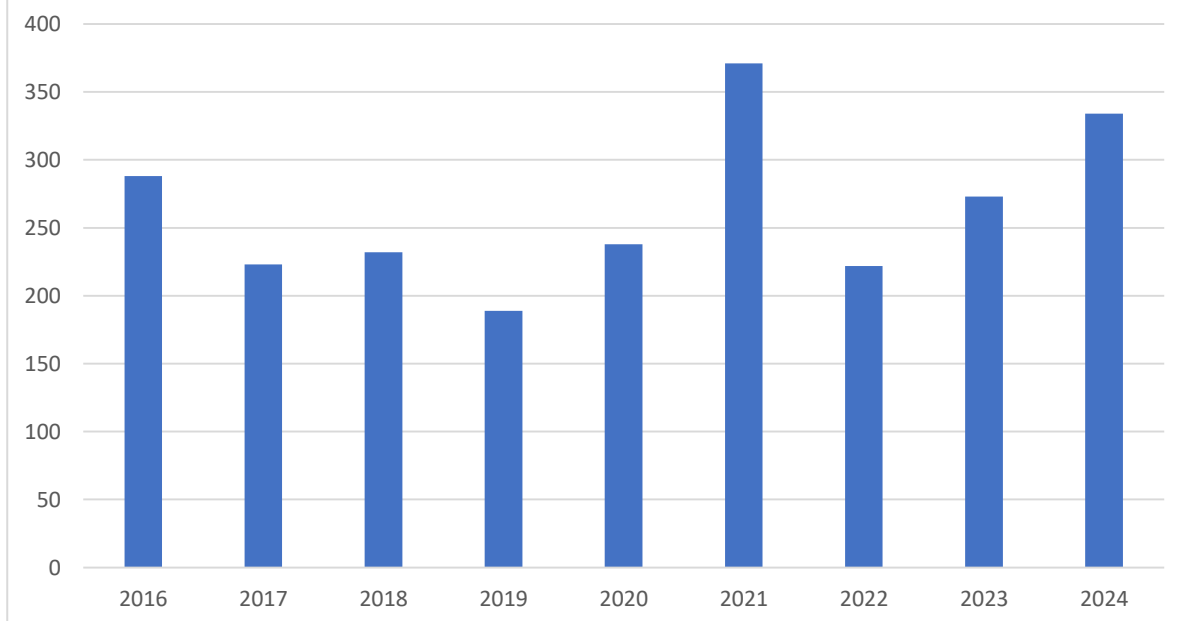
Види кримінальних правопорушень, що було вчинені у лісовому господарстві

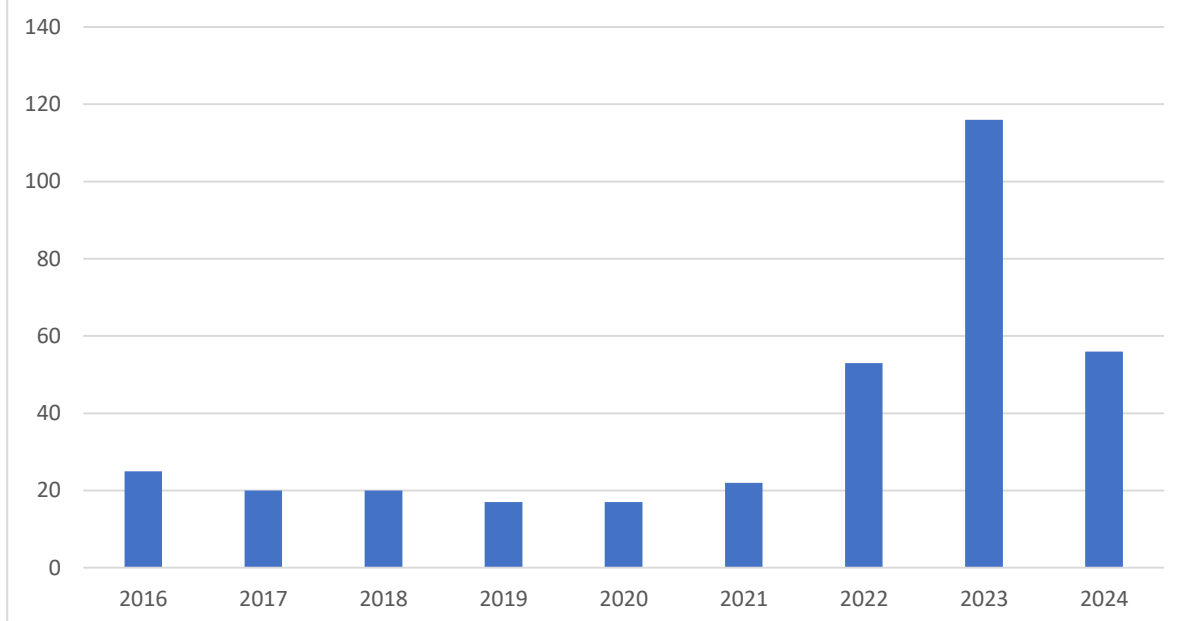
Вчинено нетяжких кримінальних правопорушень

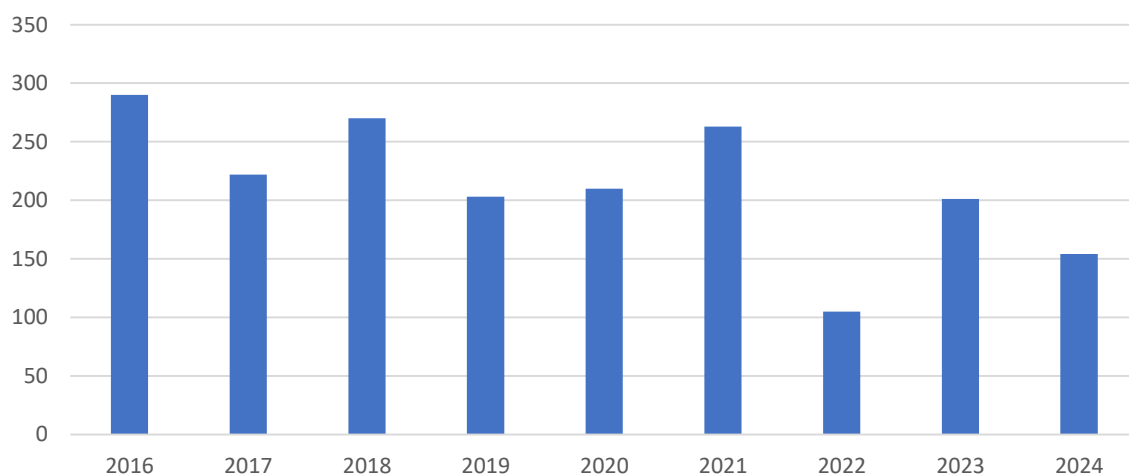
Вчинено тяжких кримінальних правопорушень

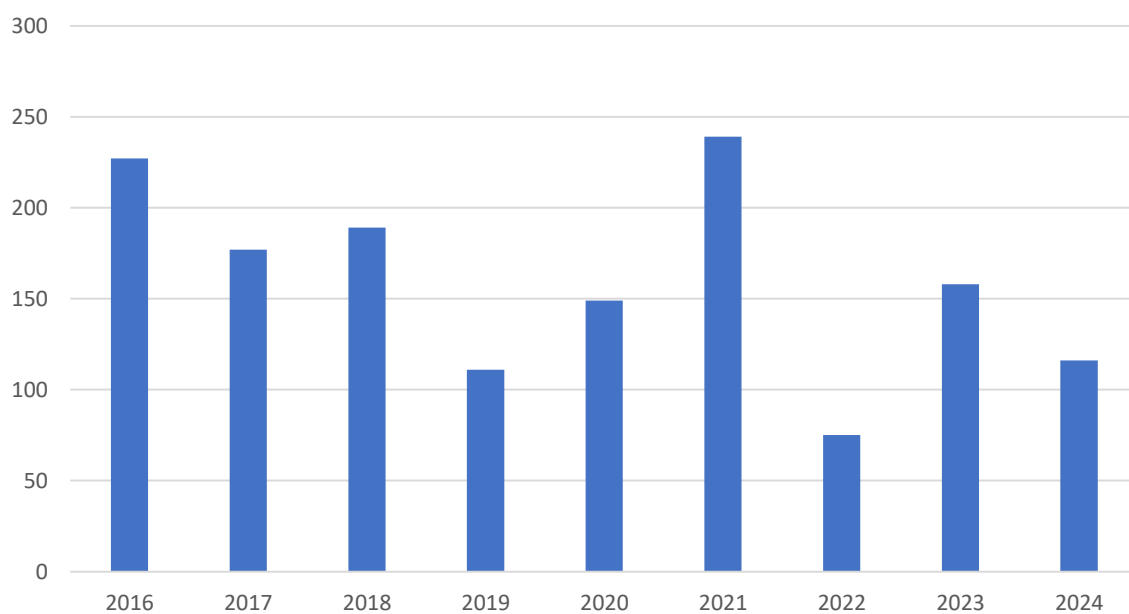
Особливо тяжких кримінальних правопорушень

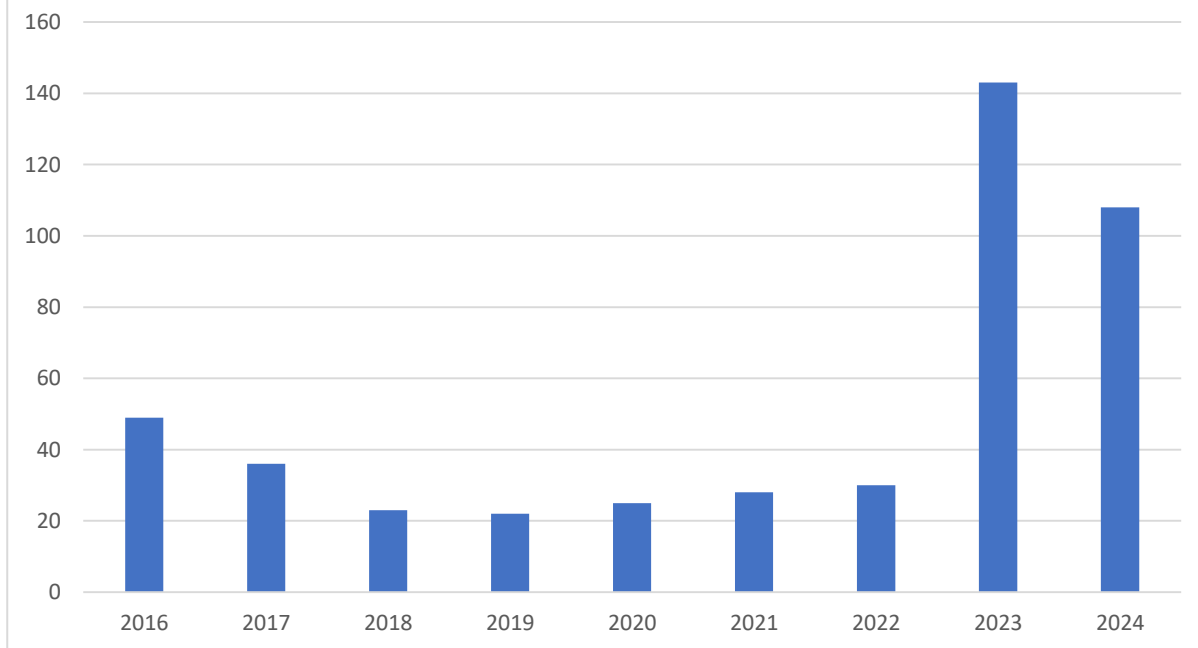
У лісовому господарстві було вчинено кримінальних
правопорушень проти власності

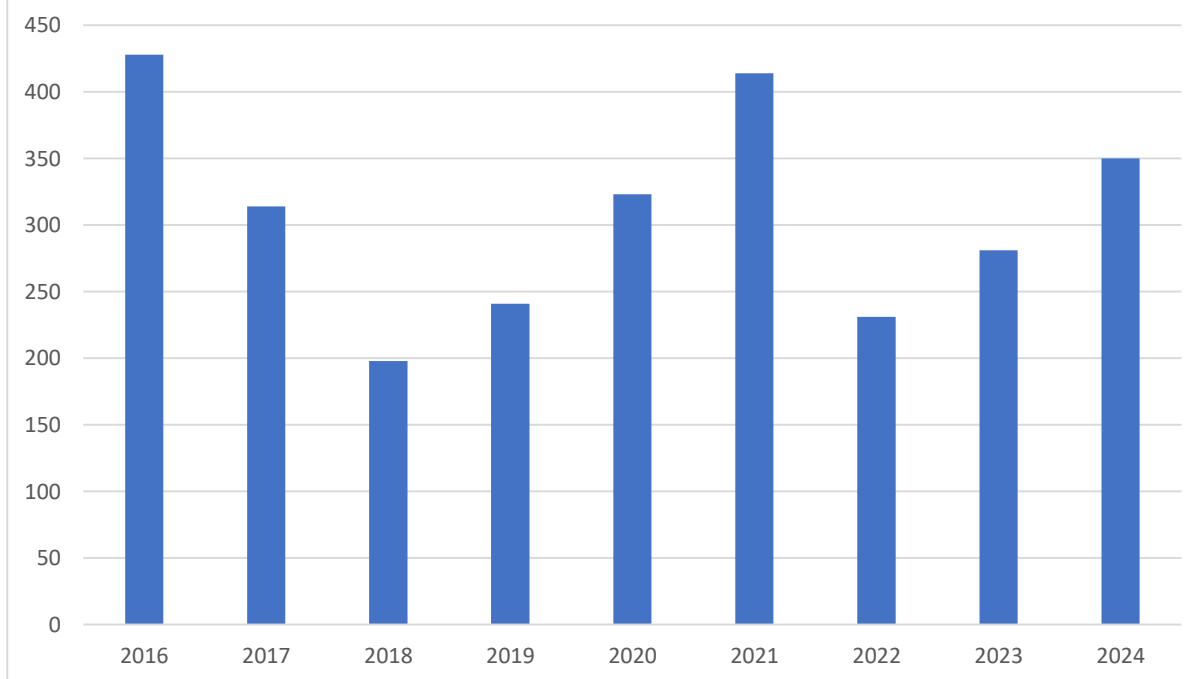
Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним
шляхом зловживання службовим становищем

У великих та особливо великих розмірах

У сфері службової діяльності

Аналіз

матеріалів 274 кримінальних проваджень, відкритих за ст. 245, 247, 252, 364, 365, 367 КК України за період 2015-2023 роки (м. Київ, Київська, Житомирська, Кіровоградська, Рівненська та Закарпатська області) за результатами проведення дослідження кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України

№ з/п	Питання	К-сть вивчених провад.	Питома вага %
1.	2.	3.	4.
	Розділ I. Відомості про кримінальне правопорушення		
1.	Кваліфікація злочину (стаття КК України):		
	Ч. 1 ст. 245 КК України	17	6,2 %
	Ч. 2 ст. 245 КК України	21	7,6%
	Ст. 247 КК України	6	2,1%
	Ч. 1 ст. 252 КК України	18	6,5%
	Ч. 2 ст. 252 КК України	32	12,0%
	Ч. 1 ст. 364 КК України	29	10,5 %
	Ч. 2 ст. 364 КК України	27	9,8%
	Ч. 1 ст. 365 КК України	12	4,3 %
	Ч. 2 ст. 365 КК України	39	14,2%
	Ч. 3 ст. 365 КК України	31	1,0%
	Ч. 1 ст. 367 КК України	26	9,4 %
	Ч. 2 ст. 367 КК України	14	5,1%
	Ч.3 ст. 367 КК України	21	7,6%
2.	Орган (посадова особа), яка відкрила кримінальне провадження:		
	Слідчий підрозділ НП (область /місто)	73	26,6%
	Прокуратура (область /місто)	86	31,3%
	Слідчий підрозділ ДБР	115	41,9%
3.	Кримінальне провадження відкрито:		
	За фактом вчинення кримінального правопорушення	198	72,2%
	Стосовно конкретної особи (осіб)	76	27,7%
4.	Приводом відкриття кримінального провадження були матеріали, отримані в		

	результаті:		
	Безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення	249	90,8%
	Заяви або повідомлення окремих громадян	25	9,2%
5.	Спосіб вчинення злочину:		
	Перевищення службових повноважень	69	25,1%
	Службове підроблення	84	30,6%
	Зловживання службовим становищем	59	21,5%
	Перевищенні службових повноважень, що спричинило тяжкі наслідки	62	22,6%
6.	Злочин вчинено (кількісний склад групи):		
	Однією особою	148	45,9%
	Чоловіки	148	100%
	Жінки	0	0%
7.	Групою осіб	126	54,01%
	Від 2-х до 4-х осіб	67	53,1%
	Від 5-ти до 8-ми осіб	51	40,4%
	Від 9-ти до 11-ти осіб	8	0,006%
7.1.	Період існування групи		
	Від одного до трьох місяців	74	58,7%
	Від трьох до шести місяців	48	38,09%
	Понад один рік	4	15,3%
7.2.	Статевий склад групи:		
	Чоловіки	121	96,03%
	Жінки	0	0%
	Чоловіки і жінки	5	3,07%
8.	Виявлення злочинів на стадіях:		
	Замах на злочин	23	8,3%
	Закінчений злочин	251	91,6%
	Розділ II. Відомості про особу, яка вчинила злочин		
11.	Вік:		
	18- 20 років	7	2,5%
	21- 25 років	11	4,01%
	26-30 років	27	9,8%
	31-35 років	39	14,2%
	36-40 років	57	20,8%
	41-45 років	70	25,5%
	старше 45 років	63	22,9%
13.	Громадянство		
	Громадянин України	274	100 %

14.	Освіта:		
	Професійно-технічна	89	32,4%
	Вища	185	67,5%
15.	Роль у вчиненні злочину:		
	Особа знала про злочинний характер дій, спосіб вчинення кримінального правопорушення	143	52,1%
	Особисто брала участь у вчиненні кримінального правопорушення	102	37,2%
	Не мала уявлення про загальний характер протиправних дій	29	10,5%
16.	Місце вчинення злочину:		
	За місцем проживання	269	98,1%
	Інші	5	1,9%
17.	Притягалась особа до адміністративної відповідальності у зв'язку з виконанням покладених на неї функціональних обов'язків:		
	Не притягалась	271	98,9%
18.	До особи були застосовані заходи адміністративно-правового характеру у зв'язку з виконанням покладених на неї функціональних обов'язків:	3	1,1%
19.	Сімейний стан:		
	Перебували у шлюбі	236	86,1%
	Не перебували у шлюбі (з них):	38	13,8%
20.	Наявність дітей:		
	Не має дітей	43	15,6%
	Одного	31	11,3%
	Двох	102	37,2%
	Трьох і більше	98	35,7%
21.	Визнання провини та каяття:		
	Визнали провину і розкаються у вчиненні злочину	251	91,6%
	Серед них визнали провину у вчиненні злочину після консультацій з захисником	23	8,3%
	Не визнали провину і не розкаються	0	0%
22.	Характеристика поведінки особи, що вчинила кримінальне правопорушення:		
	- за ступенем активності:	169	61,6%
	а) активна (особа свідомо вчиняла кримінальне правопорушення, усвідомлювала наслідки власних дій та створювала ситуацію для вчинення кримінального правопорушення)	108	63,9%

	б) пасивна (особа не намагалася уникнути ситуації, яка переростає в кримінальне правопорушення)	61	36,09%
	- за змістом:	105	38,3%
	неправомірна (засуджений свідомо вчинює протиправне діяння)	78	74,2%
	необачна (засуджений ненавмисно, під впливом певних обставин вчинює протиправне діяння).	27	25,7%
23.	Мотивація кримінального правопорушення:		
	Корислива	274	100%
	Додаткова інформація		

Аналітична довідка

про результати дослідження матеріалів 274 кримінальних проваджень, відкритих за ст. 245, 247, 252, 364, 365, 367 КК України за період 2015-2022 роки (м. Київ, Київська, Житомирська, Кіровоградська, Рівненська та Закарпатська області) за результатами проведення дисертаційного дослідження кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України

Необхідність проведення аналізу матеріалів кримінальних проваджень обумовлена тим, що в правоохоронних органах відповідно до Наказу № 337/564/206/123/363/85 «Про затвердження форм звітності про роботу органів досудового розслідування» від 28 липня 2020 року не передбачено окремого обліку кримінальних проваджень внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань за фактом вчинення кримінальних правопорушень окремими суб'єктами, а саме службових осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у галузі охорони лісового фонду України.

При проведенні дисертаційного дослідження було вивчено 274 кримінальних проваджень, відкритих за ч. 1 ст. 245, ч. 2 ст. 245, ст. 247, ч. 1 ст. 252, ч. 2 ст. 252, ч. 1 ст. 364, ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 365, ч. 2 ст. 365, ч. 3 ст. 365, ч. 1 ст. 367, ч. 2 ст. 367, ч. 3 ст. 367 КК України.

Більша частина кримінальних проваджень були відкриті слідчими підрозділами Державного бюро розслідувань (41,9%), прокуратурою (31,3%) та слідчими підрозділами Національної поліції (26,6%). Переважна більшість кримінальних проваджень було відкрито за фактом вчинення кримінального провадження – 72,2%. Приводом відкриття кримінального провадження були матеріали отримані в результаті виявлення ознак кримінального правопорушення – 90,8%. Способами вчинення кримінальних правопорушень було службове підроблення (30,6%), перевищення службових повноважень (25,1%), перевищенням службових повноважень, що спричинило тяжкі наслідки (22,6%) та зловживання службовим становищем (21,5%). Виявлення кримінальних правопорушень на стадіях – замах на злочин (8,3%) і замах на злочин (91,6%).

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень дає підстави стверджувати, що корислива мотивація не виникає в момент вчинення кримінального правопорушення, оскільки сфера зайнятості та вид діяльності свідчить про

взаємозв'язок з соціальним середовищем. А становлення такої особи відбувається з набуття певного життєвого та професійного досвіду, що поступово впливає на свідомість та мотивацію конкретної особистості при виборі протиправної поведінки. Зрозуміло, що процес формування потенційного злочинця, у сфері охорони лісового фонду завжди є індивідуальним, але для таких осіб є загальні характеристики.

Для осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду домінуючим мотивом є корисливий (100%), оскільки він є визначає спрямованість діяльності в певній ситуації.

Також необхідно звернути увагу, що поведінку осіб, що вчиняють досліджувані злочини обумовлюють як усвідомлені мотиви, так і неусвідомлені. Усвідомленими є такі, коли людини усвідомлює тобто насправді добре розуміє, може їх назвати іншим. А неусвідомлені – це такі мотиви, які людини на момент вчинення протиправних дій людини взагалі не усвідомлює, не розуміє, що робить, але вони реально діють та здійснюють вплив на поведінку, як і усвідомлені мотиви. За ступенем активності (61,6%) характеристика поведінки особи, що вчинила кримінальне правопорушення було виділено: активна (особа свідомо вчиняла кримінальне правопорушення, усвідомлювала наслідки власних дій та створювала ситуацію для вчинення кримінального правопорушення) – 63,9%; пасивна (особа не намагалася уникнути ситуації, яка переростає в кримінальне правопорушення) – 39,09%. За змістом (38,3%) є неправомірною, коли особа свідомо вчиняє протиправне діяння (74,2%) та необачна (особа ненавмисно, під впливом певних обставин вчинює протиправне діяння – 25,7%).

Серед осіб, що вчинили досліджувані злочини були притягнуті до кримінальної відповідальності чоловіків – 148 (98,8,0 %). Але при вивченні вчинення кримінального провадження у складі групи була виявлена і участь жінок (3,07%). Частка жінок, що вчинили досліджувані злочини варіюється і складає від 1,3 %- 2,10 %, більша частина кримінальних правопорушень, що обумовлена виконанням функціональних обов'язків у сфері охорони лісової галузі.

Більша частина осіб, які вчиняли кримінальні правопорушення перебували у шлюбі (86,1 %), частка осіб, що не перебували у шлюбі (13,8 %) така цифра свідчить про соціальне середовище осіб і демонструє важливу ситуацію у сімейній сфері. Серед осіб, що перебували у шлюбі: не мали дітей – 15,6%, мали дітей, одного –

11,3 %, двох – 37,2 %, трьох і більше – 35,7 %.

Дані про вік осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення дають можливість проаналізувати вікову активність осіб, для осіб дорослого віку характерним є обдумана поведінка та усвідомлений спосіб вчинення кримінального правопорушення. Саме вік осіб визначає спрямованість поведінки. Частка осіб, що вчинили кримінальні правопорушення 18-20 рр. – 2,5%; 21-25 рр. – 4,01 %; 26-30 рр. – 9,8 %; 31-35 рр. – 14,2 %; 36-40 рр. – 20,8 %; 41-45 рр. – 25,5 %; старше 45 р. – 22,9 %.

Освіта таких осіб: професійно-технічна – 32,4%, вища – 67,5 %. Ці особи мають громадянство України – 100 %.

54,01 % кримінальних правопорушень вчинялися у складі групи, склад групи від 2-х до 4-х осіб – 53,1 % і від 5-ти до 8-ми осіб – 40,4 %, від 9-ти до 11-ти осіб – 0,006 %. Для вчинення кримінальних правопорушень важливою ознакою є те, що особи знали про злочинний характер власних дій та спосіб вчинення правопорушень.

При визначенні ролі особи у вчиненні злочині, необхідно зазначити, що – 63,9 % осіб усвідомлювали злочинний характер свої дій. І 74,2% свідомо вчиняв кримінальне правопорушення. Важливим для вивчення особи злочинця є ставлення особи до вчиненого злочину, при тому що 91,6 усвідомлювали злочинний характер своїх дій, 8,3 % - визнали провину у вчиненні злочину після консультацій з захисником, і немає осіб, які не визнавали провину.

Матеріали кримінальних проваджень дають підстави стверджувати, що для осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення характерно сформованість поглядів та переконань на основі не тільки життєвого досвіду, але і професійного. Тому процес формування особи злочинця складається з трьох стадій. Перша стадія передбачає формування мотивації вчинення кримінального правопорушення, наступна пов'язана з криміналізацією та готовністю вчинення кримінального правопорушення, а третя стадія – це вчинення безпосередньо кримінального правопорушення. А вже після вчинення кримінального правопорушення настає стадія посткримінальної поведінки.

Зведені дані

опитувань 107 слідчих та оперативних працівників Державного бюро розслідувань (м. Київ, Київської, Житомирської, Кіровоградської, Рівненської та Закарпатської областей), 67 прокурорів (м. Київ, Київської, Волинської, Житомирської, Кіровоградської, Рівненської, Івано-Франківської та Закарпатська області)

№ з/п	Питання	Кількість осіб	Питома вага %
1	2	3	4
	Соціально-демографічні дані опитаних розподілились наступним чином		
1.	За віком:		
	до 25 років	7	4%
	26-35 років	64	36,7%
	36-50 років	72	41,3%
	старше 50 років	31	17,8%
2.	За стажем роботи в		
	від 1 до 3-х років	29	16,6%
	від 3-х до 5-ти років	41	23,5%
	від 5-ти до 10-ти років	52	29,8%
	від 10 до 15 років	18	10,3%
	від 15 до 20 років	19	10,9%
	понад 20 років	15	8,6%
3.	Як Ви оцінюєте діяльність правоохоронних органів по запобіганню кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду України?		
	Позитивно	151	86,7%
	в основному задовільно	23	13,3%
	Незадовільно	-	-
	взагалі не здійснюється	-	-
	важко відповісти	-	-
4.	Чи достатній на Ваш погляд рівень взаємодії ДБР, поліції, прокуратури, суду та Державної лісової охорони при запобіганні кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України ?		
	Так	89	51,1%
	Ні	6	3,4%
	тільки під час спеціальних заходів	41	23,5%

	важко відповісти	-	0%
	тільки з окремими суб'єктами запобігання	38	21,8%
5.	Якими обставинами, обумовлений рівень вчинення кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України?		
	неефективною превентивною діяльністю Державного лісового агентства	17	9,7%
	недостатньою взаємодією ДБР, прокуратури та НП	53	30,4%
	недостатньою ефективною превентивною діяльністю певних підрозділів поліції	29	16,6%
	невідповідністю призначеного покарання за вчинений злочин	37	21,2%
	недоліками законодавства щодо захисту довкілля	38	21,8%
6.	Чи достатньо ефективною є діяльність ДБР, прокуратури по виявленню чинників кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України?		
	Так	139	79,8%
	Ні	17	9,7%
	важко відповісти	4	2,2%
	Ваша думка	14	8,04%
7.	Чим, на Вашу думку, обумовлені основні недоліки в діяльності ДБР, прокуратури по виявленню та запобіганню кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду?		
	відсутністю цілеспрямованої і предметної діяльності державних органів по охороні лісового фонду України	16	9,1%
	недосконалістю чинного законодавства	87	50,0%
	незацікавленістю працівників у результатах своєї праці	14	8,04%
	відсутністю взаємодії правоохоронних органів	29	16,6%
	низьким рівнем правосвідомості співробітників	28	16,09%
8.	Чи вважаєте Ви достатнім рівень законодавчого забезпечення діяльності правоохоронних органів по запобіганню кримінальним правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України?		
	Так	97	55,7%
	Ні	61	35,05%
	важко відповісти	16	9,1%
9.	Чи вважаєте Ви ефективними чинні кримінально-правові норми у боротьбі з кримінальними правопорушеннями, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України?		
	Так	93	53,4%
	Ні	81	46,5%

10.	Якщо ні, то які заходи потрібні для покращення законодавчого забезпечення діяльності правоохоронних органів по запобіганню кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України?		
	внесення змін до кримінального процесуального законодавства (у частині підстав затримання за підозрою, тимчасового доступу, обшуку)	21	25,9%
	внесення змін до законів та підзаконних-нормативно правових актів, що регулюють діяльність правоохоронних органів з метою розширення повноважень при здійсненні превентивних заходів у галузі охорони лісового фонду України	19	23,4%
	посилення кримінальної відповідальності за злочини проти довкілля	13	16,04 %
	удосконалення правового регулювання діяльності Державного лісового агенства	14	17,2%
	удосконалення правового регулювання діяльності Державної лісової служби	6	7,4%
	зміна підпорядкування Державної лісової служби Державному лісовому агенству	8	9,8%
11.	Під недоліками даних кримінально-правових норм Ви вбачаєте:		
	відсутність дієвих альтернативних санкцій	21	12,06 %
	м'якість передбачених в санкціях покарань	38	21,8 %
	суворість покарання	-	-
	недоліки в даних нормах відсутні	29	16,6%
	інше:		
	а) рівень законодавчого забезпечення є високим, але відсутній механізм реалізації відповідних норм	86	49,4%
12.	Чи є ефективним заходом застосування покарання у виді позбавлення волі з конфіскацією майна за вчинення кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України?		
	Так	138	79,3 %
	Ні	36	20,6 %
13.	Чи є необхідність у створенні єдиної бази нормативних актів, що регламентують діяльність по запобіганню кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України?		
	Так	91	52,2%
	немає потреби	74	42,5 %

	важко відповісти	9	5,1 %
14.	Що є первинним у запобіганні кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України?		
	посилення кримінальної відповідальності за ці злочини	41	23,5 %
	правове регулювання діяльності Державної лісової служби	27	15,5 %
	визначення системи ризиків, що впливають на потенційну можливість вчинення кримінальних правопорушень службовими особами у галузі охорони лісового фонду України	32	18,3%
	моніторинг ефективності охорони, відновлення, збереження лісового фонду України	34	19,5%
	правове виховання	17	9,7 %
	реалізація положень державної програми «Ліси України»	23	13,2
15.	Оцініть розповсюдженість причин кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України за шкалою від 1 до 5.		
	а)(2) соціально-побутові проблеми правопорушників	47	27,01 %
	б)(2) ситуація, що створює потенційну можливість для використання службового становища при вчиненні кримінального правопорушення у галузі охорони лісового фонду України	39	22,4%
	в)(1) перебування в мікросередовищі осіб, для яких протиправна поведінка є нормою та додатковим джерелом існування	18	10,3%
	г)(4) недоліки у роботі поліції, прокуратури, суду та Державної лісової охорони при застосуванні запобіжних заходів	11	6,3%
	д)(3) зміна моральних цінностей і установок суспільства	17	9,7%
	е)(2) високий рівень корупції в суспільстві	42	24,1%
	є)(3) обмеження повноважень ДБР, прокуратури при розробці та застосуванні превентивних заходів щодо захисту довкілля	11	6,3%
16.	Чи проводяться Вашим підрозділом запобіжні заходи у сфері охорони довкілля, а саме лісового фонду України?		
	Так	96	55,1 %
	Ні	16	9,1%
	Рідко	34	19,5%
	важко відповісти	28	16,09 %
17.	На Вашу думку, діяльність яких суб'єктів є найбільш ефективною при запобіганні кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України?		
	Національна поліція	16	9,1 %
	ДБР	34	19,5 %
	Суди	17	9,7%
	Прокуратура	12	6,8%

	Державне лісове агенство	60	34,4%
	органи виконавчої влади і місцевого самоврядування	14	8,04%
	громадські організації	21	12,06%
19.	Чи доцільно було б розробити окремі рекомендації щодо запобігання з кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України?		
	Так	58	33,3%
	Ні	64	36,7%
	достатньо посилення на загальні рекомендації та нормативну базу	52	29,8%

Аналітична довідка

опитувань 107 слідчих та оперативних працівників Державного бюро розслідувань (м. Київ, Київської, Житомирської, Кіровоградської, Рівненської та Закарпатської областей), 67 прокурорів (м. Київ, Київської, Волинської, Житомирської, Кіровоградської, Рівненської, Івано-Франківської та Закарпатська області)

З метою вивчення думки співробітників правоохоронних органів щодо стану, тенденцій та ефективності запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України було проведено опитування слідчих та оперативних працівників Державного бюро розслідувань та прокурорів. м. Київ, Київської, Волинської, Житомирської, Кіровоградської, Рівненської, Івано-Франківської та Закарпатська області. Більша частина опитаних працівників за віком складає – 36-50 років – 41,3% та 26-35 років – 36,7%, третина яких має стаж роботи – від п'яти до десяти років, 23,5% - працюють від трьох до п'яти, до трьох років – 16,6%. Тривалий стаж роботи в правоохоронних органах має в загальній сукупності третина опитаних осіб (10-15 років – 10,3%, 15-20 років – 10,9%, більше 20 років – 8,6%). Саме такий досвід дає можливість оцінити правозастосовчу практику сьогодення.

При дослідженні думки працівників правоохоронних органів щодо ефективності запобіжних заходів було виявлено оцінку такої діяльності по запобіганню кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду України. Дві третини опитаних (86,7%) охарактеризували позитивно запобіжну діяльність, яка на сьогоднішній день здійснюється правоохоронними органами. І тільки 13,3% вважають таку діяльність в цілому задовільною. При визначенні особливостей взаємодії ДБР, прокуратури, суду та Державної лісової охорони половина опитаних осіб (51,1%) характеризують як достатній, а достатній зазначають 23,5% тільки при проведенні спеціальних заходів. І тільки 3,4% характеризують як недостатній.

Результати опитування дали можливість визначити заходи удосконалення законодавчого забезпечення діяльності правоохоронних органів по запобіганню кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України. 25,9% вважають необхідним внесення змін до

кримінального процесуального законодавства, практичний досвід 23,4% осіб дозволив зробити висновок щодо необхідності внесення змін до законів та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність правоохоронних органів з метою розширення повноважень при здійсненні превентивних заходів у галузі охорони лісового фонду, важливим, на нашу думку, є погляди щодо удосконалення Державного лісового агентства та Державної лісової охорони. Насамперед це стосується розмежування підпорядкування повноважень цих органів (9,8%), удосконалення правового регулювання діяльності Державної лісової служби (7,4%), удосконалення правового регулювання діяльності Державного лісового агентства (17,2%).

При дослідженні причин та умов кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами були виявлені недоліки кримінально-правових норм. З однією сторони більша частина опитаних зазначила, що рівень законодавчого забезпечення є високим, але відсутній механізм реалізації відповідних норм (49,4%), а на відсутність дієвих альтернативних санкцій звернули увагу 12,06% опитаних, 21,8% зазначили що існує м'якість передбачених в санкціях покарань. На погляд опитаних осіб (79,3%) ефективним заходом є застосування покарання у виді позбавлення волі з конфіскацією майна за вчинення кримінальних правопорушень службовими особами у галузі охорони лісового фонду України.

Переважаючи причини за результатами опитування є соціально-побутові проблеми правопорушників (27,01%); високий рівень корупції в суспільстві (24,1%); ситуації, що створюють потенційну можливість для використання службового становища при вчиненні кримінальних правопорушень (22,4%); перебування в середовищі осіб, для яких протиправна поведінка є нормою та додатковим джерелом існування (10,3%); зміна моральних цінностей в суспільстві (9,7%); обмеження повноважень ДБР, прокуратури при розробці та застосуванні превентивних заходів щодо службових осіб (6,3%); недоліки у роботі поліції, прокуратури при розробці та застосуванні запобіжних заходів (6,3%).

Для удосконалення запобіжної діяльності опитані особи зазначили, що необхідними заходами є посилення кримінальної відповідальності за досліджувані злочини (23,5%), визначення системи ризиків, що впливають на потенційну

можливість вчинення кримінального правопорушення службовими особами (18,3%), моніторинг ефективності охорони, відновлення, збереження лісового фонду (19,5%), правове регулювання діяльності державної лісової служби (15,5%).

Важливим є отримані відповіді на запитання щодо визначення діяльності суб'єктів, діяльність яких є найбільш ефективною при застосуванні запобіжних заходів. Переважна більшість респондентів зазначила, що діяльність Державного лісового агентства є найбільш ефективною (34,4%) та ДБР (19,5%), оцінка діяльності інших суб'єктів практично має рівні частки – громадські організації (12,06%), суд (9,7%), поліція (9,1%), органи виконавчої влади та місцевого самоврядування (8,04%).

Також респонденти звернули увагу на підготовку окремих рекомендацій щодо запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України. Підтримали (33,3%), інші не вважають за необхідне підготовку таких матеріалів (36,7%) та частина (29,8%) зазначили, що сьогодні достатніми є загальні рекомендації.

При вивченні отриманих результатів можна зробити наступні висновки. Більшість опитаних працівників правоохоронних органів вважають, що сьогодні існує потреба в удосконаленні запобіжних заходів щодо кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України. Респонденти звернули увагу на особливу небезпечність досліджуваних злочинів і вважають за необхідне внесення змін до чинного кримінального законодавства, щодо посилення кримінальної відповідальності та чіткого виділення в нормах кваліфікуючих ознак. Основними причинами злочинності є ускладнення соціально-економічної ситуації, оскільки тривала економічна криза призвела до зміни соціальних цінностей, погіршення умов життя громадян та створення ситуацій, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень. Під час опитування, на думку респондентів, найбільш ефективними напрямками запобіжної діяльності є взаємодія правоохоронних органів – ДБР, Національної поліції, прокуратури, Державної лісової охорони, а також залучення до такої діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та громадськості.

Акти впровадження

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати наукового дослідження Новика Віталія Аліковича на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у Національній академії внутрішніх справ впроваджені і застосовані в моїй діяльності, як народного депутата України.

Одержані Новиком В.А. узагальнені результати про запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду мають високий теоретичний та методологічний рівень, практичну значимість, є науково обґрунтованими і будуть враховані при розробці законопроектів, які регулюють діяльність правоохоронних органів.

Також рекомендації мають практичне значення та можуть використовуватися при розробці та розгляді законопроектів щодо запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду.

Представлені пропозиції, отримані на основі проведених досліджень у галузі кримінального права та кримінології, мають належний теоретичний і методологічний рівень та можуть бути враховані під час законотворчого процесу щодо практичної діяльності правоохоронних органів України.

З повагою
Народний депутат України,
Голова підкомітету з питань
організації охорони громадської
безпеки і порядку Комітету
Верховної Ради України з питань
правоохоронної діяльності

Підпис *Дануца О.А.*
 підтверджую
В.В. В.В. В.В.
 управління кадрів
 Апарату Верховної Ради України
 «12» лютого 2024 р.

О.А. Дануца

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати наукового дослідження Новика Віталія Аліковича на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у Національній академії внутрішніх справ впроваджені і застосовані в моїй діяльності, як народного депутата України.

Одержані Новиком В.А. узагальнені результати про запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду мають високий теоретичний та методологічний рівень, практичну значимість, є науково обґрунтованими і будуть враховані при розробці законопроектів, які регулюють діяльність правоохоронних органів.

Також рекомендації мають практичне значення та можуть використовуватися при розробці та розгляді законопроектів щодо запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду.

Представлені пропозиції, отримані на основі проведених досліджень у галузі кримінального права та кримінології, мають належний теоретичний і методологічний рівень та можуть бути враховані під час законотворчого процесу щодо практичної діяльності правоохоронних органів України.

З повагою
Народний депутат України,
Голова підкомітету з питань
організації охорони громадської
безпеки і порядку Комітету
Верховної Ради України з питань
правоохоронної діяльності

О.А. Дануца

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати наукового дослідження Новика Віталія Аліковича на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у Національній академії внутрішніх справ впроваджені і застосовані в моїй діяльності, як народного депутата України.

Одержані Новиком В.А. узагальнені результати про запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду мають високий теоретичний та методологічний рівень, практичну значимість, є науково обґрунтованими і будуть враховані при розробці законопроектів, які регулюють діяльність правоохоронних органів.

Також рекомендації мають практичне значення та можуть використовуватися при розробці та розгляді законопроектів щодо запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду.

Представлені пропозиції, отримані на основі проведених досліджень у галузі кримінального права та кримінології, мають належний теоретичний і методологічний рівень та можуть бути враховані під час законотворчого процесу щодо практичної діяльності правоохоронних органів України.

З повагою
Народний депутат України,
Голова підкомітету з питань
організації охорони громадської
безпеки і порядку Комітету
Верховної Ради України з питань
правоохоронної діяльності

Підпис *Дануца О.А.*
 підтверджую
В.П. Р. Р. Р. Р. Р.
 управління кадрів
 Апарату Верховної Ради України
 « 12 » лютого 20 24 р.

О.А. Дануца

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати наукового дослідження Новика Віталія Аліковича на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у Національній академії внутрішніх справ впроваджені і застосовані в моїй діяльності, як народного депутата України.

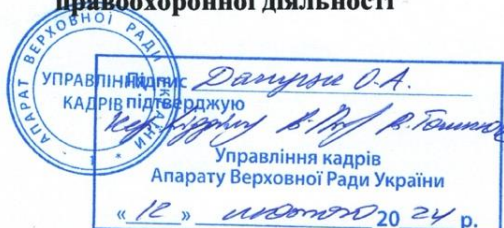
Одержані Новиком В.А. узагальнені результати про запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду мають високий теоретичний та методологічний рівень, практичну значимість, є науково обґрунтованими і будуть враховані при розробці законопроектів, які регулюють діяльність правоохоронних органів.

Також рекомендації мають практичне значення та можуть використовуватися при розробці та розгляді законопроектів щодо запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду.

Представлені пропозиції, отримані на основі проведених досліджень у галузі кримінального права та кримінології, мають належний теоретичний і методологічний рівень та можуть бути враховані під час законотворчого процесу щодо практичної діяльності правоохоронних органів України.

З повагою
Народний депутат України,
Голова підкомітету з питань
організації охорони громадської
безпеки і порядку Комітету
Верховної Ради України з питань
правоохоронної діяльності

О.А. Дануца

ЗАТВЕРДЖУЮ
Заступник керівника
Київської обласної прокуратури

Андрій СВАТОК

7 липня 2023 року

АКТ

про впровадження у практичну діяльність результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ Новика Віталія Аліковича на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України» у діяльність органів досудового розслідування

Комісія у складі: Сватка А.Г., Красножона С.М., Гончаренка А.О., склала цей акт про те, що комісією вивчено матеріали наукового дослідження аспіранта кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ Новика В.А. на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України».

Комісія вважає, що одержані Новиком В.А. узагальнені результати вивчення практики протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України мають високий теоретичний та методологічний рівень, практичну значимість, є науково обґрунтованими і будуть враховані при подальшому вдосконаленні діяльності прокурорів Київської обласної прокуратури.

За результатами попередньої апробації зазначені матеріали рекомендовано для використання у практичній діяльності прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях слідчих

територіального управління Державного бюро розслідувань.

Члени комісії:

**Начальник Другого відділу
процесуального керівництва
Управління процесуального керівництва
у кримінальних провадженнях слідчих
територіального управління
Державного бюро розслідувань
Київської обласної прокуратури**

Андрій ГОНЧАРЕНКО

**Начальник Управління процесуального керівництва
у кримінальних провадженнях слідчих
територіального управління
Державного бюро розслідувань
Київської обласної прокуратури**

Сергій КРАСНОЖОН

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

С.С. Чернявський

2023 р.

АКТ

про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінології а кримінально-виконавчого права Новика В.А. у освітній процес та науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: головного наукового співробітника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, доктора юридичних наук, професора Джужі О.М. (голова комісії); завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, кандидата юридичних наук, професора Левченка Ю.О. та провідного наукового співробітника наукової лабораторії з проблем протидії злочинності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Тичини Д.М. склала цей акт про те, що результати дисертації аспіранта Новика Віталія Аліковича на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України», на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість, використовуються у науково-дослідній роботі наукових відділів та лабораторій під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем кримінології та кримінального права в межах реалізації тем наукових досліджень «Актуальні питання протидії злочинності на сучасному етапі розвитку української держави» (номер державної реєстрації 0111U0011288), а також у освітньому процесі – у процесі підготовки освітньо-кваліфікаційних характеристик працівників слідства та оперативних підрозділів, навчальних планів і програм, лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань, тренінгів і дидактичних матеріалів, а також безпосередньо під час проведення різних видів занять за дисциплінами кримінально-правового та кримінологічного циклів й оперативно-тактичних навчань і комплексних вчень у системі підготовки та підвищення кваліфікації працівників, Національної поліції України, їх державної атестації.

Голова комісії:

О.М. Джужа

Члени комісії:

Ю.О. Левченко

Д.М. Тичина

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник Управління з досудового
розслідування кримінальних
правопорушень, вчинених
працівниками правоохоронних
органів та судьями,
Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань
кандидат юридичних наук
Володимир ВОРОНІН

2023 р.

АКТ

про впровадження у практичну діяльність результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри криминології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ Новика Віталія Аліковича на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України» (спеціальність 081«Право»)

Комісія у складі: Вороніна В.І., Жицького Є.О., Незнайко С.В., Геги Р.В., склала цей акт про те, що вивчено матеріали наукового дослідження Новика В.А. на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України».

Комісія вважає, що одержані Новиком В.А. узагальнені результати запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду мають високий теоретичний та методологічний рівень, практичну значимість, є науково обґрунтованими і будуть враховані при подальшому вдосконаленні діяльності слідчих підрозділів Державного бюро розслідувань України.

Рекомендації мають практичне значення та можуть використовуватися при підготовці та реалізації комплексних заходів, спрямованих на запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду.

Представлені зауваження та пропозиції, отримані на основі проведених досліджень у галузі кримінального права та криминології, мають належний

теоретичний і методологічний рівень та можуть бути враховані у практичній діяльності Державного бюро розслідувань України.

Члени комісії:

**Заступник керівника Управління
з досудового розслідування
кримінальних правопорушень,
вчинених працівниками
правоохоронних органів та судьями,
Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань
кандидат юридичних наук**

Євген ЖИЦЬКИЙ

**Керівник другого відділу
Управління з досудового розслідування
кримінальних правопорушень,
вчинених працівниками
правоохоронних органів та судьями,
Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань
кандидат юридичних наук**

Станіслав НЕЗНАЙКО

**Заступник керівника другого відділу
Управління з досудового розслідування
кримінальних правопорушень,
вчинених працівниками
правоохоронних органів та судьями,
Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань**

Руслан ГЕГА